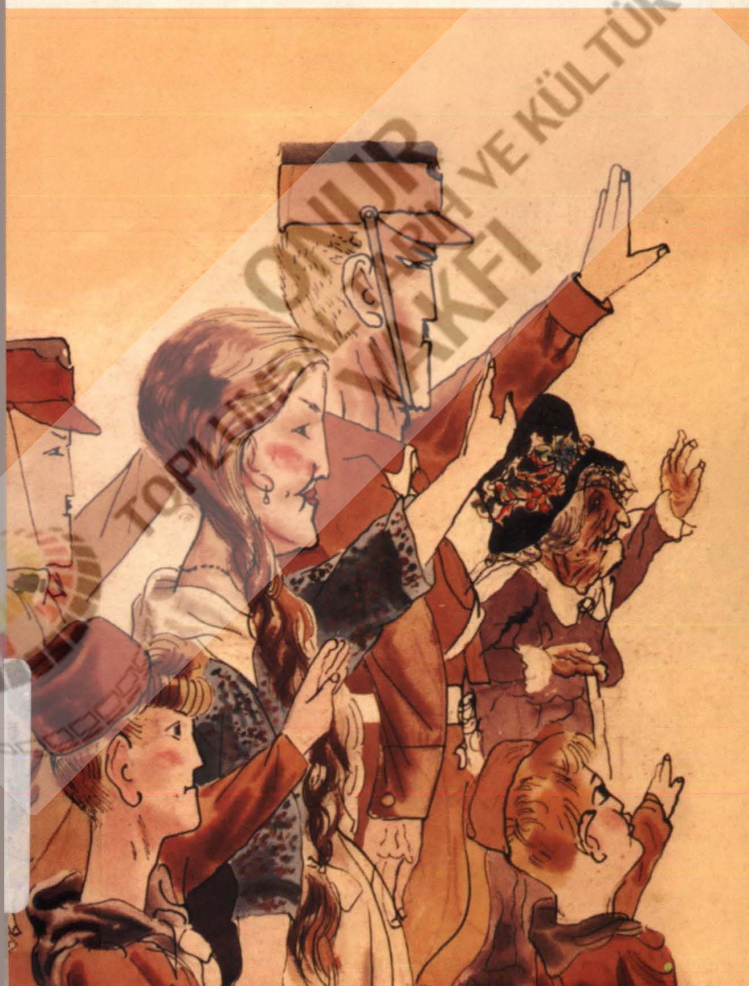
FAŞİZM YAZILARI

Bertolt BRECHT - Umberto ECO - İlya EHRENBURG

TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR VAKFI

Ütopya Yayınları: 46
Araştırma-İnceleme

© 2001 Ütopya Yayınevi

Kapak Resmi
Caricature Nazie, 1933
George Grosz & Mario Vargas Llose

Kapak Düzeni
Nilüfer Korkmaz

Birinci Basım
Mayıs 2001

Baskı ve Cilt
Cantekin Matbaası
Tel: (0 312) 384 34 35

ISBN 975-8382-46-2

Ütopya Yayınevi
Halk sokak 24/1 Kızılay / Ankara
Tel-Fax: (0 312) 433 88 28
e-posta: utopyayayinevi@hotmail.com

ONUR TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR VAKFI

BERTOLT BRECHT
UMBERTO ECO
İLYA EHRENBURG

FAŞİZM YAZILARI

ÖNSÖZ: SİBEL ÖZBUDUN

ONUR TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR VAKFI

ONUR
TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR
VAKFI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ YERİNE 7
SİBEL ÖZBUDUN

I) "FAŞİZM! YENİDEN Mİ?" 9
II) MHP KİM(LER)İN PARTİSİ? 14
III) "DÜŞÜK YOĞUNLUKLU DEMOKRASİ" 31

UR-FAŞİZM YA DA SONSUZ FAŞİZM 37
UMBERTO ECO

FAŞİZM ÜSTÜNE YAZILAR 55
BERTOLT BRECHT

WEIMAR CUMHURİYETİ 55
TARİHSEL OLAYLARIN ETKİLEYİCİLİĞİ 55
POLİTİKADAN UZAK MEKTUPLAR 56
FAŞİZM VE KAPİTALİZM 62
GERÇEK ÜSTÜNE 63
"HİTLER DÜRÜST MÜ, DEĞİL Mİ?" SORUSU ÜSTÜNE 70
DÜRÜSTLÜK ÜSTÜNE 74
HİTLER ALEYHİNE DELİL 76
REICHSTAG YANGINI VEYA HİTLER "AVRUPA'YI KURTARIYOR"DAN 76
HORST-WESSEL SÖYLENCESİ 77
ALMAN HALKININ BÜYÜK KESİMLERİNİN HİTLER'İN POLİTİKASINI NEDEN DESTEKLEDİKLERİYLE İLGİLİ SORU ÜZERİNE KONUŞMA 87
MUHTEŞEM MİKROP 90
FAŞİZM VE GENÇLİK 91
ÖĞRENİMİN AMACI 93
SİSTEMİN ÖMRÜ 95
BARBARLIK KARŞISINDA İNSANLIK? 95
FAŞİST ZORBALIK ÜSTÜNE KONUŞMALAR 96
NE PAHASINA OLURSA OLSUN HAKSIZLIĞA KARŞI ÇIKILMALIDIR 96
"TOPLULUĞUN ÇIKARLARI BİREYİN ÇIKARLARINDAN AĞIR BASAR" TÜMCESİ ÜSTÜNE 97

ONUR TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR VAKFI

SEKİZİNCİ AÇGÖZLÜ 100
ALMANYA MEKTUPLARI 101
SOLCU AYDINLAR İÇİN ZEMİN 103
KOMÜNİSTLER VE DİN KAVGALARI 106
BURJUVA KÜLTÜRÜNDEN KOPUŞ 108
KÜLTÜREL TALEPLER 108
İNGİLİZ MEKTUPLARINDAN 108
BAY CAMBERLAYN'IN RÜYASI: FİL, FİLDİŞİ TÜCCARI OLMUŞ 110
ALMAN İŞÇİLERİNE, KÖYLÜLERİNE VE AYDINLARINA KONUŞMA TASLAĞI 111
ÜÇÜNCÜ REİCH'IN KORKU VE SEFALETİ 111
AKLIN DİRENME GÜCÜ ÜSTÜNE KONUŞMA 116
ÖZGÜRLÜK ÜLKÜSÜ ESKİMİŞ MİDİR? 120
KÜÇÜK BURJUVA VE HATTA PROLETER TABAKALARIN
FAŞİZME KAYMA TEHLİKESİ NEREDEN KAYNAKLANIR? 123
NOTLAR 125
GÖRÜŞME 126

FAŞİZM SONRASINDA AVRUPA 129
İLYA EHRENBURG

NÜRNBERG 129
AVRUPA YOLLARINDA 145

ONUR TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR VAKFI

"KURDUN TÜYÜ DEĞİŞİR, HUYU DEĞİŞMEZ"

SİBEL ÖZBUDUN

"Ortalığa saçılmış yanlışlarınızı
görmezden gelerek yaşamak mümkün,
ama mümkün olan her şey doğru değildir."[1]

2000 yılı Aralık ayının ikinci yarısı, Türkiye'de, Devlet'in "sokağı geri alma"ya yönelik tüyler ürpertici şiddet (ve dehşet) gösterileriyle geçti. Cezaevlerinde, F tipine geçişi protesto için başlatılan açlık grevleri ve ölüm oruçlarının sokaklarda da (sınırlı ölçüde de olsa) yankısını bulması; öğrencilerin YÖK protestoları, emekçilerin IMF politikalarıyla mahkûm kılındığı sefalet ücretlerine karşı sokağa dökülmeleri, sayıları bir milyona varan kamu emekçisinin iş bırakması ile somutlanan toplumsal muhalefet karşısında Devlet'in bardağını taşıran son damla oldu. IMF desteğiyle ertelenen malî krizin ardından, Avrupa Birliği "düş"ünün de bir başka bahara, 2010 yılı sonrasına ertelenmesi, Devlet tarafından, "sokakları geri alma" operasyonunda "düğmeye basma"nın vesilesi olarak değerlendirildi.

2000 Aralığı'nın olaylarını iyi anlamak gerek. Önce mahut "Çevik Kuvvet" gösterilerinden başlayalım.

Hemen hemen aynı anda çeşitli illerde (İstanbul, Bursa, İzmir, Adana, Antep...) başlayan ve Kabakçı Mustafa'ya rahmet

[1] Mezopotamyalı eski bir düşünür.

okutturan "Çevik Gösterileri", yazılı ve görsel medyada "polisin stresi, geçim sıkıntısı, can güvenliği yoksunluğu, arkadaşlarını yitirmenin acısı" vb. gerekçelerle "mazur gösterilmeye" çalışılsa da, bu "güzellemeler" bu eylemin "siyasal" niteliğini örtmeye yetmiyor. Nasıl bir "siyasallık" mı? (Hiç de geçim sıkıntısıyla bağlantılı olmayan) sloganlarının, tekbirlerinin, silah gösterm elerinin, Ankara'da F-tipi protestocularının ve sosyalist partilerin, kitle örgütlerinin üzerine saldırtılan Çevik-destekli faşistlerin gerisinde sırıtan MHP damgasını görmemek mümkün mü(ydü)?[2]

Çevik gösterileriyle sertleşen ortam, Devlet'in kendi cezaevlerini geri alma operasyonuyla birlikte ise, soluk alınmaz bir hale geldi. Yüzlerce genç insanın ateşe verildiği,[3] kurşunlandığı,

---

[2] Meclis İnsan Hakları Komisyonu eski başkanı, DSP Aydın millletvekili Sema Pişkinsüt, "(1961 sonrasında) toplumcu ve eşitlikçi sol düşünceler büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Ancak Soğuk Savaş koşullarında bu düşünceler sağ iktidarlar tarafından ülke için bir tehdit unsuru olarak görülmüş ve şiddetle bastırılmaya çalışılmıştır. (...) Bu yaklaşımlardan etkilenen kurumlarımızın başında Emniyet Teşkilatı gelmektedir. 12 Mart 1971 müdahalesi ve 12 Eylül 1980 darbesi ile teşkilattaki tek yönlü siyasi ve ideolojik kadrolaşma büyük bir yaygınlık kazanmıştır. (...) 12 Eylül 1980 öncesi emniyet güçleri toplumdaki sağ-sol ayrışması ve çatışmasında, bu çatışmanın bir tarafı gibi davranmaya, çatışan taraflardan sağ görüşlülerle açık bir işbirliği içinde olmaya zorlanmıştır. Toplum 'devlete yardımcı güçler' olarak tanımlanan bu kesimle yapılan işbirliğinin ne boyutlara ulaştığını Susurluk kazasında aralanan perdede bütün açıklığıyla görmüştür. (...) Bu eylemlerin (Çevik Kuvvet protestoları) siyasi içerikli olduğu kabul edilmelidir. Bu eylemler siyasi içerikli olduğu gibi aynı zamanda organizedir. Nitekim bu durum İçişleri Bakanı'nın açıklamalarında da yer almıştır. Hiç kimse 'Kana kan, intikam', 'Hükümet istifa', 'Hükümet al affını başına çal', 'polisler içerde, katiller dışarıda', 'Ya Allah, bismillah, Allahuekber' gibi sloganların yanında silahların gösterilmesini sosyo-ekonomik koşullara tepki gibi gösteremez" diyor. ("Polis siyasallaştırıldı", *Cumhuriyet*, 20 Aralık 2000, s.9). Bir haber daha: "İçişleri Bakanı Sadettin Tantan, MHP'nin 6. Olağan Kongresinde, polis panzerine MHP flaması asılmasından dolayı üç polis memuru hakkında açılan tahkikatın sürdüğünü bildirdi." ("Panzerdeki MHP flamasına dava", *Yeni Binyıl*, 22 Aralık 2000, s.13)

[3] "Son olarak İnsan Hakları Derneği İstanbul Şube Başkanı Eren Keskin, cezaevlerinde görüş yapan avukat ve ailelerin verdiği bilgiye göre, Ümraniye Cezaevi'nde yanan 6 kadın mahkûmun, arkadaşları tarafından değil, askerlerin alev makinel e-

gaz bombalandığı, yerlerde sürüklendiği, Ecevit'in deyimiyle "teröristleri kendi terörlerinden kurtarma"[4] harekatı, medyanın yalanlarına, birbiriyle çelişen resmî açıklamalara, rakamlara sığmayan bir dehşet yaşattı topluma. Adalet Bakanı ölülerin sayısının azlığına sevinse de; gençler şimdi F tipinin tecridinde suskun bir ölüme mahkûm, topluma unutturulmaya çalışılıyor olsa da...

Bu topluma biçilen "üç maymunlar" rolünü reddeden, görmeyi, düşünmeyi bilen herkes hemfikir: ilan edilmemiş bir sivil sıkıyönetimi yaşıyoruz. Sansürlenen basınla, toplatılan gazetelerle, karartılan ekranlarla, TTB, İstanbul Barosu vb. kuruluşlar üzerinde yürütülen siyasal-toplumsal linç girişimleriyle; sokaklardan sırf "öğrenciye benzedikleri" için toplanıp gözaltına alınan gençlerle; basılan, haklarında dava açılan sosyalist partiler, dernekler, lokallerle; barışçıl gösterilerde "stres atarken" artık eli tutulmayan polislerle...

I) "FAŞİZMİ YENİDEN Mİ?"

"İnsanların çoğu bireysel sorumluluğunun
farkında olmaksızın yaşarlar;
bütün mutsuzluklarımızın çekirdeği
işte burada gibime geliyor."[5]

Şimdi burada yanıtlanması gereken, "Faşizm! Yeniden mi?" sorusu ile karşı karşıyayız...

---

riyle yandığını söyledi" ("Örgüt değil, asker yaktı", *Yeni Binyıl*, 27 Aralık 2000, s.12).

[4] Ecevit öteden beri kötü şiirler yazar; ama yazdığı en meş'um şiir, tartışmasız buydu.

[5] F. Kafka.

I.1) NELER OLUYOR?

"Karanlıklara çekilen modern iktidar
herkesi bireyselleştirmek istemektedir;
çünkü bireyselleştirmek,
gözetim altında tutmak ve cezalandırmak,
yani egemen olmak demektir.
Böylece modern iktidar çocuğu okulla,
hastayı hastaneyle,
deliyi tımarhaneyle,
askeri orduyla,
suçluyu hapishaneyle kuşatarak
bireyselleştirmiş, kaydetmiş,
sayısal hale getirmiş, egemen olmuştur.
Her kişi bir yerde kayıtlı hale gelince,
herkes denetim altında olacak,
gözetim altında tutulacaktır.
Modern iktidar büyük gözaltıdır."[6]

Türkiye toplumu, "emir-komuta zinciri içinde hiyerarşik darbe" kavramıyla tanış olsa da, "para-militer putsch/hükümet darbesi" kavramını pek bilmiyor. Oysa ön örneğini Marx'ın derinlemesine tahlil ettiği[7] Louis Bonaparte'ın 1851'deki hükümet darbesinde bulan Avrupa faşizmleri, bu modelin izleyicileri olagelmiştir. Faşist partilerin iktidara geliş ya da konumlarını ilerletişi, iktisadî-siyasal kriz ortamlarında ve parlamento içindeki konumlarıyla, sokak gösterileri ve tedhiş/yıldırma eylemleri arasında kurabildikleri rezonans ölçeğinde mümkün olduğu, bilinmektedir. Faşizm üzerine yazan Avrupalı yazarlar, Avrupa faşizmlerinin ortak özelliklerini özetle şöylece saptarlar.[8]

---

[6] Michel Foucault.

[7] Bkz. K. Marx, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*, Sol Yay., Ankara 1976.

[8] Avrupa faşizmleri için bkz.: E. Noltke, *Faşist Hareketler*, Hür Yay., İstanbul, 1980; M.A. Macciocchi, *Faşizmin Analizi*, Payel Yayınları, İstanbul, 1977; R.

Tümü savaş sonrası koşullarda, ulusların "haksızlığa uğramışlık" duygusuna yaslanmaktadır.

Her biri özgül iktisadî ve siyasal kriz ortamlarında, bir "yönetememe hali" içinde biçimlenmiştir.

Çoğu sosyalist/komünist hareketlerin yükseldiği (ancak tam bir hakimiyet kuramadığı) durumlarda, burjuvazinin korkusuyla rezonansa giren bir tepki hareketi olarak ortaya çıkar ve bu niteliğiyle, aşırılıklarını parlamento içinde denetim altında tutabileceğini sanan sermayenin desteğini arkasına alır.

Avrupa faşizmleri, kentsel ve kırsal orta sınıflardan büyük destek görmüşlerdir.

Faşist demagoji, sosyalist/radikal anti-kapitalist söylemden yararlanmazlık etmez; bu yönüyle iktisadi krizin marjinalleştirdiği insanlara, lümpen-proletaryaya cazip gelmektedir.

Ancak faşizmin ana retoriği, köktenci milliyetçilik ve ulusal varlık için bir tehdit olarak sunduğu "öteki" düşmanlığıdır.

"Ebedî Faşizm"in temel özelliklerini bir de Umberto Eco'dan dinleyelim[9]:

Ur faşizmin ilk özelliği, gelenek kültüdür.

Teknolojiyi yüceltse de, anti-modernist ve irrasyonalisttir.

Eylem kültüne dayalı ve entelektüel-karşıtıdır. "Resmî faşist entelektüeller, genellikle modern kültüre ve liberal aydınlara, geleneksel değerlere ihanet ettikleri gerekçesiyle saldırmakla meşguldürler".

Analitik eleştiriye tahammülsüzdür. "Ur-Faşizmin gözünde anlaşmazlık, ihanettir".

Farklılık düşmanı, dolayısıyla da ırkçıdır.

Bireysel ya da toplumsal düş kırıklıklarından türer. Tarihsel faşizmin en tipik özelliklerinden biri, kendini siyasal ya da ikti-

---

Bourderon, ***Faşizm, İdeoloji ve Uygulamalar***, Onur Yay., Ankara, 1989; P. Togliatti, ***Faşizm Üzerine Dersler***, Bilim ve Sosyalizm Yay., Ankara, 1989 (3. bası).

[9] Bkz. T. Demirer, " 'Ur-Faşizm' ya da 'Ebedî Faşizm'"; ***Faşizm!.. Yeniden mi?..***, içinde, Ütopya Yay., Ankara, 2000: 130-133.

sadî bir açmazda hisseden orta sınıfa seslenişidir. Günümüzde küçük burjuvalaşan proleterler ya da siyaset sahnesinden dıştalanan lümpenler faşizmin potansiyel hedef kitlesidir.

Milliyeti bir ayrıcalık derkesine yükseltir ve uluslararası komplo kuramları ve yabancı düşmanlığıyla besler.

Düşmanların kudret ve serveti karşısında aşağılanmışlık duygusunu işler. Düşman aynı anda hem çok güçlü, hem de çok zayıf olarak algılanmaktadır.

Ana şiarı, yaşam mücadelesi değil, mücadele için yaşamaktır.

Popüler bir elitizmin savunucusudur: "Her yurttaş, dünyanın en iyi insanlarından biridir; parti mensupları yurttaşların en iyisidir ve her yurttaş partinin üyesi olabilir (ve olmalıdır)".

Böylelikle herkes bir kahraman olarak eğitilebilir.

Maçizm (erkekliğin yüceltilmesi) faşizmin en tipik özelliklerindendir. "Ur-Faşist kahraman, silahlarla oynamayı yeğler; böylelikle silah penisin yerini alır."[10]

Halkın türdeş bir bütün olarak algılanması: "Büyük sayıda hiçbir insan topluluğunun ortak bir iradesi olamayacağından, lider onların tercümanıymış gibi davranır."

Bu saptamaların hemen her birinin günümüz Türkiyesi'nde boy verdiğini görmezlikten gelmek mümkün mü?

I.2) TÜRKİYE SAHNESİ

"Bozuk düzende sağlam çark olmaz."[11]

Türkiye'de faşist hareketin tarihi 1940 dolaylarına geri götürülebilir; ya da Türkiye'nin özgül "Devlet" anlayışının faşizmle

---

[10] "Ürkek değil erkek parti!" söylemi bir yana; Çevik Kuvvetler'in faşistlerle birlikte Kızılay meydanına açılan sokakları kasıp kavurdukları güne dair dinlediğim en anlamlı tanıklık, belki de camları indirilen ve altıncı katına kadar çıkılan (CHP'li) Çankaya Belediyesi'nde çalışan bir kadın arkadaşın anlattığıydı. "Polisler bize cinsel organlarını gösterdi," diyordu kadın arkadaş.

[11] Pir Sultan Abdal.

ünsiyeti tartışma konusu yapılabilir; yapılmalıdır da. Ancak bu yazı son günlerdeki gelişmelerle sınırlı kalacak.

Günümüzü biçimleyen koşulların, 12 Eylül askerî darbesi ve onu izleyen Özal'lı yıllarda biçimlendiği, ülkenin siyasal-toplumsal ortamının 12 Eylül'den kopuşmayı bir türlü beceremediği, bir "sır" değil. Turgut Özal'ın Reagan-Thatcher patentli neo-liberalizmi, ancak baskılarla yürütülen bir depolitizasyon ortamında hayata geçirilebilirdi; öyle de oldu. Öte yandan, 1980 ortalarından 1990'lı yılların sonuna dek uzayan "Kürt Savaşı" ordunun siyaset üzerindeki reel hakimiyetini tartışmasızlaştıran bir arkaplan oluşturacaktı.

Turgut Özal'ın neo-liberalizmi ve Kürt Savaşı el ele verdiğinde, 1980-90'lı yılları yeni bir yükselen "iktisadî-siyasal sınıf"a sahne kıldı: Gözü kara iktisadi ve siyasal serüvenlerden sakınmayan, Kara Para ve Kirli Savaş'tan beslenen YDD korsanları, ya da neo-liberal burjuvazi ile Amerikancı Arap-İslam finansmanın palazlandırdığı "Anadolu Kaplanları". Bu yeni kesimler, dış pazarlardaki payı sınırlı kurumsallaşmış Türkiye burjuvazisi üzerinde de ağır bir basınç oluşturmaktaydı. Türkiye'nin geleneksel yönetsel mekanizmaları hızla aşınır ve parçalanırken, siyaset, bozulan gelir dağılımının da etkisiyle ciddi bir merkezkaç eğilimine girmekteydi. Parçalanmış merkez, sağında olsun solunda olsun, seçmenler açısından inandırıcılığını hızla yitirirken, tutucu taşra sermayesinin, Anadolu holdinglerinin partisi RP/FP yükselişe geçiyor; "Kara Para/Kirli Savaş" partisi MHP ise güç biriktirmeye yatıyordu.

Siyasetin bu ölçüde yerelleşerek denetimden kaçma tehlikesi sergilemesi, kendini rejimin gerçek bekçisi olarak görme alışkanlığından asla vazgeçmeyen ve bunu Anayasa'ya kaydettirmiş TSK'yı alarma geçirdi. 28 Şubat "ince ayarı"yla gerçekleştirilen manevra, ordunun siyaset üzerindeki mutlak hakimiyetinin kesin bir tescili olacaktı.

28 Şubat "ince ayar"ı, 18 Nisan 1999 seçimleriyle siyaset sahnesine tercüme edildi. Türkiye burjuvazisiyle MGK'nin adeta "arkalarından iterek" kurdurdukları ve başta Koç olmak üzere büyük sermaye tarafından "istikrar unsuru" olarak alkışlanan DSP-MHP-ANAP koalisyonu, uluslararası kredi kuruluşlarının "yüksek notlar"ı ve AB "düşler"iyle güzellenen "öforik" günlerini hızla geride bıraktı. Ve malî krizin İstanbul Ticaret Odası Başkanı'na (İSO'nun alkışları arasında) "MGK eften püften işlerle uğraşacağına ekonomiye müdahale etsin!" TÜSİAD'a "ekonomiyi bize bırakın!" çağrıları çıkartmalarına yol açan sarsıntısı eşliğinde ülke, makûs talihine bir kez daha uyandı. Bu "makûs talih"in bir artısı, güçlenmiş, giderek de güçlenen MHP'ydi.

II) MHP[12] KİM(LER)İN PARTİSİ?

"Mihrabın tepesinden papaz
sürüsüne bir göz gezdirdi,
gazaba gelmiş gibi bir tavır takındı,
sesini yükseltti:
- Hıristiyan Kardeşlerim, kilise,
koyunları sadık, çobanları İsa olan bir ağıldır...
Rahip yeryüzünde İsa'nın temsilcisidir.
Bir koyun salgın bir hastalığa yakalandığında,
çoban, diğerleri de hastalığı kapmasın diye
onu ağıldan kovar.
Mümkün olduğu kadar uzaklara,
kayaların arasına, ölmeye gönderir.
Bir rahibin lanetli bir ruh görmesi acıdır,
ama diğer sağlıklı ruhları kurtarmak için
onu aforoz etmesi görevidir..."[13]

[12] MHP'nin 1990'lı yıllara dek kapsamlı bir incelemesi için bkz. T. Bora, K. Can, *Devlet, Ocak, Dergâh, 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*, İletişim Yay., İstanbul, 1991.

EZLN Komutan Yardımcısı Marcos'un "Neo-liberal faşistler"[14] dediklerinin "alaturka" bir versiyonu olan MHP'ye sınıfsal bir göz atış, şu unsurların koalisyonunu ortaya koyacaktır:

MHP, Susurluk burjuvazisinin, Kara Para/Kirli Savaş zenginlerinin partisidir.

1980 sonrasında yükselişe geçen neo-liberal "korsanlar"ın; bireysel çabalarıyla ya da BOTAŞ benzeri "devlet desteği"yle Latin Amerika ülkelerinden Uzak Doğu'ya, Balkanlar'dan Orta Asya'ya, Afrika'dan Rusya'ya, ithalat-ihracattan müteahhitliğe, off-shore bankacılıktan kaçakçılığa, hükümet devirme girişimlerinden silah ticaretine, bir dizi loş girişimi gerçekleştirmekten çekinmeyen ve bu çabalarıyla büyük servetler devşiren kurumsallaşmasını tamamlamamış yeni zenginlerin partisidir.

Emniyet mensuplarının hatırı sayılır bir kesiminin partisidir.

Özellikle de Kürt savaşı propagandasıyla yıldırılmış, Alevî girişimciliğinden tedirgin Anadolu sermayesinin, Anadolu muhafazakârlığının partisidir.

YÖK marifetiyle özellikle taşra üniversitelerinde kadrolaşan Türk-İslam Sentezci "entelektüeller"in partisidir.

Ve nihayet, laik-milliyetçi, otoriter, korporatist, Devlet'çi söylemiyle MGK'nin en azından "hayırhah" bir suskunlukla desteklediği partidir.

Bu yapısıyla MHP'yi yükselişe geçiren konjonktürün anahatlarını ise şöyle betimleyebiliriz:

1980'lerin ortalarından itibaren bu ülkede süregiden adı konulmamış "özel/düşük yoğunluklu savaş", Türkiye'nin siyasal kültüründen hiçbir zaman eksik olmayan milliyetçiliğin, bir "psikolojik savaş" taktiği uyarınca görülmemiş ölçüde körük-

---

[13] Kazancakis, Yeniden Çarmıha Geriliş.

[14] Bkz. Marcos, "Küresel Piyasanın Kaçınılmaz Olduğu Konusunda Neden Hepimiz Hemfikiriz?", *Faşizm!... Yeniden mi?* (A.g.e.).

lenmesine yol açmıştı. Yazılı ve görsel medyanın tam katılımıyla, millî (hatta yerel) törenler, maçlar, asker uğurlamaları, şehit cenazeleri, Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkartılmasıyla başlayıp Türkiye'ye getirilişi, ve yargılanması ve hüküm giymesine dek uzanan süreçte şahikasına varan milliyetçilik ayinlerine dönüştürülecekti.[15] Bu süreç, özel harp mekanizmalarına gönüllüce dahil olan paramiliter/Mafyalaşmış ülkücü eskilerinin de varlığıyla, Devlet'in silahlı kuvvetleriyle MHP arasında 12 Eylül'ün neden olduğu "güven bunalımı"nın aşılmasına olanak sağlayacaktı.

Türkiye'nin 12 Eylül sonrasında yöneldiği neo-liberalizasyon süreçleri ve bunların yol açtığı müzmin kriz ortamı, ülkedeki gelir uçurumunu daha da genişletmiş, istikrarsız siyasal ortam ve değişken kayırmacılık ilişkileri, orta sınıflarda süregen bir konum yitirme, yoksullaşma durumu ve bundan kaynaklanan kronik bir güvensizlik duygusu yaratmıştır. Son 20 yılın sınıfsal dengeleri istikrarsız ve kırılgandır; yükseliş ve batışlar çok hızlı olmaktadır. Kurumsal devlet desteğinin (sübvansiyonlar, gümrük duvarları, tarımsal taban fiyatları, ama aynı zamanda sosyal politikalar) hızla aşınması ve kayırmacılık politikalarına dönüşmesi, özelleştirmeler hızlı bir toplumsal marjinalizasyona yol açmaktadır. Kimsenin geleceğini güvence altında görmediği bir

[15] Kimi (çoğunlukla liberal) çevrelerce öne sürülen, "ülkede yaşanan 15 yıllık düşük yoğunluklu savaş ortamının bir Türk-Kürt çatışmasına dönüşmediği, bunu da milletimizin (hatta MHP'nin) 'engin sağduyusu'na borçlu olduğumuz" yönündeki retoriğe katılmadığımı bu vesileyle belirteyim. Bu ülkede sivil kıyımlar yaşanmayışının nedeni, kanımca PKK'nin güvenlik güçlerince 'denetlenebilir' bir hareket olarak görülmesiydi; ancak yürürlüğe sokulan devasa propaganda mekanizmasıyla iç çatışma ortamı, son kertede başvurulmak üzere "yedekte" bekletilmiştir. En ikballi günlerinde (1980 öncesi) oylarını yüzde 3-4'ün üzerine çıkartamayan MHP'nin 1999 seçimlerinde yüzde 18'e varan seçmen desteği ve bu tırmanışa eşlik eden sivil şiddet olayları (Öcalan'ın Avrupa günleri ve yargılanma sürecindeki HADEP baskınları gibi) bunun işaretleridir.

konjonktür, siyasal arenada merkez-kaç eğilimleri devreye sokmuştur; Türkiye siyasetinin merkezi parçalanmaktadır.

Bu gelişmelerin yol açtığı yönetim krizi, TSK'nın (MGK eliyle) merkezî siyasal rolünü pekiştirmesine olanak sağlamıştır. Toplumsal marjinalleşme ve siyasetin merkez-kaç yönelişi, TSK'nin geleneksel laik refleksini politikaya tercüme ederek 28 Şubat müdahalesinin önünü açmıştır. RP'nin 28 Şubat müdahalesi aracılığıyla "te'dib"i ise, MHP hanesine yazılan büyük bir artıdır.

Fazla dikkat çekmemekle birlikte, Alevî-Sünnî rekabeti, bu ülkede sürekli bir gerilim potansiyelidir. Laik modernleşme süreçlerine daha açık olan (ancak iktidar mekanizmaları karşısında sürekli bir dışlanmışlık duygusu yaşayan) Alevi kesimin son yıllarda küçük ölçekli sermaye birikimi açısından daha başarılı bir görüntü sergilemesi (ya da böyle sunulması), bu gerilimi geleceğe de taşıyacak bir gelişmedir. Taşradan metropol varoşlarına taşınan bu potansiyel,[16] öyle sanıyorum ki devletle karşı karşıya gelmekten imtina eden Sünnî tepkiyi bir ölçüde MHP'ye yöneltmektedir.

Ve nihayet, Türkiye'nin yüz yıllık "Batı'yla (B. Avrupa) Dansı", hummalı ve ikircikli bir "aşk-nefret ilişkisi" temelinde yürümektedir. Modernleşmenin "teknolojiyi alıp da 'kültür'ü dışta bırakmak" olamayacağını anladığından beri Türkiye toplumu, Batı Avrupa karşısında, Galatasaray maçlarında "Avrupa, Avrupa Duy Sesimizi!" naralarıyla dışa vurulan bir kompleksi

[16] Varoşlardaki devrimci cenazelerinin genellikle Cemevleri'nden kaldırılıyor oluşu, bu gerilim potansiyelinin fazla dikkat çekmeyen, ama önemli bir görüntüsüdür. Ali Bayramoğlu, "Dışlanmış gecekonduların içinde en 'dışlanmış kesim' olan, bu dışlanmışlığın ekonomik, kültürel ve siyasi faturasını ağır bir şekilde ödeyen Alevî gruplar ile bu örgütlerin arasında gitgide artan ilişki görülmek istenmedi" ("Alevi gruplar, şiddet, siyaset", *Yeni Binyıl*, 26 Aralık 2000, s.16) derken bu gerçeğe parmak basıyor.

yaşamaktadır. Yahya S. Tezel'in deyişiyle, "Çarpıcı bir şekilde 'işte orada' var olduğunu gördüğü, ama anlayamadığı, anlayamadığı için de içine girme imkanı görmediği bir 'yabancı uygarlık'tan korkan, bu korkusunu kendi 'taşralılık'ını yüceltip o 'yabancı uygarlık'ı reddederek ifade eden avantajsızlar, MHP tabanında"[17] kendilerini ifade eden bir zemin bulabilmişlerdir. Evet, Türkiye'de kimi (çoğu eski MHP'li) liberal çevreler, Türkiye'nin MHP eliyle AB'ye taşınabileceği sanrısına kapılmışlardır;[18] tıpkı Tezel'in de ifade ettiği üzere: "MHP'nin Türkiye'nin

---

[17] Yahya S. Tezel, "MHP, şiddet ve demokrasi - Acaba düşünsek mi?", *Binyıl Pazar*, 2 Mayıs 2000, s.9.

[18] "Umudum ve temennim o ki, MHP'de evrensel demokratik değerler galip gelecek" (Ömer Lütfü Mete, "Ali Bayramoğlu'na", *Yeni Binyıl*, 5 Mayıs 2000, s.17); "Bunca yılın imajını bir anda değiştirmek kolay değil. (...) Ama gözlemimiz o ki, sabırlı Devlet Bahçeli uzun, ince bir yolda, iğne ile kuyu kazmaya devam ediyor". (Yavuz Donat, "MHP'de neler oluyor?", *Sabah*, 5 Ağustos 2000, s.25); "Parti (MHP), fanatik milliyetçi rüzgarın yükseldiği dönemlerde aldığı sorumlu ve itidalli tutumla puan topluyor. Programını çağın gereklerine göre revize etme, AB'ye üyelik ya da Öcalan'ın idamı gibi meselelere daha esnek bakabilme noktasında önemli adımlar atıyor. Parti yönetimi, dünyayla bütünleşmeye çalışan Türkiye'nin önünde engel olmamak, böyle bir tarihi sorumluluk taşımamak konusunda hassas ve iyi niyetli" (Gülay Göktürk, "Uçlardaki değişim", *Sabah*, 10 Eylül 2000, s.25); "Eğer MHP iktidar ortağı olmasaydı acaba bugün Türkiye Helsinki Zirvesi'nde alınan kararları onaylamış bir ülke olabilir miydi, bilmiyorum. Ya da Türkiye'yi çok zor durumda bırakacak ve iç çatışmaları kışkırtacak bir idam kararı beklenebilir miydi diye sormadan edemiyorum" (AB parlamentosu üyesi Ozan Ceyhun, "Avrupa'nın gözü MHP'de", *Yeni Binyıl*, 4 Kasım 2000, s.16). "(MHP) milliyetçi çizgisini, küresellik süreciyle bağdaştıran formüller üretmek zorunda..." (Güneri Cıvaoğlu, "Değişmeyen, değişimdir", *Milliyet*, 6 Kasım 2000, s.19); "Ama Bahçeli beni şaşırttı. Bir yıl gibi kısa bir süre içinde bilinmezlik dehlizlerinden çıkıp, Türkiye'nin en saygın devlet adamlarından biri haline geldi. Bu da Siyasal Bilgiler Fakültesinde incelenecek bir olaydır" (Ertuğrul Özkök, "Türkeş'i anma gününde hatırladıklarım", *Hürriyet*, 5 Nisan 2000, s.25); "Bahçeli, MHP'yi kaygılardan arındırarak, kurumsallaştırarak ve devlet idaresinde güvenilir bir parti haline getirerek olumlu değişimi güçlendiriyor" (Taha Akyol, "Türkeş Olayı", *Milliyet*, 9 Nisan 2000, s.19); "Bahçeli bize göre her işi bırakıp öncelikle gerçek demokrasiye ulaşma ve bunu engelleyen sebeplerden kurtulmada MHP'yi engel ola-

Avrupa bütünleşmesine girmesine, 'sivil toplumcu' bir hukukçunun cumhurbaşkanı seçilmesine verdiği destek, bu umutların 'hayalci' bir iyimserlik olmayabileceğine dair işaretler olarak önümüzde duruyor".[19] Avrupa Birliği'nin bir aralanan, bir kapanan kapıları,[20] yalnız nefret-aşk ilişkisi yaşayan toplumda değil, asker-sivil bürokraside ve siyasal elitte de yerelci/küreselleşmeci, milliyetçi/kozmopolit ikileminin bir tahterevalliye dönüşmesine yol açmaktadır.[21]

Bu tehlikeli ve kırılgan konjonktürde, yalnızca yüzde 18'lik bir seçmen kesimine değil, aynı zamanda orta kademeli bürokrasi, TSK ve emniyet teşkilatı içinde önemli bir etki alanına sahip olan MHP, tabanını harekete geçirmeye muktedir tek siyasal parti olarak ortaya çıkmaktadır.

---

rak gösterme oyununu bozmalı. Liderinin ortaya çıkışı 1944 şartlarında yaşadığı işkenceye dayanan, 12 Eylül rejiminin C 5 adıyla simgelenen zulüm odalarından geçirdiği kadronun aslında 'insan hakları' konusunda kimseden alacağı ders olmamak icap eder. Dolayısıyla MHP'nin bu alanda ısrarlı olmasını, konuyu kamuoyunun gündemine taşıyıp kendi tabanı dışında da destek sağlamasını engelleyen ne? Keza MHP Türkiye ahalisine Türk'üyle Kürt'üyle 'tek millet' olarak bakıyorsa (...) ama bir problemin varlığı da meydandaysa, 'Bu kırılmayı biz tamir ederiz' iddiasıyla ortaya çıkıp bir toplumsal mutabakat aramayı engelleyen ne? Kim bu konuda milliyetçilerden daha donanımlı olduğunu iddia edebilir?" (Avni Özgürel, "MHP hukuka sarılmalı", *Radikal,* 30 Kasım 1999, s.9).

[19] Yahya S.Tezel, A.g.m.

[20] ÖDP PM üyesi Erdoğan Aydın (Tatlav) da "havlu atıyor": "Üstelik öyle görünüyor ki AB, GB (Gümrük Birliği)'nin ötesine de gitmek istemiyor. Bu düzlemde AB'nin beklentileri bütünüyle karşılandığından, bundan sonra katkılarından daha büyük olacak bir Türkiye ile entegrasyona sıcak bakılmıyor" ("Bu sonbahar MHP mi?", *Yeni Binyıl,* 28 Temmuz 2000, s.19).

[21] "Fakat, asıl önemli olan, milliyetçiliğin, askeriyeyi ve mesela Ecevit gibi politikacıları da içine alacak biçimde Türkiye'deki siyasetin ortak ve tehlikeli paydası olmasıdır. Avrupa'ya dönük siyaset de zaten o noktada belirleniyor." (Hasan Bülent Kahraman, "MİT ve Milliyetçilik", *Radikal*, 6 Aralık 2000, s.9).

II.1) MHP NE YAPMAK İSTİYOR?

"Her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi,
ancak onu çözüme bağlayacak olan
maddi koşulların mevcut olduğu ya da
gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar."[22]

Peki ama, böylesi bileşim üzerinde ve bu konjonktürde yükselişe geçen MHP ne yapmak istiyor? İrdelemeye çalışalım...

II.1.1) "MERKEZ PARTİSİ" TARTIŞMALARI:

"Monstrum in fronte, monstrum in animo."[23]

Öncelikle şunu saptamak gerek: iktidar ortağı olduğundan beri liberal kalemlerin MHP'ye düzdüğü "değişme, merkez partisi olma, demokratikleşme, Türkiye'nin Avrupa'yla entegrasyonunun önünü açma vb." güzellemeleri, MHP cenahında karşılıksız kalıyor, dahası, tepkiyle karşılanıyor. Nasıl mı? MHP kurucu üyesi, 19. dönem Çorum milletvekili, eski Genel Sekreteri, Genel Başkan yardımcısı, Ülkü Ocakları Derneği kurucusu ve Genel Başkanı, yani kim ne derse desin, MHP'nin "ağır toplarından" Muharrem Şemsek'in ağzından dinleyelim: "MHP'nin merkeze çekilmesi gibi tartışmaları MHP'nin iç dinamiklerinden ziyade MHP'ye dışarıdan enjekte edilmeye çalışılan bir virüs, MHP'ye yutturulmaya çalışılan bir düşman hapı olarak görülmektedir. MHP 30 küsur yıldır savunduğu temel görüşleri, ülkücü kadroları ve siyasi yelpazedeki duruşu ile 18 Nisan 1999 seçimlerinde aldığı oyu almıştır."[24] "Ama o bir muhalif!" dene-

---

[22] K. Marx.

[23] "Yüzüyle bir hilkat garibesi, ruhuyla bir hilkat garibesi."

[24] "Ülkü Ocakları'nın Kurucusu Şemsek: Ülkü Ocakları devam edecek" (*Yeni Binyıl*, 4 Kasım 2000, s.16). Şemsek aynı konuşmayı şöyle sürdürüyor: "1980 sonrası Türkiye Cumhuriyeti, 15 yıldır yapay bir etnik iddialı terör ile, 'Ne mutlu

bilir. O zaman sözü "İktidar"a bırakalım: "Milliyetçi Hareket'in değişip değişmediğini, misyonunu tamamlayıp tamamlamadığını çok merak edenlere hatırlatmak isterim ki tarihi kökleri ve iddiaları güçlü olan hareketler varlığını ve ayrıcalığını sürekli muhafaza ederler. Yani değişip başkalaşmazlar, ama gelişirler; ortaya çıkan yeni ihtiyaç ve gelişmelere yeni cevaplar ve çözüm arayışları içinde olurlar."[25] "Her türlü okumaya elverişli" mi? İmar ve İskan Bakanı Koray Aydın daha net: "MHP milliyetçiliğin, zamanla yükselen değer olacağı tezi, komünizmin mutlaka yıkılacağı tezi ve komünizmin iflasıyla birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılacağı ve bunun sonucunda birçok bağımsız Türk devletinin kurulacağı tezlerinin yanı sıra Türk dünyası ile kucaklaşmak isteyecek olan Türkiye'nin önünün bölücülük belası ile kesilmek isteneceğinin tespitini 9 Işık'ta toplamıştı. MHP'yi tarih 1980'lerin ikinci yarısından sonra haklı çıkardı. (...) Siyasetin merkezinin taşınmaya başlandığı yeni adres, bütün temel tezleri gerçekleşen MHP olmaya başlamıştır. Görüldüğü gibi MHP siyasal merkeze taşınmamış, siyasal merkez MHP'ye taşınmaya başlamıştır."[26] Bu tespit doğru ve önemlidir: MHP 1980'lerden bu yana sağa kayan merkezi, yukarıda betimlenen konjonktürde denetimi altına alma fırsatını yakalamıştır[27] ve

---

Türküm diyene' yerine 'Ne mutlu Türkiyeliyim' önerisiyle, bir 'mozaik' pompalamalarıyla, 'kültürel özgürlük' sloganlarıyla iyice yumuşatıldı. Esasen AB'ye girmek için uygulanan Kopenhag kriterleri fiilen bazı Doğu Avrupa ülkeleri ve Türkiye için geliştirilmiş şartlardır." (a.y.)

[25] Bahçeli'nin MHP Kongresi'ndeki konuşmasından. "Demokrasi milliyetçiler için geri dönülmez bir yol"; *Yeni Binyıl*, 6 Kasım 2000, s.15.

[26] "Merkez MHP'ye kayıyor", *Yeni Binyıl*, 31 Ekim 2000, s.16.

[27] MHP'li İmar ve İskan Bakanı Koray Aydın'ın şu sözleri, MHP odaklı bir "sağ" projeksiyonunu açığa çıkarmıyor mu?: "Benim görebildiğim kadarıyla siyasi yelpazede iki büyük, bir de küçük parti kalır. Büyük partiler solda DSP, sağda MHP olur. Küçük parti ise Fazilet Partisi'dir. Merkez sağda olduğunu iddia eden ANAP ve DYP ise önemli zorluklarla karşılaşırlar." (Fikret Bila, "MHP merkeze yöneli-

böyle bir momenti kaçırmamak için çabalamaktadır. Bu çabalar iki yönlüdür: Türkiye'de siyasetin merkezini oluşturan TSK ile iyi ilişkiler geliştirme ile kadrolaşma/tabanını genişletme faaliyetleri.

II.1.2) TSK İLE "İKİNCİ BAHAR":

"Öz ona ait olanlarındır."[28]

12 Eylül darbesi MHP-TSK ilişkilerini bir hayli germişti. Kendini "devlete yardımcı güçler" ilan eden ülkücülerin 12 Eylül rejiminin baskı, hatta işkencelerinden payını alması, Alparslan Türkeş'in ünlü "Fikri iktidarda, kendisi zindanda" deyişinde ifadesini bulan bir düşkırıklığı ve iç muhasebeye yol açmıştı "camiada".[29] Ancak gerek Türkiye kapitalizminin liberal demokrasi geleneğinden yoksun oluşu, gerekse ordunun devlet yönetimindeki merkezî rolü, faşist harekete bu merkezden radikal kopuş olanağı vermemektedir. Bir başka deyişle, "kırgın" da olsa, "küskün" de olsa, MHP "Devletten yana" olmaya, deyim yerindeyse, yazgılıdır ve bu duruşu onun TSK ile bir hesaplaşmaya girmesini olanaksız kılar.[30] Nitekim öyle de olmuş, 1980 sonrasında ülkücü hareket, kadrolarını "özel savaş"ın hizmetine sunmada tereddüt etmemiştir. Bu ise, "özel savaşçılar" tarafından, MHP'nin gelecekteki pazarlık gücünü yükseltecek bir "özveri" olarak değerlendirilmiştir kuşkusuz.

---

yor", *Milliyet*, 9 Şubat 2000, s.12). Bu durumda, MHP'nin "merkeze yöneldiği"ni mi söylemek doğru olur, yoksa, "Sağa kaymış bir merkezi denetimi altına alma çabasında olduğunu" mu?

[28] Husserl.

[29] Bkz. T. Bora, K. Can, A.g.e.

[30] "(...) Bahçeli ardından, MGK'yı 'uzun yıllar devlet geleneğimizden gelen bir anlayışımızın kurumsallaşması' olarak gördüğünü vurguluyor" (Sedat Ergin, "Devlet Bahçeli ve Silahlı Kuvvetler", *Hürriyet*, 28 Temmuz 2000, s.20).

Genel Başkanı'nın ağzından sık sık "Laiklikten ve Atatürkçülükten vazgeçmek asla söz konusu değil. Ayrıca orduya dil uzatmak, bizim töremizde yer almaz,"[31] mesajı veren MHP, RP'nin aksine, TSK "hassasiyetlerine" karşı duyarlı davranmayı görev bilmiş, türban sorunu, 312. maddenin kaldırılmasına muhalefet vb. örneklerde görüldüğü üzere, 28 Şubat'ın getirilerine tümüyle (tabanında düş kırıklığı yaratmak pahasına) sahip çıkmış,[32] böylelikle TSK'nin gözünde "toplumun kuşkulu kesimlerini laikleştirebilme yetisine sahip bir parti" görüntüsünü de kazanmıştır. Dahası, son dönemlerin "kültürel haklar"[33] ve "Kürtçe TV" tartışması MHP ile MGK arasındaki "sui generis" rezonansı fazla söze gerek bırakmadan gözler önüne sermektedir.[34] Dahası, bu paslaşmalar, "Bahçeli(nin) daha önce Genel Başkan yardımcısı olan ve YAŞ kararlarının yargıya açılmasını isteyerek askerlerin tepkisini çeken Emekli Tümgeneral

---

[31] Yalçın Doğan, "MHP'deki sancı: Kitle Partisi", *Milliyet*, 22 Ağustos 2000, s.13.

[32] "MHP'de Genel Başkan Bahçeli'nin genelde tarikat örgütlenmelerine soğuk baktığı bilinirken, grup içindeki bu tür milletvekillerini de sıkı takipte tuttuğu biliniyor. (...) Bahçeli'nin bu kesimi de oy hesabı yönünden küstürmek istemediği, ancak devletin tepesinin cemaatlere dönük tavrını göz önüne alarak tarikatların isteklerine karşılık vermediği öğrenildi" ("MHP'ye cemaat baskısı", *Yeni Binyıl*, 2 Eylül 2000, s.14.)

[33] "MHP Grup Başkanvekili İsmail Köse, Türkiye'nin silahsız bir dayatmayla karşı karşıya olduğunu belirterek, 'anadilde eğitim ve kültürel haklar' ifadelerinin altında gelecekte bağımsız bir devlet kurulması planının yattığını kaydetti." MHP grup toplantısında konuşan Bahçeli de "Türkiye'nin etnik çatışma ve ayrışmayı körükleyecek 'kültürel ya da etnik haklar'a sıcak bakmasının mümkün olmadığını" vurgulayarak, "belgede bu tür ifadelerin üstü örtülerek muğlak duruma getirilmesinin sonucu değiştirmeyeceğini kaydetti" ("Kültürel haklar kabul edilemez"; *Cumhuriyet*, 15 Kasım 2000, s.3)

[34] Bahçeli'nin başbakanlığa oynadığı yorumunu yapan *The Economist* dergisine göre MHP'yi bir zamanlar "aşağılık rakipler" olarak gören generaller "şimdi potansiyel müttefik olarak değerlendiriyorlar" ("Bahçeli sessiz gidiyor", *Yeni Binyıl*, 14 Ekim 2000, s.15).

Babaoğlu'nu liste dışı bırak"ması,[35] "15 yıl boyunca Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde PKK'ya karşı mücadele veren emekli Korgeneral Altay Tokat(ın), sessizce siyasete girip MHP'nin askeri danışmanlığını üstlen"mesi[36] gibi sessiz-sedasız "jestlerle" süregitmektedir.[37]

II.1.3) KADROLAŞMA

"Yo me secudo a mi mismo."[38]

Sağır Sultan bile duydu: MHP kadrolaşıyor! Bu konuda birkaç gazete manşetine göz atmak yeter de artar: "DSP-MHP-ANAP hükümeti 6 aylık iktidarı süresince bine yakın üst düzey atama gerçekleştirdi. Atamalarda Koray Aydın yönetimindeki Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ahmet Kenan Tanrıkulu yönetimindeki Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Osman Durmuş yönetimindeki Sağlık Bakanlığı öne çıktı. MHP'li bakanlıklarda ANAP'lı kadroların bile tasfiyesi biçiminde kadrolaşma hareketi var";[39] "MHP devleti işgal ediyor";[40] "Kulede MHP tepkisi: Havaalanında yaşanan huzursuzluğun sadece ücretlerden kaynaklanmadığı, aynı zamanda MHP'li kadrolaşmaya tepki olduğu öne sürülüyor";[41] "Ulaştırma Bakanı Enis Öksüz, göreve geldiğinden bu yana sadece Telekom'a 300 ülkücü yerleştirdi: Ülkücü kadrolaşma skandalı";[42] "YÖK, üniversitelerde belirle-

---

[35] "Askeri kızdıran eski paşa liste dışı kaldı", *Sabah*, 7 Kasım 2000, s.27.

[36] "MHP'ye askeri danışman!" *Sabah*, 17 Eylül 2000, s.5.

[37] Oral Çalışlar soruyor: "Hiçbir MGK toplantısında acaba ordu içindeki MHP'liler gündeme geldi mi?" ("MHP'li Subaylar-Susurluk", *Cumhuriyet*, 17 Eylül 2000.)

[38] "Ben kendi kendimin mirasçısıyım."

[39] "Bürokraside MHP depremi", *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1999, ss.1/5.

[40] *2000'de Yeni Gündem*, 24 Temmuz 2000, s.5.

[41] *Radikal*, 30 Agustos 2000, s.8.

[42] *Yeni Binyıl*, 9 Eylül 2000, s.15.

nen rektör adayları yerine sağ eğilimli adayları öne çıkarıyor: Üniversitede MHP gölgesi";[43] "Sağlık Bakanlığı'ndaki MHP kadrolaşması mahkeme kararlarına bile geçti: Durmuş şimdi yakalandı";[44] "MHP yine kadrolaşıyor, MHP'li Denizcilikten Sorumlu Devlet Bakanı Mirzaoğlu, yandaşlarına kadro açmak için 16 çalışanın işine son verdi";[45] "Çatlı'nın arkadaşı Saral, TBMM'de göreve başladı. TBMM'de ülkücü kadrolaşma sürüyor";[46] "Birçok yetkiliyi yerinden eden MHP, şimdi de tabanını işe yerleştirmeye hazırlanıyor. MHP'nin gözü Tariş'te"[47] "Atamalar ve rant kavgası, parti yönetimi, bakan ve milletvekillerini birbirine düşürdü: MHP'de iktidar savaşı";[48] "MHP'de atama kavgası: Sağlık Bakanı ile MHP'li Kayrıcı atamalar nedeniyle kavga etti. Durmuş'un 'atama işlerine karışma' sözlerine sinirlenen Kayrıcı'nın bakanı dövmesini, MHP'li Özdemir zor engelledi"[49] vb. vb.

II.1.4) "KİTLE PARTİSİ" OLMAK:

"Il est indigne des grand coeurs de repandre le truble qu'ils ressentent."[50]

Kadrolaşma olanaklarını stratejik mevziler elde etmenin yanı sıra, yandaşlarına iş sağlamak için kullanan MHP, bir yandan da "kitle partisi" olma arayışına girmiştir.[51] Gerçekten, yukarıda çi-

---

[43] *2000'de Yeni Gündem*, 13 Temmuz 2000, s.6.

[44] *Yeni Binyıl*, 11 Temmuz 2000, s.15.

[45] *Radikal*, 16 Aralık 2000, s.13

[46] *Cumhuriyet*, 7 Ocak 2000, s.7.

[47] *Özgür Bakış*, 26 Ekim 1999, s.8.

[48] *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 2000, s.4.

[49] *Radikal*, 17 Kasım 1999, s.8.

[50] "Endişelerini çevreye yayan büyük ruhlar kötüdür."

[51] "MHP istiyor ki, mevcut oy tabanı genişlesin. İşadamı, sanayici, tüccar da MHP'ye gelsin. MHP 1999'da kırsal kesimden önemli oranda oy aldı. Ancak 'ik-

zilen konjonktür, bu konuda MHP için "verimli bir toprak" oluşturmaktadır ve parti bu avantajı kullanmaya kararlıdır. İşe önce "makyaj"la başlandı: sarkık bıyık, beyaz çorap, sarımsak, tespih sallama yasakları, kravat zorunluluğu medyanın gerçekten de çok hoşuna gitti.[52] "Pop-milliyetçilik" söylemi sol içinde dahi bir ara yaygınlaştı.[53] Ancak makyaj, "Estergon Kalesi" ve "Çırpınırdı Karadeniz"in opera şeklinde düzenlenmesinden ibaretti ve fonda yine "dört nala koşan atların nal ve kişneme sesleri" ve "kurt ulumaları" vardı.[54] Dahası, Kongre öncesinde yaşa-

---

tidara gelmek için' kentlerin oyu gerekiyor. Bunun için 'kentlere yönelik politikalar üretiliyor" (Yavuz Donat, "MHP'de neler oluyor?", *Sabah*, 5 Ağustos 2000).

[52] "MHP'nin Parti Okulu'nda 'imaj-maker' olarak görev yapan Genel Başkan Yardımcısı Murat Şefkatli, partililere 'töre' yerine 'kibarlık' öğretmeye çalışıyor" ("MHP töresi imaj peşinde", *Yeni Binyıl*, 9 Mayıs 2000, s.16.)

[53] Bkz. Neşe Düzel ile Bülent Forta'nın söyleşisi, "Pop milliyetçilik, egemen ideoloji", *Radikal*, 22 Nisan 1999, s.6. Aynı temayı, Tanıl Bora da tekrarlıyor: "Türkiye'de partilerin inisiyatif alanı, ordunun, MGK'nin yeniden yayılan alanı nedeniyle daraldı. Türkiye'de siyaset genel olarak poplaştı, siyasal ideolojiler önemsizleşti, imajlar öne çıktı. Buna bağlı olarak sağdaki, soldaki bütün partiler sulandı. MHP, sempatizanlarının hayatlarını davaya adadıkları çok katı, disiplinli bir örgüt yapısı olmaktan uzaklaşıyor artık. Sıkı bir ülkücü formasyona sahip olmayan bir seçmen tabanı oluşuyor" (T. Bora ve K. Can'ın Neşe Düzel'le söyleşisi, "Medya MHP'yi çok şımarttı", *Radikal* 4 Eylül 2000, s.6.) Ancak aynı söyleşide Tanıl Bora'nın şu sözleri, bu 'sol' kafa karışıklığını sergilemiyor mu? "MHP'nin sosyo-psikolojik dinamiği kendini bu memleketin esas sahibi görmektir. 'Müslüman Türk Anadolu insanı' tanımı dışındaki unsurları MHP, vatandaş ya da siyasi rakip yerine, düşman olarak görebilmektedir. Böyle bir duruş şiddet yaratmaya çok yatkındır. Olağan bir çelişkiyi hızla milli varlık, yokluk davasına dönüştürür ki, MHP'nin siyasi husumet içinde tanımladığı herkes vatanın, milletin bütününe kastetmiş düşman statüsündedir artık. Bırakın solcu olmayı, yabancı kültürlerden etkilenmiş olmak bile onlarda bir casusluk, vatan hainliği kuşkusu yaratır. Türk kimliğini ırksal ve kültürel değer olarak sahiplenmemek de şüphe getirir" (a.y.).

[54] "6'ıncı Olağan Kongre'nin düzeni eski kongrelere göre değişimi ortaya koydu. MHP'de değişim izleri", *Yeni Binyıl*, 6 Kasım 2000, s.14.

nan Parti-Ülkü Ocakları gerilimine[55] ve Ülkü Ocakları'nın tasfiye edilip yerine "Gençlik ve Kadın Kolları"nın kurulacağına ilişkin haberlere[56] karşın, Ülkü Ocakları hâlâ "dimdik" ayakta olduğunu, 2000 Aralık'ında Ankara/Kızılay'da "devlet güçlerine yardımcı olurken" dosta-düşmana göstermiştir. Ülkü Ocakları Başkan Yardımcısı Alişan Satılmış'ın bu olaylar üzerine ülkücülere çıkarttığı 'dikkatli ol!' emri ise, "şecaat arz ederken sirkatin söyleyen merd-i kıptî"yi çağrıştırıyor: "Sokaklara ne zaman ineceğimize, 12 Eylül plancıları, cunta özenticileri, çıkarlarını tehlikede gören kapitalist güç odakları, provokatörler değil, biz karar veririz. Eğer devlet bizden görev bekliyor ve sokakları vatan hainlerine bırakmamızı istemiyorsa, tüm ülkücülerden 12 Eylül döneminde haksızlık yapıldığı için özür dilemelidir."[57] Evet, hangi ad altında olursa olsun, MHP gençliği, "beklemededir". Bugünlerde kendilerinden beklenen, "düşük profil" gösterip, pişmekte olan aşa soğuk su katmamalarıdır. "İtidal" çağrılarına her zaman "sabırlı, soğukkanlı, akılcı" olma çağrıları eşlik etmektedir.[58] M. Ali Kılıçbay istediği kadar, "Ülkücülük bitti; geçerliliğini yitirdi. Ülkücülerin varlıklarını göstermenin yolu artık

---

[55] Bkz. Kemal Can, "MHP'de 'ocak-parti' gerilimi", *Milliyet* 3 Ağustos 2000, s.19. "Ocak-Parti çekişmesi", "yumuşama" görüntüsü verme çabalarının yanı sıra, arka plandaki bir Parti-içi iktidar kavgasının yansımasıdır.

[56] "Ülkü Ocakları'nın sürekli partinin bir organı gibi algılanmasından ve parti üzerine baskı kurma çabasından rahatsız olan Genel Merkez, 80 ilde partinin gençlik kollarını oluşturacak" ("Ocak değil, gençlik kolu", *Yeni Binyıl*, 1 Ağustos 2000, s.17); "MHP yönetimi, büyük kongrede yapılacak tüzük değişikliklerinin ardından, gençlik kollarının kurulması için harekete geçmeyi kararlaştırdı. MHP'nin gençlik kollarının oluşturulmasıyla Ülkü Ocakları Derneği'nin pozisyonunun da pasifleştirileceği belirtildi" ("MHP'de reform", *Milliyet*, 4 Ağustos 2000, s.19).

[57] "Ülkücü gençlere 'dikkatli ol' emri", *Yeni Binyıl*, 23 Aralık 2000, s.14.

[58] "Kaptan yerine neden tayfa oldunuz diyenler nefislerine yenik düşenlerdir. Türk milliyetçileri nefislerini aşabilmiş insanlardır. Aranıza fitne sokulmasına izin vermeyin. Sabırlı, soğukkanlı ve akılcı davranın" (Devlet Bahçeli, "Attığınız sloganlara dikkat edin talimatı", *Yeni Binyıl*, 10 Ocak 2000, s.13).

sokak değil. Sokak bitti. Sokak bitince ülkücülük de biter"[59] desin; Ö. L. Mete dilediğince "Dağ taş bozkurt işareti yapmıyor artık... Bu gidişle "bozkurt"ların büyük çoğunluğu ya bozkurt olmaktan vazgeçecekler, ya kendilerini tatmin edecek başka bir siyasi oluşum arayacaklar veya salt eski bozkurt hatıraları ile idame-i hayat edecekler"[60] diye hayıflansın, "okumamaya azm ü cezm ü kasem eylemiş bu kitle"[61] için de sabrın sonu selamettir, onların da "günleri gelecektir". Geçtiğimiz Aralık ayında Kızılay meydanında provasının yapıldığı üzere...[62]

"Günleri gelene" dek, yapılacak iş, örgütlenmektir: hem de en aykırı alanlarda dahi: örneğin, partiye talepler "hep korucudan ve korucubaşlarından gelse"[63] de Kürt illerinde,[64] Aleviler arasında,[65] işçi sınıfı içinde,[66] Barolar ve TMMOB'de...

---

[59] "Bahçeli bu işten güçlü çıktı", *Yeni Binyıl*, 11 Aralık 2000, s.12. Kılıçbay, "Ülkücüler sertlikten geldiler. Ancak bugün sertlik yapmanın nesnel koşulları yok. Ülkede sol yok, bütün partiler sağ. Kime sertlik yapacaksınız?" (a.y.) derken, "düz mantık" sergiliyor. Tümüyle sağ partilerden oluşan parlamento, artan sayılarla alanları dolduran kamu emekçilerini, özgürlük isteyen gençleri, kimliklerinin tanınmasını talep eden Kürtleri, durmaksızın patlayıcı biriktiren varoşları, hoşnutsuzlukları yoğunlaşan köylüleri ne kadar temsil ediyor? "Sokaklardaki vatan hainleri" konusunda "ülkücü"ler elhak, Kılıçbay'dan daha duyarlı!

[60] Ö.L. Mete, "Genel Merkez felaketi göremiyor", *Yeni Binyıl*, 30 Temmuz 2000.

[61] Ö. Lütfi Mete, a.y.

[62] Kaldı ki, Engin Erkiner'in şu öngörüsü son derece isabetli: "Özel tim ve ordu bünyesindeki özel birlikler dururken MHP'nin saldırgan olması gerekmez. Onun saldırganlığı gerektiğinde olabildiğince geniş bir halk kesimini harekete geçirebilmesinde ve 'halkın öfkesi' görünümü altında gösterilen kişi ve kurumlara saldırtılmasında yatar. ... 6-7 Eylül olaylarının, Tan matbaası baskınının, Kayseri'de TÖSlü öğretmenlerin yakılmaya çalışılmasının daha büyük benzerleriyle karşılaşmaya hazır olmamız gerekiyor" ("MHP Kongresi", *Roja Teze*, 10 Kasım 2000, s.10).

[63] "Ocak değil, gençlik kolu", *Yeni Binyıl*, 1 Ağustos 2000, s.17.

[64] "(...) MHP tarikat, cemaat ve en zayıf olduğu bölge olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de aşiretlere yöneldi" (*Cumhuriyet*, 8 Ağustos 2000, s.5); "MHP'nin aşiret atağı" (*Yeni Binyıl* 3 Ağustos 2000, s.14).

[65] "Abdal Musa'yı anma etkinliklerine MHP gölgesi düştü. Anmaya eski Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek ile MHP milletvekili Nesrin Ünal'ın katılması, MHP'li

II.1.5) AB DEĞİL, AVRASYA:

" -Dün ne yaptın?
- Çok zaman geçti hatırlamıyorum.
- Yarın ne yapacaksın?
- O kadar ileriyi göremem."[67]

MHP'nin stratejik yönelişi, medyada gösterilmeye çalışıldığı üzere AB'ye değil, kendi gelenekleri doğrultusunda, Avrasya'ya doğrudur. AB'nin, MHP'nin (ve öyle görünüyor ki MGK'nin de) indinde, Türkiye'yi bölgesel bir güç odağı haline getirmede araçsal bir rol oynamaktan başkaca bir anlam ve önemi yoktur.[68] Bahçeli, Türkiye'nin "milli birlik ve bütünlüğünü, kültürel kimliğini" koruyarak "küresel" bir güç olması gereğini her fırsatta vurgulamaktadır.[69] Bu ifadenin bileşenlerinin analizi zor değil: "Milli birlik ve bütünlük, kültürel kimlik", AB ile ilişkilerin sını-

---

Bakan Tunca Toskay'ın mesaj göndermesi Alevilerin tepkisini çekti" (Hüseyin Gündüz, "Abdal Musa buluşması", *2000'de Yeni Gündem*, 6 Haziran 2000, s.2).

[66] "Kongresine bir ay kalan Türk-İş'te (...) MHP-FP ittifakı atağa kalktı. Son olarak askeri işyerlerinde örgütlü olan ve 'solun kalesi' olarak bilinen Harb-İş'te MHP-FP ittifakının yönetime gelmesiyle sağ ittifakın Bayram Meral'i (...) zorlama olasılığı da giderek artıyor" ("Türk-İş'te MHP atağı", *Radikal*, 3 Kasım 1999, s.13); "Türk-İş'te milliyetçi-muhafazakâr rüzgâr" (A. Özsever, *Milliyet*, 3 Aralık 1999, s.7); "MHP Genel Başkanı Bahçeli'nin sendikalardaki ülkücü örgütlenmelerle ilgili olarak Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral'e 'Bilgim yok. Olayla ilgileneceğim' demesine karşın, ülkücülerin Türk-İş'e bağlı sendikalarda etkisini arttırma çabasına girmesi konfederasyonda rahatsızlığa neden oldu" (T. Kılınç, "Türk-İş'te MHP rahatsızlığı", *2000'de Yeni Gündem*, 22 Haziran 2000, s.11).

[67] Casablanca filminden bir diyalog.

[68] TBMM Dışişleri Komisyonu üyesi, Türkiye-Almanya Parlamentolar Arası Dostluk Grup Başkanı, MHP Afyon milletvekili Müjdat Kayayerli, Bahçeli'ye sunduğu, "Öcalan'ın infazı konusunda AİHM kararının beklenmesi gerektiği"ne ilişkin raporunda bu tutumu, Türkiye'nin demokrasi, iç barış ve ekonomik istikrar programıyla yapısal reformları sağlamasının "hem (AB'ye) tam üyelik kapısını açacağını hem de Türklük dünyasında özel bir konum sağlayacağını" söyleyerek savunuyordu. ("MHP'de idam karşıtı rapor", *Radikal*, 4 Ocak 2000, s.8).

[69] "Kurtların dağ coşkusu", *2000'de Yeni Gündem*, 7 Ağustos 2000, s.5.

rını oluşturmaktadır; "küresel güç" olma iddiası ise "bölge liderliği"ne işaret eder. AB, Türkiye'nin Avrasya'da hegemonik bir güç haline gelmesine,[70] Türkiye'nin "Drang nacht Osten"ine malî-fiziksel bir şemsiye sağlayabildiği ölçüde önemlidir; MHP'nin bunun ötesinde AB ile "entegrasyon" gibi bir düşüncesi yoktur, olamaz da. Bu anlamda, MHP 6. Kongresi'ni izleyen Aydın Engin'in şu saptamaları son derece yerinde ve önemlidir: "(Bahçeli) ardından sözü 'Avrasya jeopolitiği'ne getiriyor ve Türkiye'ye 'Balkanlar-Kafkasya-Ortadoğu-Orta Asya'yı kapsayan can alıcı bir misyon biçiyor. Uzun paragraflarla bu misyonu tanımlıyor. Yani 'mikro-milliyetçiliği' reddeden Bahçeli, Türkiye'nin önüne 'makro-milliyetçi' bir misyon getiriyor. İdeolojik geçmişi 'Turancılık'la, 'Pan-Türkizm'le temellenmiş bir partide bu misyon tanımını, laf ola beri gele yapılmış bir vurgu olarak göremeyiz."[71]

II.1.6) HEDEF, TEK BAŞINA İKTİDAR:

"Ya bir yol bulacağız,
ya bir yol açacağız."[72]

"MHP'nin günleri"nden muradın, "tek başına iktidar" olduğu sır değil; Parti yönetimi bunun altını her fırsatta çizmekten

---

[70] Nitekim, "akıl hocalığı"na soyunanlar MHP'yi bu konuda derhal somut projeler geliştirmeye çağırıyorlar: "Avrupa'yla bütünleşmiş bir Türkiye tablosu görünmeye başlayınca, öteden beri 'Aramızdaki sınırları kaldıralım..' diyen Gürcistan; bugün ve gelecekte gözünü sadece Türkiye'ye dikmiş duran Çeçenistan, geleceğini Türkiye'yle birliktelikte gören Azerbaycan, diğer Türk cumhuriyetleri ve Kıbrıs; ağzını Türkiye diye açıp kapayan Moldavya, vatan diye Türkiye'yi bilen Batı Trakya Türkleri, Romanya Türkleri, Arnavutlar, Boşnaklar, canlarını kurtarmak için kaçacakları tek toprak olarak gören Irak Kürtleri, hatta Türkiye'yle anlaşmadan halkına sadece sefaleti paylaştırabileceğini gören Ermenistan... Ve teknik sıralamada dahi dünyanın altıncı ordusu... Bütün bunlar yeterince güçlü kılmıyor mu Türkiye'yi?" (Avni Özgürel, "MHP hukuka sarılmalı", *Radikal*, 30 Kasım 2000, s.9).

[71] Aydın Engin, "Bahçeli Konuştu, Kongre Bitti", *Cumhuriyet*, 6 Kasım 2000, s.5.

[72] Hannibal.

geri durmuyor. "Alparslan Türkeş'in cenazesinde MHP'yi tek başına iktidara getirme sözü vermiştim. Sözümüzün arkasındayız. MHP'yi tek başına iktidara getirmek için elimizden gelen her şeyi yapacağız",[73] "(...) Biz transferlerle değil, milletten en çok oyu alarak sandıktan birinci parti çıkacağız,"[74] diyen Devlet Bahçeli, tabana sık sık "sabır" çağrısında bulunuyor: "Şeyh Edebali Osman Gazi'ye, 'Ey oğul, sabretmesini bil, vaktinden önce çiçek açmaz. Şunu da unutma, insanı yaşat ki, devlet yaşasın.' Ondan bu öğütleri alan Osman Gazi de oğlu Orhan Gazi'ye 'Öfken ve nefsin bir olup, aklını yener. Daima sabırlı, sebatlı ve iradene sahip olasın. Bütün fethedilmemiş sırlar, bilinmeyenler, görünmeyenler, senin fazilet ve erdemlerinle gün ışığına çıkacaktır.' Bu sözlerdeki sevgi ve adalet anlayışı Osmanlı'yı cihan devleti yapmış, bu iradenin zayıflaması, koca cihan devletinin zayıflamasına neden olmuştur."[75] MHP'nin ülkücü tabanını zaptetme, TSK'yla iyi geçinme, medyaya "ehil ve ehlî" bir görüntü verme çabalarının gerisinde, yakaladığı momenti elden kaçırmama, gelecek seçimlerden tek başına iktidar olarak çıkma hedefi vardır. Ancak, o zamana dek kollarını kavuşturup beklemeye de niyetli değildir. Mevcut koalisyon içindeki konumunu ilerletmek, ağırlığını arttırmak için sürekli bir gayret içindedir. Ve 2000'in sonunda eline geçirdiği fırsat, bu bakımdan hiç de yabana atılır değildir.

III) "DÜŞÜK YOĞUNLUKLU DEMOKRASİ"

"Yepyenilik iblisinin baştan çıkardığı bizler, düşünmeye çalışan ilk maymunun takipçileri olduğumuzu çok çabuk unuturuz."[76]

---

[73] "Yıldızımız parlıyor", *Hürriyet*, 22 Mayıs 2000, s.24.

[74] Taha Akyol, "Bahçeli'nin penceresinden", *Milliyet*, 13 Nisan 2000, s.17.

[75] Bursa/Kocayayla 9. Türkmen Şenliği'nde yaptığı konuşmadan. "Bahçeli'den uyarı: Vaktinden önce çiçek açmaz", *Sabah*, 24 Temmuz 2000, s.31.

[76] Cioran.

Türkiye kamuoyu, bir yıl boyunca "ülkenin MHP eliyle demokratikleştirilmesi/Kopenhag kriterleriyle uyum sağlaması" düşleriyle oyalandı. Oysa 2000 yılından çıkarken durum, "ülkenin DSP eliyle faşistleştirilmesi" tablosuna daha yakın duruyor. Kasım ayı içinde patlak verip bir haftada milyarlarca doların yurtdışına çıkmasına neden olan malî kriz ve ardından IMF'nin tek "kurtuluş" olarak sunulan "yıkım öpücüğü" paketi, Nice zirvesinde AB kapısının en az 10 yıllığına kapandığının ilanı, Kıbrıs ve AGSK (Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği) konusundaki "köşeye sıkıştırılmışlık" duygusu, Ermeni Soykırımı tasarısının ABD Kongresi'nden "kılpayı" dönmesi ve Fransa Senatosu'nca kabulü, yedekte bekletilen Türk siyasal otarşizminin alelacele piyasaya sürülmesinin zeminini hazırlayan etkenlerden ilk akla gelenler. Devlet, tepki vermede gecikmedi: Önce İçişleri Bakanı Sadettin Tantan'ın ifadesiyle hazırlığı bir yıldır yapılan F tipine "kanlı geçiş" operasyonu gerçekleştirildi. Ardından, AB umuduyla eli tutulan güvenlik güçlerinin eli çözüldü: "Birikmiş stres" F tipini ve cezaevi operasyonunu protesto eden göstericilerin sırtında, kafasında patladı. Dahası, "iç düşman" yaratma mekanizması bir kez daha harekete geçirildi. Emniyet, "illegal örgütlerin legale çıkma hazırlıkları"na dikkat çeken raporunu kamuoyuna açıkladı.[77]

AB "düşleri" bir başka bahara ertelenen Türkiye'nin bundan böyle "düşük yoğunluklu bir demokrasi"ye yöneleceğini kestirmek için kâhin olmaya gerek yok. DSP, Başbakanı ve Adalet Bakanı'yla bu role hazır ve aday olduğunu hakkıyla kanıtlasa da, MHP'nin "düşük yoğunluklu demokrasi" kavramıyla ünsiyeti her türlü tartışmanın üzerindedir. DSP, nihayetinde "Devlet Adamı Ecevit"i iktidara taşımak üzere tasarlanıp kurgulanmış yapay bir mekanizmadır; kurumsallaşma yetisinden yoksundur;

[77] 28 Aralık 2000 tarihli haber bültenlerinden.

liderinin ilerleyen yaşı ve pek de iyi olmadığı görülen sağlık durumuyla, fikriyat olarak geleceği olsa da parti olarak geleceği gözükmemektedir. MHP ise, siyasal-kültürel iklimi reaksiyonerleş(tiril)miş/şövenleş(tiril)miş/sağcılaş(tırıl)mış bir ülkede, "bölgesel güç" iddiasıyla, ataerkil,[78] otoriter töresi/geleneğiyle, gereğinde sokağı sahiplenmekten çekinmeyecek militan tabanıyla, asker-sivil bürokrasi ve emniyet gibi "stratejik" kurumlar içinde artan etkinliğiyle, "Devlet'e sahip çıkan" "ağırbaşlılığı"yla, doktriner çekirdeğini "popüler" bir vitrinle bütünleştirebilen "vizyon"uyla, mevcut konjonktürde koalisyon içindeki elini her geçen gün güçlendirmektedir, güçlendirmeyi de sürdürecektir. Rüzgar, MHP'den yana esiyor: Tarihsel "İrtica-Yıkıcılık-Bölücülük" paranoyası çerçevesinde kendini sürekli tahkim ve reorganize etme gereksinimindeki MGK çekirdekli Devlet, IMF reçetelerinin yol açacağı toplumsal patlamaların korkusundaki Sermaye, "düşük yoğunluklu/kontrollü demokrasi" fikrinde "uzlaşma" sürecindedir ve TBMM İnsan Hakları Komisyonu'nun "cezaevleri operasyonu İnsan Haklarına aykırı değildir," diyen bir MHP'li başkanın yönetimine geçmesi, bu "uzlaşma"nın acı istihzasıdır...

---

[78] MHP Türk "ataerki"nin kalesi olduğunu, yalnızca Devleti sahiplenmedeki gözü karalığıyla değil, Genel Başkanı'nın ağzından "hiç kimsenin kendi yaşama tarzını ve marjinal ahlâk anlayışını toplumsal ya da evrensel bir gerçeklik olarak sunmaya hakkı yoktur" ("Tasarı marjinal ahlakın ürünü", *Milliyet*, 17 Kasım 1999, s.13) sözleriyle mahkûm ettiği Medeni Kanun değişikliklerine karşı şiddetli direnişiyle de sergiliyor. MHP, getirilmesi düşünülen aile reisi kurumunun kaldırılması, mallara katılma rejimi gibi değişikliklere, "aile birliğinin yönetiminde çokbaşlılığa neden olacağı" ve "kutsal aile yapımızı bir ticaret şirketine dönüştüreceği" gerekçesiyle karşı çıkarak komisyon çalışmalarını çıkmaza soktu (Bkz. "MHP ailede eşitliğe karşı çıktı", *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 2000, s.1/15.) "MHP, hep bildiğimiz MHP. Değiştiğine, değişeceğine, değişmeyi arzuladığına dair bugüne dek hiçbir imada bulunmadı. Ve neden bulunsun ki? MHP kendini iktidara taşıyan yığınların böyle bir uzlaşma peşinde olmadığını biliyor, hissediyor. Bunu bilip, hissedip kabullenmeyen, bizleriz," ("Fena halde MHP", *Radikal*, 21 Eylül 2000, s.4) diyen Perihan Mağden, haksız mı?

III.1) MGK'SİZ MHP OLMAZ!

"Ultra Posse nemo tenetur."[79]

Tekrar vurgulamak gerek: Önümüzde şekillenmekte olan dönemde MGK ile MHP'nin "vizyon"ları, örtüşmektedir. MHP, milliyetçi, devletten yana, laik, Kürt kültürel hakları konusundaki tavizsiz tutumuyla MGK'nin asgarî ölçütlerini karşılamış, "Apo krizi" boyunca milliyetçi kitleleri ustaca manipüle edebildiğini, kışkırttığı öfkeyi frenleme kapasitesine de sahip olduğunu göstererek geçmişten kaynaklanan kuşkuları büyük ölçüde gidermeyi başarmıştır; Türkiye'yi bölgesel bir güç haline getirme "vizyonu"yla azamî program açısından da uyumlu gözükmektedir. Öte yandan, ama "bölücü", ama "şeriatçı", ama "yıkıcı", "iç düşman"sız yaşama kapasitesine sahip olmadığını kanıtlayan devlet yapısı, kendi "derinlik"inden vazgeçme ya da bununla hesaplaşma niyetinde olmadığını "Susurluk maskaralığıyla" göstermiş bulunuyor. Kemal Can'ın şu saptamalarına katılmamak ise, elde değil:

"MHP'nin iktidardaki ilk kongresi, MHP dışındaki herkesin çıkarttığı gürültüye rağmen sessiz sedasız geçti. Böyle durumlar için 'dağ fare doğurdu' denir ama bu durum için aynı lafı kullanmak çok mantıklı değil. (...) Hem Bahçeli'nin kişiliği, hem de MHP'nin elinde bulundurduğu kadro bileşimi 'mevcudu sürdürmekten' başka seçenek bırakmıyor. (...) Son yılların en sakin ve en 'hızlı' kongresi başladığı gibi bitti. Delege ve izleyici topluluğu müsamere kıvamındaki kongreye heyecan taşıyamadı. (...) Üzerine çok spekülasyon yapılan 'MHP'nin yeni programı' ise, kongre tarafından onaylandı ama programı ne kimse görmüş, ne de tartışmıştı. Görmedikleri programı ve Bahçeli'nin listesini onaylayan delegeler erken saatlerde otobüslerine binip illerine döndüler. 'MHP'de değişim' keşfetmeye çalışanlar, bu

[79] "Hiç kimseden yapabileceğinden fazlası beklenmemelidir."

tablodan pek memnun kaldılar. Fakat bu tablo, MHP'nin bir kitle partisi olduğunun değil, tam bir lider partisi olduğunun kanıtıydı. (...) MHP'nin kongrede ortaya koyduğu tablo, şimdiye kadarki yürüyüşün devam edeceğini gösteriyor. (...) MHP, 'siyasi merkez' için kalıcı bir seçenek olmayı deniyor. Bu denemenin kaçınılmaz sonucu, ideolojik reflekslerin ikinci planda tutulduğu (ama terk edilmeyerek) 'uyumlu' tabloyu sürdürmek. Bahçeli'nin şimdiye kadar izlediği bu stratejide başarısız olduğu söylenemez. (...) Bahçeli, sürdürdüğü stratejiyi sonuna kadar devam ettirme niyetinde. (...) Karşısında yükselen bir muhalefetin olmaması ve daha önemlisi hükümet ortakları arasında kendini daha şanslı görmesi/göstermesiyle, 'tek başına iktidar olasılığını' canlı tutuyor olması önemli bir avantaj gibi görünüyor. Bu avantaj sürdükçe ve 'MHP'nin iktidar alternatifi' olarak sunulması konusunda bir ters rüzgâr almadıkça rotayı değiştirmeyi düşünmüyor. (...) Beklemeyi tercih ediyor. Seçimi de böyle kazanmıştı..."[80]

Gerçek odur ki, hızla şekillenmekte olan manzara, tepede MGK, tabanda ise MHP'nin bulunduğu bir toplum görüntüsüdür. "MHP artık MGK'nın siyasi kolu gibi davranıyor. 312. madde ve Avrupa Birliği gibi konularda bu böyle. Önümüzdeki dönemde bu tavır daha da yayılacak,"[81] diyen Kemal Can, bunda da haklıdır. "Her kafadan bir ses çıkması" olarak algılanmaması gerektiği özenle vurgulanan MGK kontrolündeki Türkiye demokrasisi, giderek artan bir ağırlıkla, MHP damgasıyla damgalanmaya adaydır. Rejim, diğer figüranların bu projeye ciddi itirazlar yükseltmedikleri ölçüde "demokrasi" görüntüsünü sürdürecektir. Yazının başlarındaki "para-militer putsch" kavramından kastımız, tam da bu durumdur...

29 Aralık 2000, Ankara.

---

[80] Kemal Can, 'MHP Kongresi: Değişen Bir Şey Yok', ***Birikim***, Aralık-2000, s.11-5

[81] Tanıl Bora ve Kemal Can'ın Neşe Düzel'le söyleşisi, **A.g.y.**, s.6.

ONUR
TOPLUMSAL TARİH VE KÜLTÜR
VAKFI

UR-FAŞİZM YA DA SONSUZ FAŞİZM*

UMBERTO ECO

On yaşındayken 1942'de Birinci Bölgesel Ludi Çocuk Ödülü'nü kazanmıştım (Bu yarışma, genç İtalyan Faşistleri, yani her İtalyan genci için zorunlu bir gönüllülüktü). "Mussolini'yi yüceltmek ve İtalya'nın sonsuz varlığını sürdürmek uğruna ölümü göze almalı mıyız?" konusunu retorik bir ustalıkla işlemiştim. Yanıtım, olumluydu. Ne de olsa akıllı bir çocuktum.

Çocukluğumun iki yılı, SS'ler, Faşistler, Cumhuriyetçiler ve Partizanlar'ın birbiriyle silahlı çatışması arasında geçti ve bu arada mermilerden nasıl koruncağımı öğrendim. İyi bir antrenmandı.

Nisan 1945'te, Partizanlar Milano'da iktidarı aldılar. İki gün sonra da o sıralar yaşamakta olduğum küçük kasabaya ulaştılar, Büyük bir sevinç vardı o gün. Kasabanın meydanı şarkı söyleyen, bayrak sallayan, bölgenin Partizan lideri Mimo'ya tezahürat yapan insanlarla dolmuştu. Carabinieri'nin eski bir *maresciallosu*[1] olan Mimo, Mussolini'nin halefi General Badoglio'nun takipçilerine katılmış ve Mussolini'den arta kalan güçlerle çarpışırken bir bacağını yitirmişti. Belediye binasının balkonunda koltuk değneklerine yaslanarak beliren Mimo, bir eliyle kalabalığı yatıştırmaya çalışıyordu. Konuşmasını bekliyor-

---

* New York Book Review, 22 Haziran 1995, Çeviren: Gülnev Boysan.

[1] Jandarma generali. -ç.n.

dum; çünkü çocukluğumun tümü Mussolini'nin tarihsel nutuklarını dinleyerek geçmişti. Nutuklarının önemli bölümlerini de okulda ezberlemiştik. Sessizlik... Mimo, zorlukla duyulabilen, boğuk bir sesle konuşmaya başladı: "Yurttaşlar, dostlar. Acı çekerek, birçok şeyimizi feda ederek bugünlere geldik. Özgürlük uğruna ölenler, huzur içinde yatsın". Hepsi bu kadardı. İçeri girdi. Kalabalık haykırdı, partizanlar havaya ateş ettiler, biz çocuklar, çok değerli olan kovanları toplamaya koşuştuk. Bense bu arada konuşma özgürlüğünün, retorik özgürlüğü anlamına geldiğini de öğrenmiştim.

Birkaç gün sonra, Amerikan askerlerini gördüm. Bunlar, Afrikalı Amerikalılardı. Hayatımda ilk tanıştığım Yanki, Joseph adında bir siyahiydi; bana Dick Tracy ve Li'l Abner'in[2] harika dünyasını ilk o tanıttı... Resimli romanları canlı renklerle bezenmiş ve güzel kokuluydu...

Subaylardan biri (Binbaşı ya da Yüzbaşı Muddy), iki kızıyla okuldan arkadaş olduğum bir ailenin villasında kalıyordu. Onunla, bazı hanımların kırık dökük bir Fransızca'yla kendisiyle sohbet ettikleri villanın bahçesinde karşılaştım. Amerikalı kurtarıcılarımız hakkındaki ilk izlenimim kara gömlekli bir sürü soluk benizliden sonra sarı-yeşil üniformalı bir siyahinin, *"Oui, merci beaucoup, Madame, moi aussi j'aime le champagne,"*[3] biçiminde konuşmasıydı. Ne yazık ki ortada şampanya falan yoktu, ama ilk *Wrigley's Spearmint'imi*[4] Yüzbaşı Muddy'den aldım ve bütün gün çiğnemeye başladım. Geceleri sakızımı ertesi güne taze kalsın diye bir bardak suyun içine bırakıyordum.

Mayıs ayında, savaşın bittiğini duyduk. Barış, bende garip bir duygu uyandırdı. Bir İtalyan genci için, sürekli savaş orta-

---

[2] Hoş Memo. -ç.n.

[3] Evet, çok teşekkür ederim hanımefendi, ben de şampanya içmeyi severim. -ç.n.

[4] Naneli çiklet. -ç.n.

mının normal olduğu söylenmişti bize. İzleyen aylarda, Direniş'in yalnızca İtalya'da değil, tüm Avrupa'da yaşanan bir olgu olduğunu keşfedecektim. *Réseau, maquis,*[5] *armée secréte,*[6] *Varşova Gettosu* gibi yeni, heyecan verici şeyleri öğrendim. Yahudi jenosidinin ilk fotoğraflarını gördüğümde, daha sözcüğün kendisini bilmeden, anlamını öğrenmiş oldum. Nelerden kurtarıldığımızı da fark ettim.

Bugün ülkemde Direniş'in, savaşın gidişatını askeri bakımdan gerçekten etkileyip etkilemediğini merak edenler var. Bizim kuşak açısından, anlamsız bir soru; biz, Direniş'in manevi ve psikolojik anlamını hemen kavramıştık. Avrupalıların pasif biçimde Kurtuluş'u beklememiş olması, bir gurur vesilesiydi bizim için. Özgürlüğümüzü yeniden kazanmamızın bedelini kanlarıyla ödeyen genç Amerikalılar için de, ateş hattının gerisinde kendi hesaplarına düşeni peşin peşin ödeyen Avrupalıların bulunduğunu bilmek çok şey ifade ediyordu.

Bugün ülkemde Direniş efsanesinin Komünistlerin uydurması olduğunu söyleyenler var. Komünistlerin, başrolü oynadıkları Direniş'i tümüyle kendilerine mal etmeye çalıştıkları doğrudur; ancak ben boyunlarına değişik renklerde mendil bağlayan Partizanlar gördüğümü hatırlıyorum. Pencerelerin kapalı olduğu, karartma yüzünden radyonun çevresindeki küçük alanın hafif bir hâle ile ışıdığı gecelerimi, Londra'nın Sesi radyosundan Partizanlara gönderilen mesajları dinleyerek geçiriyordum. Bu şifreli mesajların aynı zamanda bir şiirselliği de vardı; *"The sun also rises"*;[7] *"The Roses will bloom"*[8] ve çoğu

---

[5] Maki ağı. -ç.n

[6] Gizli ordu. -ç.n.

[7] "Güneş de Doğar. -ç.n.

[8] Güller Açacak. -ç.n.

*"messagi per la Franchi"*dı.[9] Birisi, kulağıma Franchi'nin Kuzeybatı İtalya'daki en güçlü yeraltı şebekesinin, olağanüstü cesaretiyle ünlü lideri olduğunu fısıldamıştı. Franchi, benim kahramanımdı artık. Gerçek adı Edwardo Sogno olan Franchi, aşırı Komünist karşıtı olan bir kralcıydı, o kadar ki, savaştan sonra aşırı sağ gruplara katılmış ve gerici bir hükümet darbesi girişimine karışmakla suçlanmıştı. Kim takar? Sogno, çocukluk hayallerinin kahramanıdır hâlâ. Kurtuluş, değişik renklerde insanların ortak eylemiydi.

Bugün ülkemde Kurtuluş Savaşı'nın trajik bir bölünme dönemi olduğu, tek gereksindiğimiz şeyin ulusal bir uzlaşma olduğu söyleniyor. O korkunç yılların anıları bastırılmalıdır, *refoulée, verdrängt*. Ne var ki, *Verdrängung*,[10] nevroza yol açar. Uzlaşma, iyi niyetle kendi savaşımlarını veren herkese karşı anlayış ve saygıyla yaklaşmak anlamına geliyorsa, bağışlamak, unutmak anlamına gelmez. Eichmann'ın hile yaptığı göreve içtenlikle inandığını kabul edebilirim; fakat "Tamam, gel de aynı şeyleri bir daha yap" diyemem. Biz olan-biteni hatırlamak ve ciddiyetle, "Onlar"ın aynı şeyleri bir daha yapmaması gerektiğini söylemek için buradayız.

Peki ama, Onlar kimdi?

Hâlâ İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa'ya egemen olan totaliter hükümetleri düşünüyorsak, değişik tarihsel koşullarda, aynı biçimde ortaya çıkmalarının zor olacağını rahatlıkla söyleyebiliriz. Mussolini'nin faşizmi; karizmatik hükümdar kavramına, korporatizme, Roma'nın Sonsuz İmparatorluğu düşüne, emperyalistçe yeni topraklar fethetme arzusuna, şiddetlendirilmiş bir milliyetçiliğe, tüm bir milletin kara gömlekli bir ordu haline gelmesi idealine, parlamenter demokrasinin reddine, Ya-

[9] Franchi için mesajlar. -ç.n.

[10] Almanca: Duyguların bilinçaltına itilerek bastırılması, dışa vurulmaması. -ç.n.

hudi karşıtlığına dayalı idiyse, bugün savaş sonrası İtalyan Faşist Partisi MSI'den doğan sağcı Alleanza Nazionale'nin artık eski faşizmle pek ilişkisi kalmadığını rahatlıkla söyleyebilirim. Aynı şekilde, burada ve Avrupa'nın diğer yerlerinde ortaya çıkan çeşitli Nazi benzeri hareketlerden ne kadar kaygılansam da, Naziliğin özgün biçimiyle ulusal bir hareket olarak yeniden boy vereceğini sanmıyorum.

Yine de, politik sistemler devrilebiliyor, ideolojiler eleştirilip reddedilebiliyorsa, bir sistemin ve ideolojisinin ardında, daima bir düşünce tarzı ve bazı duygular, birtakım kültürel alışkanlıklar, muğlak içgüdüler ve derinliklerine inilemeyen güdüler vardır. Acaba Avrupa'da (dünyanın başka yerlerini bir tarafa bırakırsak) dolaşan başka bir hayalet mi var yine?

Bir keresinde Ionesco, "yalnızca sözcükler önemlidir, gerisi gevezelikten ibarettir" demişti. Linguistik alışkanlıklar, çok kez altında yatan duyguların önemli göstergeleridir. Dolayısıyla neden yalnız Direniş'in değil de, 'İkinci Dünya Savaşı'nın genellikle faşizme karşı bir mücadele olarak tanımlandığını sormaya değer. Hemingway'in *Çanlar Kimin için Çalıyor* isimli eserini bir daha okursanız, Robert Jordan'ın, İspanyol Falanjistleri'ni düşünürken bile, düşmanlarını faşistlerle özdeşleştirdiğini keşfedeceksiniz. "Amerikan halkının ve müttefiklerinin zaferi, faşizme ve temsil ettiği despotluğun ölü eline karşı bir zafer olacaktır"

II. Dünya Savaşı sırasında, İspanyol İç Savaşı'na katılan Amerikalılara "olgunlaşmamış anti-faşistler' adı takılmıştı. Yani 1940'lı yıllarda Hitler'e karşı savaşmak her iyi Amerikalı için manevi bir görevken, çok erken bir dönem olan 1930'larda Frankoya karşı savaşmak, daha ziyade Komünistlerin ve diğer solcuların işi olduğu için, kulağa pek hoş gelmiyordu. *Fascit pig*[11] gibi bir

[11] Faşist domuz. -ç.n.

terim, otuz yıl kadar sonra Amerikalı radikaller tarafından kendilerinin içtiği ot türünü onaylamayan polislere karşı neden kullanılmıştır? Neden, *Cagoulard pig, Falangist pig, Ustashe pig, Quisling pig, Nazi pig* gibi terimler kullanmamışlardır ki?

Mein Kampf, eksiksiz bir politik programın bildirisidir. Naziliğin bir ırkçılık ve Ari ırkına mensup seçilmiş insanlar kuramı vardı; kesin bir şekilde tanımladığı bir yozlaşmış sanat[12] anlayışına, bir irade gücü ve üstün insan[13] felsefesine sahipti. Nazizim, bilinçli olarak Hıristiyanlık karşıtı ve neo-pagandı; Stalin'in *Diamat'ıysa* (Sovyet Marksizmi'nin resmi versiyonu) açıkça maddeci ve ateistti. Totaliterlikten, bireyin her eylemini devlete ve ideolojisine tâbi kılan bir sistem anlaşılıyorsa, Nazizim de, Stalinizm de gerçekten totaliter sistemlerdi.

İtalyan faşizmi kesinlikle bir diktatörlüktü, ama tamamen totaliter değildi; ılımlı oluşundan değil, ideolojisinin felsefi zayıflığındandı bu. Genel görüşün tersine, İtalya'daki faşizmin kendine özgü bir felsefesi yoktu. *Treccani Encyclopedia*'daki Mussolini imzalı faşizm maddesi, esasında Giovanni Gentile tarafından yazılmış ya da esinlendirilmiş olmakla beraber, Hegelcilik'in son dönemine 'özgü bir kavram' 'olan Mutlak ve Etik Devlet anlayışını yansıtmaktadır ki, Mussolini bunu hiçbir zaman tam olarak gerçekleştirememiştir. Mussolini'nin bir felsefesi yoktu; yalnızca belagatı vardı. Başlangıçta militan bir ateistken, sonradan Kilise'yle Konvansiyon'u imzalamış ve Faşist flamalarını kutsayan piskoposları iyi karşılamıştır. Bir rivayete göre, ruhban sınıfına karşı olduğu ilk yıllarda, varlığını kanıtlamak istediği Tanrı'ya, kendisini hemen oracıkta çarpması için dilekte bulunmuştur. Sonraları Tanrı'nın adını söylevlerinde sürekli zikreden Mussolini, Tanrı'nın Gönderdiği Adam olarak anılmaktan da rahatsız olmamıştır.

---

[12] Entartete Kunst.

[13] Übermensch.

İtalyan faşizmi, bir Avrupa ülkesinde iktidara gelen ilk sağcı dikta sistemi olmuş ve daha sonraları boy veren benzeri hareketler Mussolini'nin sistemine özgün bir model olarak bakmışlardır. İtalyan faşizmi askeri bir komünyon,[14] bir folklor, hatta bir giyim kuşam tarzı yaratan ilk sistemdi; kara gömlekleriyle, Armani'nin, Benetton'un veya Versace'ın görüp görebileceğinden çok daha fazla etki yapmıştır.

Diğer faşist hareketler, ancak 1930'lu yıllarda, Mosley'le Büyük Britanya'da, Latvia, Estonya, Litvanya, Polonya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Norveç, hatta Güney Amerika'da ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın liberal liderlerini, bu yeni sistemin ilginç toplumsal reformlar gerçekleştirdiğine ve komünizm tehlikesine karşı hafif devrimci bir seçenek oluşturduğuna ikna eden İtalyan faşizmi olmuştur.

Yine de, ***faşizm*** sözcüğünün, değişik totaliter hareketleri ifade etmek için kullanılabilen bir terim haline nasıl geldiğini açıklamak için, kronolojik öncelik, bana yeterli bir neden gibi gelmiyor. Kendinden sonraki herhangi bir totaliterizm türünün tüm öğeleri, faşizmin özünde saklı olduğundan değildir bu. Tersine, faşizmin bir özü yoktur. Faşizm, ***muğlak*** bir totaliterliktir; farklı felsefi ve politik fikirlerin bir kolajı, bir çelişkiler yumağıdır. Herhangi bir totaliter hareket düşünebilir misiniz ki, monarşi ile devrimi, Kraliyet Ordusu'nu Mussolini'nin özel ***miliziasını*** (milisleri), ayrıcalıklar tanınan Kilise'yle şiddeti öven bir devlet eğitimini, mutlak devlet denetimiyle serbest piyasayı bir arada yaşatmış olsun? Faşist Parti, devrimci bir yeni düzen getirdiği iddiasıyla doğdu; fakat Parti'den bir karşı devrim bekleyen büyük toprak sahipleri tarafından finanse edildi. Başlangıçta, faşizm cumhuriyetçiydi. Ancak 20 yıllık ömrü boyunca kraliyet ailesine karşı bağlılığını korurken, Duçe (rakibi olma-

[14] Tanrı ile bütünleşme. -ç.n.

yan En Büyük Lider) kol kola girdiği Kral'ına imparator payesini de sundu. Ancak Kral, Mussolini'yi 1943'te azledince, parti iki ay sonra Alman desteğiyle ve bu kez "sosyal" cumhuriyet sloganıyla yeniden ortaya çıktı. Eski devrimci söylemi, bu kez neredeyse Jakoben imalarla zenginleştirilmiş olarak yeniden devreye sokulmuştu.

Nazilerin tek bir mimarisi ve tek bir sanatı vardı. Nazilerin mimarı Albert Speer idiyse, Mies van der Rohe için yer yoktu. Stalin sisteminde de, Lamarck'ın bulunduğu yerde Darwin'e yer yoktu. İtalya'da faşist mimarlar bulunmakla beraber, onların Coliseum taklidi yapılarının yanı başında Gropius'un modern rasyonalizminden esinlenmiş yeni binalar da vardı.

Faşistlerin, Zdanov gibi mutlak bir kültür çizgisi belirleyen bir ideologları yoktu. İtalya'da iki önemli sanat ödülü vardı. Premio Cremona, fanatik ve kaba bir Faşist olan Roberto Farinacci'nin denetimindeydi. Propaganda nitelikli sanatı teşvik eden bu akımın, 'Düçe'nin Radyo Konuşmasını Dinlerken' ya da "Faşizmin Yarattığı Zihinsel Durumlar' gibi başlıklar taşıyan tablolarını hatırlarım. Premio Bergamo ise, 'daha kültürlü ve epeyce hoşgörülü bir Faşist olan Giuseppe Bottai'nin himayesindeydi; sanat için sanat kavramıyla birlikte, Almanya'da üstü örtülü Komünizmin ifadesi ve yozlaşmış bir tür olarak yasaklanmış birçok avant-gard sanat biçimi de onun koruması altındaydı. Ulusal ozan D'Annunzio'ydu; Almanya'da ya da Rusya'da kurşuna dizilebilecek kadar kadınsı bir tip olan bu şair, milliyetçiliği ve kahramanlık kültü dolayısıyla sistemin ozanlığına atanmıştı. Aslında eserleri, Fransızlar'ın ***fin de siécle***[15] yozlaşmışlığının hayli etkisinde kalmıştı.

[15] Yüzyıl sonu. -ç.ı.

'Bir başka örnek olarak, Futurizmi[16] alalım. Ekspresyonizm, Kübizm, Sürrealizmle birlikte bu akımın da *entartete Kunst* denilen yozlaşmış sanatın bir örneği olarak kınanması beklenirdi. Oysa ilk İtalyan Futuristleri, milliyetçiydi; estetik nedenlerle, İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na katılmasını destekliyor; hızı, şiddeti, tehlikeyi kutsuyorlardı. Bütün bu öğeler ise faşist gençlik kültüyle bağdaşan şeylerdir. Faşizm, Roma İmparatorluğu ile özdeşleşerek, eski kırsal gelenekleri yeniden canlandırırken, (bir otomobilin *Samothrace'ın Zaferi'nden* daha güzel olduğunu ilan eden ve ay ışığını bile öldürmek isteyen) Marinetti, her şeye rağmen, ay ışığına büyük saygı besleyen İtalyan Akademisi'ne seçilmişti.

Komünist Parti'nin gelecekteki birçok partizanı ve entelektüeli, yeni faşist kültürün beşiği olması gereken faşist üniversite öğrenci birliği GUF tarafından eğitilmişti. Bu birliğe bağlı öğrenci kulüpleri, gerçek bir ideolojik denetim olmaksızın yeni düşüncelerin doluştuğu entelektüel bir eritme potası işlevi görüyordu. Partililerin radikal düşünceye karşı hoşgörüsünden değil, çok azının düşünceyi kontrol edecek donanıma sahip olmasındandı bu.

O yirmi yıl boyunca, Ermetici denilen bir gruba mensup olan Montale'nin ve diğer yazarların eserleri, sistemin abartmalı ve şişirme tarzına karşı bir tepki niteliğindeydi; bu şairlerin, kendi fildişi kulelerinden edebi protestolarını geliştirmelerine izin veriliyordu. Ermetici şairlerinin havası, faşist iyimserlik *ve* kahramanlık kültünün tam tersiydi. Sistem, onların toplumsal açıdan algılanması olanaksız da olsa, aleni muhalefetine göz yumuyordu; çünkü faşistler bu tür üstü kapalı, esrarlı ifadelere aldırmıyorlardı.

---

[16] Gelecekçilik. -ç.n.

Tüm bunlar İtalyan faşizminin hoşgörülü olduğu anlamına gelmez. Gramsci, ölümüne kadar hapiste kalmıştır; Giacomo Matteotti ve Rosselli Kardeşler gibi' muhalefet liderleri suikastlere kurban gitmişlerdir; Özgür basın lağvedilmiş, sendikalar dağıtılmış, politik muhalifler ücra adalara sürülmüşlerdir. Yasama gücü, yalnızca kağıt üstünde kalmış ve (yargıyı ve kitle medyasını da denetleyen) yürütme gücü doğrudan doğruya yasa çıkarabilmiştir. Bu arada, ırkın saflığının korunmasını öngören yasalar da çıkmış, bir bakıma İtalya'nın, sonradan Yahudi jenosidi haline gelen harekete verdiği desteğin resmi ifadesi olmuştur.

Burada çizdiğim çelişkili manzara, hoşgörünün değil, politik ve ideolojik bir arapsaçının sonucuydu. Fakat katı bir kargaşaydı bu, belirli bir yapısı olan bir arapsaçıydı. Faşizm, felsefi açıdan yerine oturmamış bir hareketti; fakat duygusal olarak sıkı sıkıya bazı kadim temellere bağlıydı.

Böylece, anlatmak istediğim ikinci noktaya geliyoruz. Yalnız tek bir Nazizm vardı. Franko'nun aşırı Katolik Falanjizm'ini Nazizm olarak niteleyemeyiz; çünkü Nazizm, temelinde pagan, çok tanrılı ve Hıristiyanlık karşıtıdır. Ne var ki, Faşizm bir sürü değişik biçimde sahnelenebilir ve oyunun adı da değişmez. Faşizm kavramı, Wittgenstein'in oyun kavramından pek farklı değildir. Bir oyun, yarışmacı olabilir ya da olmayabilir; bir ya da daha fazla kişiyi ilgilendirebilir; özel bir beceri gerektirebilir ya da gerektirmeyebilir, içine para karışabilir ya da karışmayabilir. Oyunlar, Wittgenstein'ın deyimiyle, yalnızca "bazı aile benzerlikleri" gösteren farklı etkinliklerdir. Aşağıdaki sıralamaya bir bakalım:

1	2	3	4
abc	bcd	cde	def

Bir dizi politik öbek olduğunu varsayalım; birinci öbek ***abc,*** ikinci öbek ***bcd,*** üçüncü öbek ***cde,*** dördüncüsü ***def*** özellikleriyle tanımlansın. Birinci öbek, ikinciye benzerdir, çünkü iki elemanları ortaktır. Aynı nedenle, üçüncü ikinciye, dördüncü ü-

çüncüye benzerdir. Ayrıca, üçüncü öbek, birinci öbeğe de benzerdir (c elemanı ortaktır). En ilginç özellik dördüncü öbekte görülür; üçüncü ve ikinci öbeklerle benzeşmesine karşın, birinciyle hiçbir ortak öğesi yoktur. Oysa, birinciyle dördüncü öbek arasında azalan benzerliklerin kesintisiz bir dizi oluşturması dolayısıyla, bir tür hayali geçişkenlik marifetiyle, dördüncü ile birinci öbekler arasında da bir aile benzerliği kalmıştır.

Faşizm, çok amaçlı bir terim haline gelmiştir; çünkü faşist bir sistemin bir veya daha fazla özelliğini tasfiye de etseniz, yine faşist olarak tanınabilir. Faşizmden emperyalizm öğesini çıkarın, geriye Franko ile Salazar kalacaktır. Sömürgeciliği de çıkarın, yine de geriye Ustaşların Balkan faşizmi kalacaktır. İtalyan faşizmine radikal bir kapitalizm karşıtlığını ekleyin (zaten kapitalizm Mussolini'yi hiçbir zaman fazla etkilememişti), Ezra Pound çıkar karşınıza. (Resmi faşizme tamamen yabancı öğeler olan) Kelt mitolojisi kültüyle Grail mistisizmini ekleyin, faşist guruların en çok saygı görenlerinden olan Julius Evola'yı görürsünüz.

Bu belirsizliklere karşın, Ur-Faşizm ya da Sonsuz Faşizm diye adlandıracağım olguya özgü, bir dizi özelliği tanımlamak olanaklıdır. Bu özellikler bir sistem oluşturmaz; çoğu birbiriyle çeliştiği gibi, başka despotluk ya da fanatiklik türlerine de özgüdür. Ancak herhangi birinin varlığı, etrafında faşizmin oluşmasına yeterlidir.

I) Ur-Faşizm'in ilk özelliği, *gelenek kültüdür*. Doğal ki, gelenekçilik, faşizmden çok daha eskidir. Fransız devriminden sonraki karşı-devrimci Katolik düşüncesinin bir özelliği olduğu gibi, klasik Grek akılcılığına bir tepki olarak Helenistik dönemin sonlarında doğmuştur. Akdeniz çevresindeki değişik (çoğu Romalıların Panteon'una hoşgörüyle kabul edilen) dinlere mensup halklar, insanlık tarihinin şafağında algılanan bir Tanrısal ilhamı düşlemeye başlamışlardı. Gelenekçilerin mistisizminde, bu vahyin uzun bir süre unutulmuş dillerin örtüsü altında Mısır hi-

yerogliflerinde, Kelt harabelerinde, Asya'nın az 'tanınan' dinlerinin parşömenlerinde saklı kaldığı varsayılıyordu.

Bu yeni kültürün *sinkretist* (birbirinden farklı ilkeleri birleştirici-ç.n) olması gerekiyordu. Sinkretizm, sadece sözlükteki tanımıyla "değişik inanç ve uygulama biçimlerinin bileşimi" değildir; böyle bir bileşimin çelişkileri hoş görmesi de gereklidir. Özgün mesajların her biri bir bilgelik kırıntısı taşır; ve farklı ya da bağdaşmaz şeyler söylüyor gibi görünmeleri, tümünün mecazi olarak aynı kadim gerçeğe atıf yapmalarındandır.

Dolayısıyla, bilgelikte ilerleme olanaksızdır; gerçek ilk ve son kez açıklanmıştır; bizler, ancak bu muğlak mesajı yorumlamakla uğraşıp dururuz.

Önde gelen gelenekçi düşünürleri bulmak için faşist hareketlerin kaynakçalarına bir bakmak yeter. Nazilerin akideleri; gelenekçi, sinkretist, okült öğelerden besleniyordu. Yeni İtalyan sağının en nüfuzlu kuramsal kaynağı olan Julius Evola, Kutsal *Kâse'yi Siyon Bilgeleri'nin Protokolleri* ile, simyayı ise kutsal Roma ve Cermen İmparatorluğu'yla birleştirmiştir. İtalyan sağının, açık fikirliliğini göstermek için, son zamanlarda kaynakçasına De Maistre, Guenon ve Gramsci'nin eserlerini de katması, sinkretisizminin açık kanıtıdır.

Amerikan kitapçılarının *New Age*[17] başlıklı raflarına göz atarsanız, bildiğim kadarıyla faşist olmayan, Azis Augustine'i bile bulabilirsiniz. Ancak Aziz Augustine ile Stonehenge'i birleştirmek, Ur-Faşizm'in kesin belirtisidir.

II) Gelenekçilik, ***modernizmin reddi***ni ima eder. Faşistlerin de, Nazilerin de tapındığı teknolojiyi, gelenekçi düşünürler, geleneksel ruhani değerlerin bir olumsuzlanması olarak genellikle reddederler. Ne var ki, Naziler sanayideki başarılarından gurur duyarken, modernizmi yüceltmeleri, *Kan ve Toprak* üzeri-

[17] Yeni Çağ. -ç.n.

ne kurulu bir ideolojinin yalnızca yüzeysel görüntüsüydü. Modern dünyanın reddi, kapitalist yaşam tarzının eleştirisiyle kamufle ediliyordu; ancak asıl reddettiği 1789 Ruhu'ydu (ve tabii ki 1776 Ruhu da). Aydınlanma, Akıl Çağı modern çürümüşlüğün başlangıcı olarak görülüyordu. Bu anlamda *Ur-Faşizm,* irrasyonalizm olarak tanımlanabilir.

III) Akılcılık karşıtlığı, eylem için eylem kültüne de dayalıdır. Kendi başına güzel olan eylem, herhangi bir ön düşünce olmaksızın girişilmesi gereken bir şeydir. Düşünme, bir tür hadımlaşmadır. Dolayısıyla eleştirel tavırlarla özdeşleştiği sürece, kültür kuşkulu bir olgudur. Entelektüel *dünyaya* karşı güvensizlik, Ur-Faşizm'in her zaman bir belirtisi olmuştur; Göring'e atfedilen "ne zaman kültürden söz edildiğini duysam, elim tabancama gidiyor" sözünden, "yozlaşmış entelektüeller", "yumurta kafalılar", "hanım evladı züppeler", "Kızıl yuvası üniversiteler" gibi sık sık kullanılan ifadelere varıncaya değin. Resmi Faşist entelektüeller, genellikle modern kültüre ve liberal aydınlara geleneksel değerlere ihanet ettikleri gerekçesiyle saldırmakla meşguldüler.

IV) Hiçbir sinkretist inanç, analitik eleştiriye dayanamaz. Eleştiri ruhu, ayırımlar yapar ve ayırım yapmak modernizmin bir işaretidir. Modern kültürde bilimciler topluluğu, anlaşmazlığı bilgiyi artırmanın bir yolu olarak onaylar. *Ur-Faşizm*'in gözünde anlaşmazlık ihanettir.

V) Ayrıca, anlaşmazlık, çeşitliliğin de bir belirtisidir. Ur-Faşizm ise, *farklı olana karşı duyulan doğal korkuyu* kullanarak ve abartarak görüş birliği arar. Faşist ya da olgunlaşmamış faşist bir hareketin ilk çağrısı, araya girenlere, uyumsuzlara karşıdır. Dolayısıyla, *Ur-Faşizm*, tanımı gereği ırkçıdır.

VI) *Ur-Faşizm,* bireysel ya da toplumsal düş kırıklıklarından türer. Tarihsel faşizmin en tipik özelliklerinden biri, bu yüzden, *düş kırıklığı ve çaresizlik duygusu içindeki bir "orta sınıfa",* ekonomik bir bunalımdan ya da politik bir aşağılanmadan mustarip

ve alt toplumsal katmanların baskısından korkan bir sınıfa, çağrıda bulunmasıdır. Eski "Proleterler"in küçük burjuvalaştığı (ve lümpenlerin genellikle politik sahneden dışlandığı) günümüzde, geleceğin faşizmi, takipçilerini bu yeni çoğunlukta bulacaktır.

VII) Kendilerini belirgin bir toplumsal kimlikten yoksun insanlara *Ur-Faşizm*'in söylediği, tek ayrıcalıklarının en sıradan olanı, yani aynı ülkede doğmuş bulunmaları olduğudur. Milliyetçiliğin kökeni budur. Ayrıca bir ulusal kimlik sağlayabilecek olan tek şey, düşmanlarıdır. Bu nedenle, *Ur-Faşist* ideolojinin kökeninde, muhtemelen uluslararası nitelikte, "bir komplo saplantısı" yatar. Sistemin yandaşları, kendilerini kuşatılmış hissetmelidir. Komployu çözmenin en kolay yolu da, yabancı düşmanlığı duygusuna başvurmaktır. Yalnız komplonun içeride de kaynağı olmalıdır: Yahudiler bu bakımdan çoğu kez en iyi hedefi oluştururlar; çünkü *aynı* anda hem yurtiçinde hem de yurtdışında varolmak gibi bir avantajları vardır. ABD'de komplo saplantısının önemli bir örneği, Pat Robertson'un *The New World Order* (Yeni Dünya Düzeni) başlıklı kitabıdır. Ancak yakınlarda görmüş olduğumuz gibi, daha birçok örnek vardır.

VIII) Sistemin yandaşları, kendilerini düşmanlarının gereksiz bir gösterişle sergiledikleri servet ve kudret tarafından aşağılanmış hissetmelidirler. Çocukluğumda, bana İngilizlerin günde beş öğün yiyen bir millet olduğu öğretilmişti. Daha yoksul fakat ölçülü ve kendine hakim İtalyanlardan daha sık yemek yerlerdi. Yahudiler zengindi ve kendi aralarında gizli bir dayanışma örgütü aracılığıyla yardımlaşırlardı. Ne var ki, sistemin yandaşlarının, düşmanların, üstesinden gelebileceklerine de inandırılması gerekmektedir. Böylece, retoriğin odak 'noktasının sürekli değiştirilmesiyle, düşmanlar hep çok kudretli, hem de çok zayıf gösterilir. Faşist devletler, bünyesel olarak düşmanlarının gücünü objektif olarak değerlendirmekten âciz olduklarından, savaşları kaybetmeye mahkumdur.

IX) *Ur-Faşizm* için yaşam için mücadele yoktur; mücadele için yaşamak vardır. Dolayısıyla pasifizm, düşmanla işbirliği demektir. Kötü bir tavırdır bu; çünkü yaşam sürekli bir savaştır. Ne var ki bu tutum, bir *mahşer* kompleksini de beraberinde getirir. Düşmanların yenilgiye uğratılması gerektiğine göre, nihai bir savaş ve ardından hareketin tüm dünyaya egemen olması gerekir. Ama böyle bir "nihai çözüm" yeni bir barış dönemi yaşanacağı anlamına gelir ki, bu da sürekli savaş ilkesiyle çelişir. Bu kaçınılmaz çelişkiyi çözebilmiş bir faşist lider de yoktur.

X) Seçkincilik her gerici ideolojinin tipik bir yönüdür, temelde aristokrat olduğu sürece; aristokratik ve militarist seçkincilik ise zalimce bir tavırla, *zayıfların hor görülmesi* demektir. *Ur-Faşizm*, yalnızca *popüler bir seçkinciliği* savunabilir. Her yurttaş, dünyanın en iyi insanlarından biridir; parti mensupları yurttaşların en iyisidir; ve her yurttaş partinin üyesi olabilir (ya da olmalıdır). Oysa, plebler olmadan, patrisyenler de olamaz. Nitekim iktidarı demokratik olarak değil, zor ile ele geçirdiğinin bilincinde olan lider, gücünün kitlelerin zayıflığından kaynaklandığını da bilmektedir; kitleler o denli zayıftır ki, bir egemene ihtiyaç duymaktadırlar. Grup, (askeri bir modele göre) hiyerarşik olarak örgütlenmiş olduğundan, her alt yönetici kendi altındakilere tepeden bakar, onların da her biri altındakilerden iğrenir. Bu da kitlesel bir seçkinciliği güçlendirir.

XI) Böyle bir bakış açısından, *herkes bir kahraman olarak eğitilir*. Her mitolojide, kahraman sır adışı bir varlıktır; oysa *Ur-Faşist* ideolojide kahramanlık olağandır, sıradan bir şeydir. Bu kahramanlık kültü, ölüm kültü ile sıkı sıkıya bağlıdır. Falanjistlerin bir sloganının "Yaşasın Ölüm!' olması rastlantı değildir. Faşizan olmayan toplumlarda, sokaktaki adama ölümün hoş bir şey olmamakla beraber, dinginlikle karşılanması gerektiği söylenirken, inananlara doğaüstü bir mutluluğa ulaşmanın acılı bir yolu olduğu anlatılır. Buna karşılık, Ur-Faşist kahraman, kahramanca

bir ölüm arzular; bu kahramanca bir yaşamın en güzel ödülü olarak reklam edilmiştir. *Ur-Faşist* kahraman, ölmeye sabırsızlanır. Bu sabırsızlık içinde, daha ziyade başkalarını ölüme gönderir.

XII) Sürekli savaş da, kahramanlık da zor oyunlar olduğu için, Ur-Faşist irade gücünü cinsel konulara aktarır. *Machismonun* kökeni budur (Bu terim, kadınları küçük görmeyi ve standart dışı cinsel alışkanlıklara karşı hoşgörüsüzlüğü ima eder). Cinsellik bile zor bir oyun olduğundan, *Ur-Faşist* kahraman silahlarla oynamayı yeğler; böylelikle silah, penisinin yerini alır.

XIII) *Ur-Faşizm, seçmeci bir popülizme* dayalıdır, bir tür nitesel halkçılık denebilir buna. Bir demokraside, yurttaşların bireysel hakları vardır; ancak yurttaşlar bir bütün olarak ancak sayısal bir açıdan etki yaparlar, çoğunluğun kararına uyulur. *Ur-Faşizm'e* göre bireylerin birey olarak hakları yoktur; halk bir nitelik olarak algılanır, ortak iradeyi ifade eden tek gövdeli bir varlık olarak. Büyük sayıda hiçbir insan topluluğunun ortak bir iradesi olamayacağından, lider onların tercümanıymış gibi davranır. Yurttaşlar, temsil güçlerini yitirdiklerinden, eylemde bulunmazlar; onlardan yalnızca halk rolünü oynamaları beklenir. Dolayısıyla halk, teatral bir kurgudur. Nitesel popülizmin iyi bir örneğini görmek için, Roma'daki Piazza Venezia ya da Nuremberg Stadyumu'na ihtiyacımız yok. Gelecekte bizi bir TV ya da İnternet popülizmi bekliyor; burada, küçük bir seçilmiş yurttaşlar öbeğinin duygusal tepkisi, Halkın Sesi olarak temsil ve kabul edilebilecektir.

Nitesel popülizmi, dolayısıyla Ur-Faşizm'in *"çürümüş" parlamenter yönetimlere karşı* olması zorunludur. Mussolini'nin İtalyan parlamentosunda ağzından çıkan ilk sözlerden biri, "bu kasvetli ve sağır yeri, *maniplelerim* için açık hava ordugâhı haline getirebilirdim" olmuştur. *Maniple,* geleneksel Roma lejyonunun bir alt birliğidir. Aslında Mussolini, askerleri için hemen daha iyi bir karargâh bulmuştur; fakat kısa bir süre sonra Parlamentoyu feshetmiştir. Ne zaman bir siyasetçi, Halkın Sesi'ni

artık temsil etmediği gerekçesiyle, Parlamento'nun meşruluğuna kuşku düşürürse, *Ur-Faşizm*'in kokusunu duyabiliriz.

XIV) Ur-Faşizm, *Newspeak*[18] diliyle konuşur. Bu terim Orwell tarafından *1984* adlı eserinde icat edilmiştir; İngiliz Sosyalizmi anlanına gelen Ingsoc'un resmi dili olarak. Ancak *Ur-Faşizm*'in öğeleri, değişik diktatörlük biçimlerinin hepsinde vardır. Tüm Nazi ya da Faşist okul kitapları yoksullaştırılmış bir sözlükten, ilkel bir sentakstan yararlanarak karmaşık ve eleştirel muhakemenin araçlarını kısıtlamışlardır. Fakat başka yenisöylem türlerini de saptamaya hazırlıklı olmamız gerekir, görünürde masum bir *talkshow* biçimini de alsalar.

27 Temmuz 1943 sabahı, radyo haberlerine dayanarak, bana, faşizmin çöktüğünü ve Mussolini'nin tutuklandığını söylediler. Annem gazete almam için beni dışarı gönderdiğinde, en yakın bayideki gazetelerin başlıklarının değişmiş olduğunun farkına vardım. Manşetleri görünce, her gazetenin başka bir şey yazdığını da anladım. Rast gele birini aldım, beş ya da altı politik partinin, Hıristiyan Demokratlar, Komünistler, Sosyalistler, Partito d'Azione ve Liberaller imzasıyla birinci sayfada çıkan bir duyuruyu okumaya koyuldum.

O ana kadar, her ülkede tek bir parti, İtalya'dakinin de Partito Nazionale Fascista olduğunu sanmıştım. Şimdiyse, ülkemde aynı anda birkaç partinin birden varolduğunu keşfediyordum. Akıllı bir çocuk olduğumdan, bu kadar partinin hepsinin birden bir gecede ortaya çıkamayacağını, bir süredir yeraltı örgütleri olarak faaliyet göstermiş olacaklarını anladım.

Baş sayfadaki duyuru, diktatörlüğün sonunun gelişini ve özgürlüğe yeniden kavuşmamızı; konuşma, yayın, politik örgütlenme özgürlüklerini yeniden kazanmamızı kutluyordu. Bu "özgürlük", "diktatörlük", "kurtuluş", sözcüklerini hayatımda

[18] Yeni söylem. -ç.n.

ilk kez okuyordum. Özgür bir Batılı olarak yeniden dünyaya gelmiştim, bu sözcüklerin marifetiyle.

Bu sözcüklerin anlamının yine unutulmaması için uyanık kalmamız gerekiyor. *Ur-Faşizm*, bazen sivil giysilere bürünmüş olarak, hâlâ çevremizde dolaşıyor. Birinin dünya sahnesine çıkıp, "Auschwitz'i yeniden açmak, Kara Gömlekliler'i yine İtalya meydanlarında yürütmek istiyorum" demesi, ne kadar kolaylık olurdu bizim için. Ama hayat o kadar basit değil. *Ur-Faşizm*, en masum kılıklarla geri gelebilir. Görevimiz, maskesini düşürüp, yeni belirtilerini hemen işaret etmektir; nerede ve ne zaman olursa olsun. Franklin Roosvelt'in 4 Kasım 1938'de söylediklerini hatırlamaya değer: "Şunu iddia etme cüretini gösteriyorum ki, Amerikan demokrasisi yaşayan bir güç olarak ilerlemesini sürdüremezse, gece-gündüz yurttaşlarının refahını artırmak için çalışmazsa, faşizmin ülkemizdeki gücü artacaktır" Özgürlük ve kurtuluş, sonu gelmeyecek bir görevdir.

Franco Fortini'nin bir şiiriyle bitireyim:

"Köprünün korkuluğunda
Asılanların başları
Altından akan sularda
Asılanların tükürüğü.

Pazar meydanlarının parke taşlarında
Sıraya dizilip vurulanların tırnakları
Açık yerlerdeki kuru otlarda
Sıraya dizilip vurulanların kırık dişleri.

Havayı ısıran, taşları ısıran
Etimiz artık insan eti değil
Havayı ısıran, taşları ısıran
Yüreklerimiz artık insan yüreği değil.

Fakat biz ölülerin gözlerinden okuduk
Ve yeryüzüne getireceğiz özgürlüğü
Fakat ölülerin sımsıkı avuçlarında
Yatıyor yerini bulması gereken adalet..."

FAŞİZM ÜSTÜNE YAZILAR*

BERTOLT BRECHT

WEIMAR CUMHURİYETİ

Weimar Cumhuriyetinin çöküş nedeni, kapitalizmin dünyaya egemen koşulları altında, ancak başlatılacak silahlı eylemler yoluyla işe yarayacak ve ayakta tutulabilecek büyük ve akılcı bir sanayiinin kurulmasıyla, savaş araçlarının azaltılması arasındaki çelişmeydi. Weimar Cumhuriyeti sanayiyi kurmakla savaş için de silahlanmış oldu, diğer kapitalist devletlerin askeri zaferlere dayanan barış politikası aslında politika olmaktan uzaktı.

TARİHSEL OLAYLARIN ETKİLEYİCİLİĞİ

Badanacı[1] yasal yollarla iktidara geldi, bir hükümet darbesiyle değil. Partisi birdenbire en büyük parti haline geldi; ve yasalara göre de hükümeti kurma görevi, bu en büyük partiye düşüyordu. Halk büyük bir şaşkınlık içindeydi. Demokrasiyi savundukları içindir; ki birçokları oylarını demokrasi düşmanlarına verdiler. Bunun yanında, kurulu partilerden hoşnut olmayan ve badanacının partisine, henüz iktidara gelmediği için, kimseyi hayal kırıklığına uğratmamış bir parti gözüyle bakan birçok

---

* Orinial başlığı: "Aufsätze über den Faschismus" Çeviren: Ayten Yetkin.

[1] Hitler'in badanacılık da yaptığı söylenir. -ç.n.

kimse vardı. Kırpıcı, yemleyici ve çobanlarından hoşnut olmayan danalar bir kez de kasabı sınamayı kararlaştırdılar.

POLİTİKADAN UZAK MEKTUPLAR

İç ve dış düşmanlarının yarattığı bazı hayal kırıklıklarından sonra, yurdumun sayıları çok bol olan küçük esnaf, öğretmen, dükkan sahibi, astsubay, badanacı, öğrenci vb. gibi küçük burjuvalar, artık büyük işlere kalkışmayı kararlaştırdılar. Aralarından çıkan bazı kimseler, yoksulluklarının -aşağı yukarı hepsi son kuruşlarını da tüketmişlerdi- yaşama karşı aşırı maddeci bir tavır takınmalarından ileri geldiğini kabul ettirmişlerdi; ve şimdi güçlü bir ülkücülüğe dayanarak, bir başka deyişle, sınırsız özverilerde bulunarak, daha insancıl bir yaşamı kurmayı umuyorlardı. Bunu yaparken birçokları kuşkusuz paylarını alacaklardı. Öndersiz yalnızca bir koyun sürüsü olarak kalacaklarını anlamışlardı. "Adamakıllı eziyet görmez, emir almaz ve kötek yemezsek hanım evlatları olarak kalırız" diyorlardı. "Ömür boyu böyle sürtemeyiz; yok, olmaz bu". Bereket versin bir Führer[2] bulundu da iktidar ona teslim edildi. Şimdi herkes dört gözle "önder acaba bizimle ne halt etmeyi düşünüyor", diye bekliyordu. Kısmen saygısız kimseler tarafından aşırılabileceği, kısmen de başka nedenler yüzünden Führer, programını başlangıçta yalnızca üstü kapalı anlatmıştı. Peşinden gidenler de, bir yandan önder imgesine zararı dokunabileceği için, öte yandan da kendi kendilerine: "Programı gerçekleştirecek iktidar elde değilse, en güzel program neye yarar" diye düşündüklerinden, öndere programına ilişkin sorular yöneltmemişlerdi. Önder iktidarı eline geçirir geçirmez programı açıkladı. Çok görkemli bir programdı bu. Programın büyük, çok büyük bir kısmı tören ve kut-

[2] Almanca, "önder", "lider" anlamına gelen bu sözcük, faşist propaganda dilinde kitlelerin önünde Hitler'i yüceltme amacıyla kullanıldı. -ç.n.

lamalardan oluşuyordu; ama başka gösteriler de öngörülüyordu. Bunlar özellikle iki tür gösteriler olacaktı: İlkin ve öncelikle halkın fikir birliği sağlanmalıydı. Yıllar boyu, daha doğrusu birkaç yüzyıldan beri halk arasında fikir birliği oluşturulmamıştı. Nedeni de halkın tüm kesimlerinin aynı yaşam seviyesine sahip olmasıydı: Bazıları çok, bazıları az, geri kalanlarsa neredeyse hiçbir şey kazanmıyordu. Başka bir deyişle: Bazıları çok fazla, bazıları az, geri kalanlarsa neredeyse hiçbir şey kazanmıyordu. Ayrılık bu yüzden doğmuştu. Buna artık son vermeliydi. Führer'in ulu düşüncelerine göre, bu konuda artık anlaşmazlığa meydan verilmemeliydi. Führer'in programının ikinci kısmıysa, birkaç bataklığın kurutulması gibi pratik sorunları içeriyordu (Ancak ülkede bir talihsizlik eseri olarak hiç bataklık bulunmadığından, bu çok büyük kültür işleminin gerçekleştirilebilmesi için bataklıklar kurulması gerekiyordu). Ayrıca maliyeyi düzeltmek için evler tamir görmeliydi. Führer badanacılıktan geldiği için, aklına ilk gelen düşüncelerden biri buydu; her badanacının bildiği gibi ev tamirleri çok kazançlı bir iştir. Bu dev programı üç kısmının da uygulanması için tüm halkın korkunç çaba göstermesi ve başta belirtilen ülkücülüğün benimsenmesi gerekiyordu. Bu denli bir ülkücülük olmadan bu tür programların gerçekleşmesi olanak dışıdır.

Bazı küçük olayların da eşlik ettiği bu gelişme, benim ülkede kalmamı güçleştiriyordu. Büyük, beni çekip götüren duygulara kendimi güvenle teslim edecek yetenekten doğuştan yoksun oluşum ve enerjik bir önderliğe dayanacak gücüm olmadığından ötürü, kendimi gereksiz bir kimse gibi görmeye başladım. Yakın çevremde dikkatle yürüttüğüm soruşturmalar ve bazı ziyaretler de şunu gösterdi: Şu anda gerçekten halkların tarihinde arada bir izlenen büyük bir çağ başlamıştı; ve böyle bir yerde be-

nim cinsimden insanların büyük huzur tablosunu[3] rahatsız etmekten başka bir işe yaramayacağı açıktı. Her ne kadar beni halkın gazabından, bunun için özel hazırlanmış bir kampta koruyacakları ve halkçı bir yönde eğitecekleri konusunda söz verdiyseler de, böyle önerileri ben ve benim gibilerin kara gözlerine aşık oldukları için ileri sürmedikleri belliydi. Bunlara ek olarak ben de, insanlığın gelişmesi ve uygarlık üzerine araştırmalarımı sürdürmeyi arzuladığımdan, ülkeden ayrılarak yola koyuldum.

Bu yolculukta ilk durak Viyana oldu. Gazete okuyan herkesin bildiği gibi bu kent, ahalinin bir arada oturup gazetesini okuduğu kahvehanelerin çevresinde kurulmuştu. Bu kahvehanelerde, kahveye gidip gitmeme konusunda çok farklı görüşler duyarsınız. Kahve müşterilerinin birçoğu, kahve müşterilerinin birçoğuna hiçbir işe yaramaz aylaklar gözüyle bakarlar.

Başka bazı müşterilerin alayla anlattıkları bir fıkraya göre de, Viyanalı birkaç kahve müşterisi (kısaca Viyanalı da diyebilirsiniz) politik bir tartışma sırasında aşağılayıcı bir tonla şöyle bağırmışlardı: "Söyleyin lütfen, hep sözü geçen bu Rus devrimini kim yapacak? Kahve Stefanie'de oturan bay Troçki mi?" İnsanların görüşleri beni yakından ilgilendirdiği için -beni yurdumdan uzaklaştıran da görüşler değil miydi-, her çeşit görüşe rastlayacağınız zengin bir kaynak olan bu kahvehanelere ilgisiz kalamıyordum. Bu kimselerin hemen her konuda bir görüşleri olduğunu şaşkınlıkla saptadım. Birçokları bir iş yapara benzemiyordu; ama bir şey yaptıkları zaman da bunu öncelikle bu konuda görüş sahibi olmak için yaptıklarından emin olabilirdiniz. Nasıl bazıları salt çalışabilmek için yemek yerlerse, görünüşe bakılırsa bunlar da yemek konusunda görüş sahibi olmak için

[3] "Huzur tablo"sunu bozanlardan bazıları! Thomas Mann, Erich Kastner, Paul Klee. -ç.n.

yiyorlardı; ve sevişmeleri, ticaret yapmaları ya da politikayla uğraşmaları da aynı amaca uygundu. Görüş edinmek istemelerinin nedeni, bunları karşılıklı değiş tokuş etmek içindi.

Bu noktada pul koleksiyoncularına çok benziyorlardı. Tıpkı pullar gibi görüşler topluyor, bunları koleksiyon haline getiriyor ve bir hazine gibi koruyorlardı. Ufak tefek özürleri olsa bile değerlerinden fazla bir şey yitirmeden, bu görüşlerin, başlangıçtaki işlevlerini yerine getirip getirmedikleri o denli önemli değildi. Buna karşın piyasada dolaşan örneklerinin çok olmaması önemliydi. Artık ortadan kalkmış bazı ülkelerin çıkardığı ve ancak bu ülkelerde geçerli olan (çok değerli) pullar gibi, bu kahvelerin dışında geçerli olmayan ve gerçeklikle artık en ufak bir ilişkisi kalmamış bu görüşlerin edinilmesi gerekiyordu. Bunları kimin hangi amaçla ortaya çıkardığı bilinmiyordu. Varlıkları, törenler vb. gibi özel olgulara, hatta resmi makamların yanılgılarına dayanan ve yalnızca birkaç gün ortalıkta dolaşan bazı baskıların değeri özellikle yüksekti. Bunların karşılığında bol sayıda basit, sıradan görüşler takas edilebilirdi. Görüşlerin takas ve kıyaslanmasının dinginlik içinde yürütüldüğünü sanmayın. Koleksiyoncular çok ateşli kimselerdi ve birbirleriyle kıyasıya dövüşüyorlar, sık sık dürüst olmayan yöntemlere başvuruyorlardı. Görüldüğü gibi bu insanları anlamak pek kolay değil. Çünkü görüşlerini önceden saptanması mümkün olmayan kıstaslara göre topluyorlardı. Yüz, meslek ya da yaşlarına bakarak, o bu yüzden, diğeri de şu yüzden bu görüşe sahiptir diyebilmek çok zordu. İyi giyimli kır saçlı bir beye, bir Güney Amerika Cumhuriyetinin titizlikle yan yana yapıştırılmış kara pul dizisi kadar bir başka dizi de yakışabilir. Sahip oldukları belirli görüşlerin tapusu yüzünden birbirlerine ateşli küfürler savurmalarının ve yalnızca kendilerine ait olan bu görüşleri sonuna dek savunmalarının nedenleri neydi? Birbirlerinden nefret etmelerine rağmen neden

birbirlerinden uzak durmağa çalışmıyorlardı? Bunlar benim için bir dizi bilmeceydi.

O sırada herkes yurdumda olup bitenleri konuşuyordu. Yahudi takipleri ve kitap yakmalar dehşet uyandırıyordu. Yeni bir barbarlık çağının eşiğinde bulunduğumuz konusunda görüş birliği vardı. Uygulanan zorbalıklar esrarlı bir biçimde üstünlük kazanmış saldırgan ve iğrenç bir ruhun oluşturduğu olaylardı. Depremle kıyaslanabilecek bir doğa faciasıydı bu. Bundan 19 yıl önce de benzeri bir facia olmuştu. Tüm dünya, hiç olmazsa uygar olan kesim, o zaman da karanlık barbar güdülere uyarak, dört yıl süresince birbirini boğazlamaya çalışmış ve bunda da başarılı olmuştu. O gün de bugün de mantığın, aklın ve insanlığın sesi birdenbire korkunç ve hayvansal bir ses tarafından, barbarlığın sesiyle bastırılmış ve susturulmuştu. İnsanlığın belki genç ya da eğitim görmemiş bir kesiminde, uyandığı anda tüm dünyayı bir salhaneye çeviren saldırgan bir ruh uyukluyor gibiydi. Bu arada suçlular da vardı elbette. Zengin bazı kimseler ve partiler, bu ruhu zincirlemek ve daha soylu bir ruhu ayakta tutmak için yeterince gayret göstermemişlerdi. Bunların zayıflığı ve yiyiciliği herkesçe biliniyor ve yakınma konusu oluyordu. Küçük burjuvaların yapacağı devrimin sonuçları tüm karanlık ve kötü yanlarıyla ortaya konsa ve uzun bir süre zulümle dolu bir egemenlik kuracakları ileri sürülse de, genellikle yaygın olan kanı, 19 yıl önceki Büyük Savaş sırasında olduğu gibi şimdi de aklın sesinin, insanlığın bu yumuşak, yüce ve kötülükten uzak sesinin tek tük de olsa, birkaç kahvede duyulacağıydı. Bu sesler hiçbir zaman ve hiçbir güç tarafından bütünüyle susturulamazdı. Böyle seslere sahip birkaç kişi, seslerinin ilerde de çınlamasını sağlama almak için daha şimdiden dış ülkelere göç etmişlerdi. Bende de aynı sesi keşfeden bazı kimseler, gelmiş, iyi yolculuklar dilemişlerdi. Burada çizmeye çalıştığım bu görüşler tablosuna bakanlar, bu kahvelerdeki görüşlerin karakteri üzerine yuka-

rıda vardığım yargıdan pek hoşnut kalmayabilirler. Bu görüşlere benden daha çok ağırlık vermeye çalışanlar ve bu görüş koleksiyoncularını bana karşı savunmak isteyenler çıkabilir. Bu konuda henüz burada bir açıklama yapmaktan yana değilim.

Bununla birlikte belki yetersiz kalan betimlememden, bu insanları horladığım gibi bir sonuç çıkarılmasını da istemem. Aylaklıklarının onlara karşı ağır bir kanıt olmadığını çok iyi biliyorum; ve bunun dışında bir suçlama da yapılamaz kanısındayım. İçinde yaşadıkları toplum çok daha yararlı bir iş görmelerini engellemektedir. Aç oldukları için ekmek çalanları yargılayan yargıçlar ya da (ucuz olsalar bile) etkisiz reçeteler yazan doktorlar mı olsunlar, yoksa mimarlık yapıp herhangi bir yiyici çakalın oturduğu on altı odalı evler, ya da on ikisi bir arada bir mutfakta oturan ve bu çakala oturduğu evin bedelini ödemiş olanlar için binalar mı kursunlar? Bu kahvelerde oturup görüşler toplayanlardan bazıları, devlet kurumlarında memurluk yapacak sakatlıklara sahip ve istenilen görevleri yerine getirmeye hazır olabilir ve önemsiz nedenlerden ötürü bu görevden vazgeçmiş olabilirler; ama bunların yanında yine de daha iyi kimseler vardır. Ayrıca yukarda sözü edilenler de şanslı çıktılar ve gerçekten kötülük işlemekten kurtuldular. Düşüncelerinde karşı çıktığım yan, kısaca bu düşüncelerin umutsuzluğu ve hiçbir yere vardırmamasıydı. Bu iyi insanların çizdiği gerçeklik tablosu belki yalan yanlış değildi; ama kimseye de yararı yoktu. Yeni efendilerin tavırları barbarca ve bunun nedeni de karanlık bir dürtü diye adlandırılabilirdi; ama böyle açıklamalar neyi değiştiriyordu? Bu denli açıklamalar belirli melankolik duygular uyandırmak için yeterli olabilirdi; ama açıklanan durumlara egemen olmayı öğretmek için yeterli değillerdi. Benim için ne söylenirse söylensin, sürgün edenlerin ve canlarına göz dikenlerin düşüncelerini yenecek keskin üstünlüğün olmadığını görmeye başladım. Güzel, birisi barbarlığın kaba sesiydi, kaba ve alıktı; ötekiyse kültü-

rün sesiydi, kulağa hoş gelen bir sesti; ama o da alıktı. Birisinin silahları çoktu ve bunlardan yararlanıyordu, diğerlerinin tek silahı akıldı ve bunu kullanmıyorlardı. Kültür ülkesinden, barbarlık ülkesinden geldiğim andan daha yılgın, ayrıldım.

FAŞİZM VE KAPİTALİZM

Kapitalizmin çarkı, sayısı gittikçe artan çeşitli ülkelerde zorbalığa baş vurulmadan dönmemektedir. Bazıları hâlâ döneceği kanısında, oysa muhasebe defterlerine bir göz atarlarsa bunun karşıtının doğrulandığını er geç göreceklerdir. Bu, yalnızca bir zaman sorunudur.

Faşizme karşı bir çağrı, faşizmi bir doğal zorunluluk olarak doğuran toplumsal nedenlere dokunmazsa dürüstlükten uzaktır. Üretim araçları üzerinde özel mülkiyetten vazgeçmeyen, faşizmden kurtulamayacak, aksine ona gerek duyacaktır.

Üretim araçları üzerinde özel mülkiyet gibi sözlerin güzellikten uzak, romantizmi az ve hiç de şiirsel olmadığını elbette biliyorum. Zaten aramızdan hiç kimse bu sözleri güzelliği yüzünden kullanmayı düşünmemektedir. Yalnız gerekli sözlerdir bunlar. Daha doğrusu bu sözcüklerin ifade ettiğini söylemek gereklidir. "Bu denli çirkin, kuru ve doktriner sözler kullanmak; ve yaşam için gerekli paranın kazanılması ve karnımızı doyurmak olanağı gibi ilkel konular üzerinde konuşmakla, faşizmin zaferine göz yummak gibi bir seçimle karşılaşınca, ilki seçilmelidir.

Proletarya ile girişeceği tayin edici çatışmada kapitalizm, en son kösteklerden de sıyrılmak ve özgürlük, adalet, kişilik, hatta rekabet gibi kendi malı kavramları birbiri ardından yere çalmak zorundadır. Böylelikle bir zamanların büyük ve devrimci ideolojisi, en alçak dolandırıcılığa, en edepsiz yiyiciliğe, en azgın korkaklığa, kısacası faşist biçime bürünerek son savaşına girişir;

ve burjuvazi de, savaş en aşağılık görünümünü kazanmadan, savaş alanından ayrılmaz.

14 komünist gazetenin yasaklanışının onu bir öfke çığlığı atmaya itmesi gerektiğini, kafa emekçisine, önce bir başkasının hatırlatması zorunluluğunun olması niçin ürkütücüdür? Ürkütücü; çünkü gerçek ve gelişmenin sesi olan bu yerlerde böyle bir yasağa rastlanmadı; ve gerçek yasaklandığında, kafa emekçisinin söylediği veya söyleyeceği şeylerin hiçbiri yasaklanmadı. Gerçek yasağı onu etkilemiyor. Onun gerçekle hiçbir ilişkisi yok. Değersiz şeyler yazıyor, o halde yazdıkları yasaklanmayacak. Kafa emekçisi ne yapsın? Polis, gerçeği yasaklıyor ve gazeteler yalana para veriyorlar!

GERÇEK ÜSTÜNE

I) Bir tek gerçek vardır: Bir tek gerçek vardır, iki ya da var olan çıkar gruplarının sayısı kadar değil.

II) Bu gerçek yalnızca ahlâksal bir kategori değildir: Bu yalnız yiyici olmamak, doğruluk tutkusu, adil olmak vb. gibi bir erdem sorunu değil; aynı zamanda uygulama sorunudur. Gerçeğin üretilmesi gerekir. Öyleyse gerçeğin üretilme biçimleri de vardır.

III) Gerçeğin söylenmesinin (ve bulunmasının) bir gereği olmalıdır: Gerçekliğin itici güçlerinin kafalardaki yansımasıdır gerçek. Gerçeği arayan sorunun ortaya çıkışı, gerçek durumların (gerçeklikteki değişmelerin) bir davranışı gerekli kıldığının kanıtı olarak görülmelidir. Gerekli hale gelen bu davranışla ilgili olarak sorulmalıdır soru. Soruyu ortaya çıkaran tüm durum ve koşullar, cevabın konusu olmalı ve böyle de kalmalıdırlar.

IV) Düşünme ve ifadenin nedeni, ifade ve düşünmede sonuçlandırılmalıdır: Örneğin ortaya özgürlük sorusu atıldığında, özgürlük isteğini doğuran baskının ne olduğu saptanmalıdır,

böylelikle ihtiyaç duyulan özgürlüğün türü de saptanacaktır. Özgürlük sorusunu (ya da isteğini) doğuran nedenler, durumu değiştirmek; yani özgürlüğü yaratmak için kullanılmalıdır.

V) Bir ifade ya da ortaya koyuş, ancak bir tahmine de yer veriyorsa bir gerçektir: Bu tahminde, ifade edenin davranan olarak ortaya çıkması şarttır. Tahminin gerçekleştirilebilmesi için gerekli bir kimse olarak ortaya çıkmalıdır.

GERÇEĞİN YENİDEN YARATILMASI

Aldatmacanın körüklendiği ve yanılgıların kollandığı dönemlerde, düşünen kimse okuduğu ve işittiği her şeyi doğrultmaya çalışır. Okuduğuna ve işittiğine sessizce eşlik eder ve konuşurken düzeltir onları. Cümleden cümleye, doğru olmayan ifadeleri doğru ifadelerle değiştirir. Başka türlü okuyamaz ve işitemez hale gelinceye dek uygular bunu.

Düşünen, cümle cümle, işittiği ve okuduğunu aralarındaki ilişkiyi gözeterek, adım adım, ama bütünüyle düzeltir. Böylelikle hiçbir şeyi unutmaz. Aynı zamanda aradaki ilişkiye bakmayarak doğru olmayan cümleleri doğru cümlelerle değiştirir. Böylelikle doğru olmayan cümleler arasındaki ilişkiyi bozar; çünkü bağlantının bazen cümlelere doğruluk havası verdiğini bilir. Bunun nedeni, cümleler aralarındaki ilişkilerle ele alındığında, doğru olmayan bir cümleye dayanarak birçok doğru sonuç çıkartmanın mümkün olmasıdır. Çıkarılan sonuçlar doğru; ama cümleler doğru değildir.

Düşünen, bunu sadece aldatmaca ve yanılgıları saptamak için yapmaz. Aldatmaca ve yanılgıların biçimini kavramak ister. "Güçlü bir halk, zayıf bir halktan daha zor saldırıya uğrar" cümlesini okuduğunda, buna "ama daha kolay saldırır" cümlesini eklerse, birinci cümleyi düzeltmesine gerek kalmaz. "Savaşlar gereklidir" cümlesini okuyunca, buna "hangi koşullar altında" ve "kimin için" cümlelerini ekler.

GENERAL GÖRİNGİN ALMANYADA KOMÜNİZMİN ALT EDİLMESİYLE İLGİLİ KONUŞMASI:[4]	
GÖRİNGİN'İN KONUŞMASI	**GERÇEĞİN YENİDEN YARATILMASI**
Komünist tehlikeye karşı koyma ve bastırma biçiminden, komünizme tümüyle karşıt olan nasyonal	Nüfusun emekçi kesiminin egemenliği altında, mülkiyetin sömürü amacıyla kullanılmasının ortadan kaldırılabilmesi tehlikesine karşı koyma ve bastırmanın kamuya açıklanma biçiminden, düzmece olduğu için, komünizme tümüyle karşıt olan nasyonal sosyalizmin
Sosyalizmin yöntemleri açıkça anlaşılacaktır.	yöntemleri açıkça anlaşılabilecektir.
Alman hükümeti tam bir özgürlük içinde	Alman hükümeti tam bir özgürlük içinde, diğer kapitalist devletlerin ve de ülke içindeki kapitalist grupların ahlâksal taleplerine bağlı kalmaksızın
doğruluğuna inandığı araçları kullanma yetkisini	doğruluğuna inandığı araçları, komünistleri suçlamak amacıyla Reichstag[5] binasının kundaklanması gibi araçları kullanma yetkisini elinde
elinde tutmalıdır ve bu araçları kullanırken dışardan gelen öğütleri dikkate alamaz.	tutmalıdır ve bu araçları kullanırken dışardan gelen öğütleri dikkate alamaz.
Reichstag yangınıyla ilgili olarak suçu hükümete ve bizzat bana yüklemeye çalışanların iddialarını bir kez daha yanıtlamayı reddediyorum,	Reichstag yangınıyla ilgili olarak hükümete karşı ve bizzat bana karşı yöneltilen suçlamaları bir kez daha yanıtlamayı reddediyorum,
ayrıca Reich Mahkemesi	ayrıca -bu arada bu tür davalara bakma olanağı elinden alınmış- Reich Mahkemesi
Reicstang yangınıyla ilgili olayları acı çektirici bir titizlikle	Reichstag yangını çevresindeki olayları acı çekerek gözden geçirmiş ve tarafım-

[4] 12 Aralık 1934 tarihli "Basler Nationalzeitung"dan alınmıştır.

[5] Berlin'deki parlamento binası. -ç.n.

gözden geçirmiş ve kararını açıklamıştır.	dan suçlanan komünistlerin Reichstag'ı kundaklamadıkları kararına varmış ve kundağı bizim sokup sokmadığımız konusunda kanıt bulamadığını açıklamıştır.
Sabık Grup Başkanı Ernst'ın[6] sözde vasiyetnamesini beceriksiz bir düzmecilik olarak damgalarım.	Kurşuna dizdirdiğim sabık Grup Başkanı Ernst'in doğruluğu onaylanmış vasiyetnamesini beceriksiz bir düzmecilik olarak damgalarken, komünizmi bastırmak için gerekli bütün araçları her türlü ahlâksal taleplerden uzak, tam bir bağımsızlık içinde kullandığımı belirtirim.
İktidarı ele geçirdikten sonra	İktidarı ele geçirdikten sonra mülkiyet sahipleri adına
Almanya'da komünizme bir daha kendine gelmesini önleyecek bir darbe indirmeye kararlıydık. Bunu gerçekleştirmek için bir Reichstag yangınına gerek yoktu.	Almanya'da komünizme bir daha kendine gelmesi önleyecek bir darbe indirmeye kararlıydık. Bunu gerçekleştirmek için Reichstag yangınına gerek vardı.
Tedbirlerimizi uygulamak için saçından tırnağına dek güvenilir ve her an vurucu bir polis gücüne gerek duyuyorduk.	Açlara karşı aldığımız tedbirleri uygulamak için saçından tırnağına dek güvenilir ve her an vurmaya hazır bir polis gücüne gerek duyuvorduk.
Bu gücü, polis örgütünü yeniden örgütleyerek ve Gestapo'yu kurarak oluşturdum.	Bu gücü, polis örgütünü yeniden örgütleyerek ve Gestapo'yu kurarak oluşturdum; bunu yaparken komünistler ve sosyal demokratlar bir ayaklanma hazırlıyorlar gibi bir iddiadan yararlandım.

[6] Berlin SA grup başkanı. -ç.n.

YORUM

Genaral Göring, Leipzig Davasında olduğu gibi bir kez daha Reichstag yangınıyla ilgili olarak polis örgütünü olağanüstü bir görevle diriltmenin gerekliliğinden söz ederek, kundağı kendisinin soktuğunu açıkça kabul etmektedir. Görünüşe bakılırsa Göring'in hükümette düşmanları vardı. Führer Yardımcısı Hess"in 1934 yılı Noel mesajı:[7]

HESS'İN KONUŞMASI	GERÇEĞİN YENİDEN YARATILMASI
Alman halk yoldaşlarının yardımseverlik ve fedakârlık ruhunu haklı bir	Mülksüzlerin feda ettiklerinden bir kısmını feda eden mülkiyet sahiplerinin tutumlarını ve yoksulluk içinde tuttuklarının karşısına yardımsever olarak çıkmalarını gururla
gururla anarak bugün şunları söyleyebiliriz: Bu Noel de ve bu kış, Almanya, çocuklarından hiçbirini aç bırakmamıştır.	anarak bugün şunları, söyleyebiliriz: Bu Noel de ve bu kış, Almanya'nın mülkiyet sahipleri, mülksüzlerin hiçbirinin tümüyle açlıktan ölmesine izin vermemektedir.
Aynı çocuklar daha bundan üç yıl önce	Mülkiyet sahiplerinin soyduğu aynı insanlar daha bundan üç yıl önce,
Bolşevik kaos için halka karşı millete karşı	içinde bulundukları yoksulluk yüzünden insanın insan tarafından sömürülmesini ortadan kaldıracak Bolşevik toplum düzeni için nüfusun öteki kısmını sömüren kesime karşı, "insanların kendilerine ait olmayan şeyleri savunması iyidir" gibi boş sözlere karşı ve mülkiyetin sömürü amacıyla kullanılmasını kut-
ve inancımıza karşı gösterilere tahrik edilmişlerdi.	sal sayan dine karşı gösteriler yapmak zorunda kalmışlardı.

[7] 26 Aralık 1934 tarihli "Basler Nationalzeitung"dan alınmıştır.

Bugün, kendilerine düşman diye gösterilenlerin elinden hoşnutlukla Noel hediyelerini alıyorlar.	Bugün, kendilerine düşman diye gösterilenlerin elinden hoşnutlukla Noel hediyelerini alıyorlar (almasalar açlıktan ölecekler).
Eskiden kanla terle kazandıkları kuruşları uluslararası sınıf toplumu için elden çıkaran yüz binlerce hatta milyonlarca Alman erkek ve kadın işçisi bugün bu özveriyi bütün bir milleti içine alan yapıcı, her zaman yardıma	Eskiden kanla terle kazandıkları kuruşları tüm dünya ülkelerini kapsayan, mülkiyet ve sınıf ayrımlarının ortadan kalktığı bir toplum için elden çıkaran yüz binlerce hatta milyonlarca Alman erkek ve kadın işçisi (özveride bulunanlar genellikle yoksul kimselerdi) daha kolay kazanmadıkları halde bugün bu özveriyi yalnızca bir ülkenin ahalisini içine alan, tüm diğer ülkeleriyse tehdit eden ve sömürülenlerin zorla kazandıkları ufak paralardan önlerine birkaç kuruş atılanların ve yardıma gereği olanların sayısının sonsuza dek bol
hazır bir sosyalizm için yapıyorlar.	kalmasını sağlayacak bir durum için yapıyorlar.
Ülke içi ve dışındaki siz Almanların Noel akşamı politik bir konuşma yapmamı beklemediğini, hatta istemediğini biliyorum.	Ülke içi ve dışında malı mülkü olan siz Almanların Noel akşamı malı ve mülkü nasıl koruyacağımız konusunda bir konuşma yapmamı beklemediğini, hatta istemediğini biliyorum ve bu-
Ve bugün günlük politika ve istatistikle uğraşamayacak ölçüde Noel havasıyla doluyum.	gün günlük politika ve taktikler uydurmakla uğraşamayacak ölçüde iyi yemek yedim.
Öte yandan özellikle dış ülkelerde yaşayan Almanlara şu söyleyeceklerimden daha güzel bir Noel sevinci verilemeyeceğini biliyorum:	Öte yandan özellikle dış ülkelerde malı mülkü olanlara şu söyleyeceklerimden daha güzel bir Noel sevinci verilemeyeceğini biliyorum:
Vatanınız Almanya yüzünüzü kızartmamalı artık, hayır, aksine gurur duymalısınız.	Vatanınız Almanya yüzünüzü kızartmamalı artık; hayır, aksine gurur duymalısınız.

Ve yabancılar Almanya'ya konuk olarak geldiklerinde burada bu kadar kısa bir süre içinde yarattıklarımız karşısında büyük hayranlık duyuyorlar...	Ve yabancı sömürücüler Almanya'ya geldiklerinde burada bu kadar kısa bir süre içinde yarattıklarımız karşısında büyük hayranlık duyuyorlar.
Bu yaratma Almanların yalnız iç ve dış dünyalarındaki değişmelerde değil, aynı zamanda halkın birleştirilmiş ve yeniden örgütlenmiş iş gücüne dayanarak sağlanmış elle tutulur gözle görülür	Bu yaratma Almanların yalnız iç ve dış yoksulluğunda değil, aynı zamanda örgütleri elinden alınmış nüfusun büyük bir kesiminin çalınan işi gücüne dayanarak sağlanmış ele avuca gelir ve gazetelerin ekonomi sayfalarında okuna-
Yapıtlarda kendini göstermektedir.	bilecek kâr hisselerinde kendini göstermektedir.

YORUM

Konuşmayı ve yeniden yaratılan gerçeği soldan sağa okuyarak gözden geçirenler, sağ tarafta belirtilen olağanüstü zorluklar karşısında nasyonal sosyalistlerin "Kış Yardımı"nı[8] övmek zorunda olduklarını unutmamalıdır. Şimdi de sağdan sola okuyarak, insanların görevlerini nasıl sonuçlandırdıkları öğrenilebilir. Böylelikle nasıl insan olduğu, hangi sınıftan olduğu, hangi görevi çözümlemeyi üstlendiği ve bu görevi nasıl çözümlediği de ortaya çıkacaktır

(1934).

[8] Winterhilfe (Kış Yardımı): Sayıları bol Nazi yardım kurumlarının başta gelenlerinden biri. Halk bu kurumlara büyük bağışlarda bulunmaya zorlanıyordu. Winterhilfe'ye bağışta bulunmadığı ya da çok az bağışta bulunduğu için birçok işçi işlerinden atılmıştır. -ç.n.

"HİTLER DÜRÜST MÜ, DEĞİL Mİ?" SORUSU ÜSTÜNE

(BİR)

Hitler'in dürüst olup olmadığı sorusuyla sık sık karşılaşıyoruz ve birçokları, pek çok şey bu sorunun yanıtlanmasına bağlıymış gibi davranıyorlar.

Soruyu, belli bir adam yenilip yutulduktan sonra tekrar yağmur yağacağını açıklayan Afrikalı bir büyücü dürüst müdür, değil midir diye de sorabiliriz elbette. Yalnız kurban edilmesini önerdiği adamla kişisel bir ilişkisi akraba ya da evlilik yoluyla akraba olma gibi, hiçbir iş ortaklığı ve aralarında herhangi bir düşmanlık olmadığı takdirde, büyücünün dürüst olmadığına inanma eğilimi genellikle artacaktır. Böyle olmasa bile, kurban edilmesi söz konusu olan adam, büyücünün dürüstlüğüne yine de inanmayacaktır; dürüst olduğuna inansa da, yağmurun yağmasına herhangi bir katkı da bulunmadan yenilip gidecektir.

Birçokları, yüksek amaçlar güden bir kimseye göz yumulması gerektiğine inanıyorlar. Yüksek amaçlar güden kimse her an şöyle diyebilir: On bininizi kurtarmak için on kişiyi öldürmem gerekiyor. Elbette amaç gerçekten yüksek olmalıdır. Birisini öldürmek için öne sürülebilecek en yüksek amaç vatanı kurtarmaktır. Alçak bir amaç, aslına bakarsanız en alçak amaç paradır. Ancak acınacak ölçüde yanılgılarla dolu dünyamızda özgün bileşimlere rastlarız. Örneğin banker Morgan vatanı kurtardı (ve 200 milyon dolar kazandı); Henry Ford vatanı kurtarmadı (yine de 200 milyon dolar kazandı). Morgan birkaç yüz bin insanın hayatını feda ettiğinde ve vatanı kurtardığında eline bir şey geçti: 200 milyon dolar. Bu 200 milyon doları kazandığında vatan kurtulmuştu. Henry Ford ise vatanı kurtarmadan parayı topladı, çünkü Morgan kendi parasını toplarken vatanı kurtarmıştı. Öte yandan vatanı kurtarmayan Ford'un da parasını top-

lamak için yüz bin insana ihtiyacı yoktu. Morgan parayı toplamak ve vatanı kurtarmak için insanları feda etmek zorundaydı. Ford gelip de parasını toplamak için yüz bin insanı öldürmek isteyemezdi; çünkü yüz bin insan öldürüldüğünde vatan kurtarılmış olmayacaktı. Ford parasını toplamak için bizden yüz bin insanın canını isteseydi, görüşümüze göre Morgan'ın aksine, dürüst davranmış olmayacaktı.

(İKİ)

İnsan, düşmanına asla hak ettiğinden fazlasını vermemelidir. Bu, eli açık bir kimse olarak beğenilmek ya da ondan üstün olduğunu ve onu kendi çöplüğünde yenebileceğini göstermek için bile olsa yapılmamalıdır. Akla yakın olmasa da, insan gerçekten uzaklaşmamalıdır. Düşmanı yenmek için o anda öyle bir damgalamaya gerek olmasa da, doğru olmayan doğru gibi gösterilmemelidir. "Hitler özel olarak dürüstse de" diye söze başlarsan, Hitler'in düşmanı olan benim bile, Hitler'in dürüstlüğünü yadsımaya cesaret edemediğim ortaya çıkacaktır yalnızca. Hitler elbette dürüst ve iyi niyetli, bununla birlikte nesnel olarak Almanya'nın en büyük düşmanı olabilir. Oysa Hitler dürüst değildir.

(ÜÇ)

Hitler, Fransa'yı Ren bölgesini işgalle suçladığında, yaptığı büyük bir konuşmada hiçbir toprak parçası ve banka hesabı olmadığını hıçkırarak haykırmıştı. Bu birçok kişiyi derinden etkilemişti. Hitler'in çevresindeki yardakçıların nasıl kaygısızca ceplerini doldurduğu, nasıl bir valinin hizmetleri nedeniyle bir başkasına çiftlikler vb. hediye ettiği görülüyordu. Hitler'in kendisiyse zırnık almıyordu! Hitler'in iktidara gelişiyle bir soyguncular çetesi suyun başına geçmiş ve herkese zenginleşme olanağı tanınmıştı; ve Hitler böyle bir olanaktan yararlanmıyordu? Bu denli bir ahlâksal yücelik karşısında birçoklarının gözleri yaşarmıştı.

Führer'den sonra gelen ikinci adam general Göring'in birden fazla çiftliği vardı; ve Nabukadnezar örneği şölenler düzenliyor, Führer'ini ise evsiz barksız ve aç, gece vakti Berlin'de avareliğe terk ediyordu. Ben Führer'im deseydi, düşkünler evine alınıp alınmayacağını tanrı bilir. Başı çok darda kalsa, elbette hâlâ SA'larını[9] çağırabilirdi...

Büyük bir imparatorluğun önderinin az da olsa bir geliri olmalıydı. Bay Hitler belki büyük hizmetlerde bulunmuyordu; ama başbakan aylığından da vazgeçen Reich başkanının, Berlin'de elektrik ocağı için önüne gelen kapıcıdan para dilenmesinin nasıl bir etki yaptığını bir düşünün.

Duyduğuma göre birçokları bay Hitler'in büyük geliri olduğunu, ama bunu bilmediğini söylüyorlar. Bu söylentilere dayanan Hitler de banka hesabı olmadığını belirtiyor. Bu mümkün mü?

Sanırım mümkündür. Hatta olasıdır. Kendimize şu soruyu sormamız yeter: Führer bir banka hesabı olduğunu nereden bilebilirdi? Wilhelm caddesinde ya da Berchtesgaden'deki güzel çiftlik evinde geceliyor, belki de uykusuz sağa sola dönüp, Almanya'yı nasıl savaşın dışında tutacağını düşünüyor. Böyle bir zamanda gidip de banka hesabı olduğu söylenemez elbette. Alaca karanlıkta kahvaltı eder, bu sırada yine rahatsız edilemez,

---

[9] SA (Sturmabteilung). "Saldırı Birliği": Daha önceleri Nasyonal Sosyalist Partinin Jimnastik ve Spor Kolu adı altında gizlenen bu örgüt, Ekim 1921'den sonra bu adla çağırılmaya başlandı. Aralarında pek çok yasadışı kimsenin de bulunduğu örgütün görevi, Nazi toplantılarını korumak, öteki parti örgütlerinin toplantılarını dağıtmak ve Nazilere karşı olanlara gözdağı vermekti. Zamanla Nazilerin özel ordusu haline geldiler, kahverengi üniforma giyip, gamalı haçlı kolbandı takıp, ormalığı teröre boğdular. Sokak kavgalarında politik düşmanlarını dövmeye ve öldürmeye başladılar. Sayıları 30'larda iki buçuk milyona çıktı. Alman ordusunun baskısı, Nasyonal Sosyalist Parti yönetimiyle SA yöneticileri arasındaki çelişki ve zıtlaşmanın sonucu, 30 Haziran 1934'te girişilen bir tasfiye hareketinde SA'ların birçok yöneticisi öldürüldü ve örgüt dağıtıldı. -ç.n.

çünkü güçlenmesi gerekmektedir, yoksa hepimizin sonu geldi demektir. Ardından hükümet işleri başlar: Örneğin Führer büyük yapılarından birini ziyarete gider. Almanlara daha neler bağışlayacağı konusunda söylevler çekebileceği birkaç büyük stadyumu ne denli yürekten arzuladığı herkesçe biliniyor. Plan ve araştırmaların içinde kaybolduğu bir anda da, en gözde yapıları için gerekli paranın sağlandığını bildirmek amacıyla düşlerinden uyandırılamaz. Propaganda bakanına uğrayan Hitler'e, bakan, Almanya için yaptıklarını, halka neler söylemesi gerektiğini, kısaca biraz propaganda yapmasını söyler ve tüm gün böyle geçip gider...

Böylelikle Führer, yaşamının güvence altına alındığını bir türlü öğrenemez ve sözü geçen son nutku kadar önemli bir nutuk hazırlarken de kalkıp araya girilemez. Ayrıca sözü bu konuya getireceğini nereden bilebiliriz? Hiç kimse, Führer'in kendisi bile ne konuştuğunu bilmiyor.

Yine de Führer'in banka hesabım yok deyişi uykumu kaçırdı. Sözünü ettiği uykusuz geçen gecelerini şimdi daha iyi anlıyordum. O kadar parayı evde, bohçanın içinde saklamak gerçekten büyük bir düşüncesizliktir. Birçok küçük burjuvada var olan bu alışkanlık akıllıca bir alışkanlık değildir. Öte yandan bankalara duyulan güvensizlik de zaten nasyonal sosyalist programda belirtilmektedir.

Yalnız bol sayıda bohçaya gerek vardı. Führer'in geliri, Münih'te ordu adına hafiyelik yaptığı dönemdeki kadar düşük değildi artık. Hafiyelik, özellikle ne denli zor bir meslek olduğunu göz önüne alırsanız -hafiye önce insanların güvenini kazanmak, ardından onlara ihanet etmek zorundadır- çok az para getiriyordu. Her yeni evlenen çifte belediye tarafından "Kavgam"ın bir nüshasının verilmesiyle ilgili yeni genelgeyi duyan, Führer'in bohçasında neler olduğunu anlamaya başlıyordu. Almanya'da her yıl yaklaşık olarak 700 bin çift evlenir. Führer'e bir nüsha i-

çin iki marktan az sunmak olasılık dışıydı. Yalnızca bu hesap, onun kavgasının[10] zaferle sonuçlandığını göstermiyor mu?

Führer'in kendinden bile habersiz bir banka hesabı gerçekten olmasaydı ve parasını evinde saklasaydı -her ne kadar şaşırtıcıysa da Führer'in bir evi, Berlin'de bir sarayı ve Bavyera'da bir çiftlik evi, vardı- bu büyük bir tedbirsizlik olurdu; çünkü Gestaposuna rağmen bir gün her tür insan gelip bohçalarını arayabilirdi, o zaman neyle yaşayacaktı? Bu karışık günlerde hep koltuğunda oturabilir gibi bir güvencesi yoktu ki!

DÜRÜSTLÜK ÜSTÜNE

Dürüstlüğün toplumdaki görevini, hızla değişen görevini araştırmadan, dürüstlük üzerine konuşmak anlamsız kalır. H.G. Wells, Rotschild'lerin modern maliyeye getirdiği dürüstlükten söz eder. Yükümlülüklerine bağlı kalıyor ve mümkün olduğu kadar az çalışıyorlardı. Daha da önemlisi: Hükümetleri bile dürüstlüğe zorluyorlardı. Bu bankerlerin dünya ekonomisine önemli hizmetlerde bulunduğunu söylerken, Wells bütünüyle haklıdır. Ne yazık ki bu saptama, dürüstlük karşılıksız kalmaz, bu nedenle bir ilke haline getirilebilir; ve dürüst kalmanın bir bedeli olsa da, dürüstlük yok edilmez gibi tehlikeli bir görüşü de yansıtmaktadır. Dürüstlük gözden geçirilir ve değerlendirilirken, ne tür bir dürüstlük olduğu üzerinde durulmalıdır.

Wells'in de bildiği gibi Rotschild'lerin dürüstlüğü, ihtiyar Rotschild'in insan ticaretiyle uğraşan Hessen senyörüne bu işi "temiz" bir biçimde yürütmeye yardımcı olmasından, bir başka deyişle, dolandırıcıların birbirlerine bir de ufak kazıklar atmasını önlemekten oluşuyordu. İnsan ticareti, tüccarların namussuzluğu ve yiyiciliği yüzünden anlamını yitirmek tehlikesiyle karşı-

[10] Brecht, Hitlerin "Kavgam" (Mein Kampf) adlı kitabına atıfta bulunuyor. -ç.n.

laştığı bir noktaya erişmişe benziyordu. Dürüstlüğün insan ticaretini kurtarma işlevinden dürüstlüğü soyutlamak olanaksızdır: Açıkçası bu dürüstlük, dürüstlük değildir. Ticaretten kopan bir porsiyon dürüstlük kamuya mal edilip, buradaki kültür ürünlerini çoğaltmayacaktır. Daha çok bunun tersi olacaktır. Günlük yaşantımızda, kendi dar çevremizde kullandığımız dürüstlük kavramına, büyük kişiler arasında kısa bir süredir gözde olan büyük (ve kârlı) yeni dürüstlük sanatı kavramından çok az da olsa bir şeyler bulaşacaktır. Bazı kimseler dürüstlüğü öyle bir biçimde kullanıyorlar ki, bu yüzden onlara "dürüst insanlar" demek yerinde bir tanımlama olmaz. Böylelikle kavram giderek kesinliğini tümüyle yitirmektedir. Dürüstlük, her dolandırıcının yakından tanıdığı ve namuslu kişinin kullanmasına da göz yumulan herhangi bir yöntemdir. Büyük uygar devletler kendi yönetimlerinin "temiz" olmasıyla az böbürlenmiyorlar. Yönetilenin ne olduğu önemsizdir artık; bu, soygun malı da olabilir. Demek istediğimiz şu: Olsa olsa izinsiz kazançlardan çoğunlukla can yakıcı bir biçimde vazgeçmek gibi bir özveri anını içeren, safdilli küçük burjuva "dürüstlük" kavramından, sonuçta arta kalan bir şey yok gibidir. Uygar devletlerin uygulamalarındaki dürüst ya da temiz yöntemler, egemen tabakalar için verimliliğini yitirdikçe tekrar ortadan kaybolmakta ve bunların yerine konulan yeni yöntemlere verilen adlarsa, daha az uygun ve daha iyi niyetli olmamaktadır.

Kısa bir süre önce herkes Chicago belediyesinin bozukluğundan söz ediyordu ve Tammany Hall'ın[11] ünü de pek iyi değildi. Oysa bu yönetimler büyük ve uygar kentlerde olağanüstü bir başarıyla çalışıyorlardı ve dört bir tarafa nam salan bu başarılar, belki de salt bu başarılar, belki de salt bu yönetimlerin

[11] Tammany Society 1789'da New York'ta kurulmuş güçlü bir demokratik politik örgüt. Tammany Hall'da bu örgütün binası. -ç.n.

gösterdiği belli bir hoşgörüye ve vurdumduymazlığa dayanarak ya da en azından bunlara rağmen sağlanmıştı. Başarıların kimin için çok yararlı kimin için çok zararlı olduğu çok daha doğru bir soruş biçimidir; ve bu soru, ister dürüst ister namussuz yönetimlerin eriştiği ya da eşlik ettiği olsun, uygarlığın tüm başarılarını ilgilendiren bir sorudur.

HİTLER ALEYHİNE DELİL

1933 Yazında birkaç tanıdıkla Hitler üzerine konu konuşuyordum. Hitler on binlerce Alman işçisini hapislere ve toplama kamplarına attırmış ya da öldürtmüştü ve hepimizi sürgün ettiğinden, konuşma Paris'te yapılıyordu. İçimizden biri, eskiden badanacıya Münih'teki bir lokalde sık sık rastladığını ve badanacının bir Mark karşılığında yüzüne tükürttüğünü söyledi. Bunu anlatan kimse, bu gerçek öyküyü asla daha geniş bir toplulukta anlatmayacağını ekleyerek, bunun böyle bir adam aleyhine bir delil olmayacağını belirtti.

Bunun üzerine dostlarımdan biri, bir komünist, şunları söyledi: "Böyle bir adama karşı bu da bir delildir. Böyle bir adama karşı benim için her şey bir kanıttır".

Benim görüşüm de buydu.

REICHSTAG YANGINI VEYA HİTLER "AVRUPA'YI KURTARIYOR"DAN...

Artık bütün bunlar "kamuya açık bir davada" haklı çıkartılmalıydı. Kanlı bir takibe uğrayanların suçu, 80'den fazla yabancı gazeteci, "birçok yabancı hukukçu", "ve son olarak elçiliklerin temsilcileri" önünde kanıtlanmalı, alınan tedbirler, kanlı takipçilerin tüm hükümet darbesi, devleti, kurtarıcı legal eylemler olarak mahkeme kayıtlarına geçirmeliydi. Kundaklama ve suçlamanın ürününün çoktan hükümetin elinde olduğu dikkate alı-

nırsa, dava açmanın hâlâ akıllıca olduğu konusunda kuşku doğabilir. Bütün belirtiler kundaklama ve suçlamanın bir olgu ve hükümet darbesinin bunu izleyen bir başka olgu olmadığını, aksine kundaklama ve suçlamanın planlanmış hükümet darbesinin ilk perdesi olduğunu gösteriyordu. Arkadan gelen perdeler birtakım özellikleriyle bu ilk perdeyi unutulmaz yaptılar. Siyasi mültecilerden bilgi edinen dış ülkeler, önceden olduğu gibi şimdi de büyük, hatta artan bir ilgi gösteriyorlardı Almanya'da da "hukuk devletinin" korunmasını ya da en azından yasal bir jest isteyen büyük grupları tümüyle kendi çizgilerine getirmek olanaksızdı. Bununla birlikte dava, tatsız bir angarya olarak görüldüğü sürece pek "büyütülmezdi." Oysa davanın niteliği kısa sürede değişti. Dava her geçen gün hükümete yeni ve olağanüstü bir çıkar (bu kez dış politika açısından) sağlamak için uygun görünmeye başladı. İnek sağılmıştı, şimdi de kesilmeliydi. "Hitler Avrupa'yı kurtarıyor" parolasını şahlandırmalıydı.(...)[12]

HORST-WESSEL SÖYLENCESİ

11 Nisan 1935'te komünist Sally Epstein ve Hans Ziegler, sözde, Horst-Wesselin öldürülmesine katıldıkları için Berlin-Plötzensee'de idam edildiler.

"Kan kırmızı bayraklarında
Bir haçla ilerliyorlar
Yoksul adam için
Bunda bir bit yeniği var."

Onu hatırlarken aynı anda hareketi hatırlatacak ve hareketi hatırlarken aynı anda onu hatırlatacak, gerçekten uygun bir kahraman arayan nasyonal sosyalist hareket -mutlaka uzun bir kararsızlıktan sonra- bir pezevengi seçti.

[12] Tamamlanmamış. -ç.n.

Doğal olarak "Nerede bir pezevenk var?" diye sorulmadı. "Nerede cinsel çekicilik, söyleşi yeteneği, bilgisizlik, zorbalık var?" diye soruldu. Bunun üzerine pezevenk[13] gelip başvurdu. Böylesine yararlı niteliklere sahip birisinin pezevenk oluşu onu neredeyse yararsız yapıyordu. Pezevenklik mesleği hoş bir meslek değildir. Büyük kentlerin en dibinde, insanların köpeklerden kemik kaptığı yerlerde, cinsel ilişkilerin sıcak bir sosisle takas edildiği pazarlarda, pezevenk işletmecidir. Kendilerini satmaktan başka bir biçimde yaşamlarını sürdüremeyenleri kendisi için çalıştırır ve bu işi yaparken kazanç sağlar. Elbette bir Krupp olmaktan uzak, çok küçük bir işadamıdır.

Joseph Goebbels için kahramanının ya da kahramanı olmasını düşündüğü kişinin, kendi ruhunu üflemek istediği balçık hamurunun pezevenklik yapmış olması, yani cinsel çekicilik, söyleşi yeteneği, bilgisizlik ve zorbalık gibi erdemleri kendisinin de zamanında keşfetmiş ve pezevenklikte karar kılmış olması, tüm bunlar Joseph Goebbels'in işine gelmiyordu. Hukuk fakültesi öğrencisi Wesselin, Erna Jannioke ile birlikte Büyük Frankfurt sokağı 18 numarada oturduğunu ve Erna'nın kendisini kaça sattığını, bütün Frankfurt sokağı biliyordu ve herkes de oradan öğrenebilirdi. Öyleyse Wessel'in Büyük Frankfurt sokağında oturmasının nedeni neydi? Joseph Goebbels için kahramanının ya da kahramanı yapmayı düşündüğünün, sıradan bir kimseyle aynı nedenlerden ötürü orada oturmayacağı açıktı. Bir Wessel'in bunun için gayet ülkücü, iç paralayıcı, kahramanca nedenleri olsa gerekti. Bu nedenler açığa çıkarılmadan, Wessel'in kutsallığını ilan etmek düşünülemezdi. Genç kahramanın kesin yaşam öyküsünü hazırlayacak bir uzman arayan

[13] Horst Wessel. SA'nın Berlin'deki ikinci derece şeflerinden biriydi. Bir Protestan papazının oğluydu. Ailesini ve okumayı bırakmış, yoksul mahallelerin birinde bir fahişe ile birlikte yaşıyordu. Kendini Nazi davasına adamıştı. ç.n.

Joseph Goebbels, ünlü bir pornografa[14] başvurdu. Bu uzman kişi, Hanns Heinz Ewers adında bir bey, başka yapıtlarının yanında bir cesedin mezardan çıkarılıp ırzına geçilmesinin de öykülendiği bir kitabın yazarıydı. Bu dünyadan göçüp gitmiş Wessel'in yaşam öyküsünü yazmak için çok uygun bir adamdı. Almanya'da onun kadar geniş hayal gücü olan ikinci bir insan bulamazdınız.

Pornograf ve propaganda doktoru, soyma uzmanıyla gizleme uzmanı kafa kafaya verip, hukuk öğrencisini Büyük Frankfurt sokağındaki fahişenin yanına taşınmaya itebilecek ülkücü, iç paralayıcı ve kahramanca nedenler üzerinde çalıştılar.

Adı kötüye çıkmış bu semtteki ucuz odayı ucuzluğu için değil, halka yakın olmak için kiraladığını keşfettiler. Halk, zevkli dairelerde oturacak parası olmadığından, yani çok ilkel nedenler yüzünden bu semtte oturuyordu, ünlerinin kötü olması da bundan ötürüydü. Buna karşın Wessel Nazisi, bu semte hiç olmazsa biraz nur gelmesi için halkın ayağına gitmiş ve böylesine konforsuz bir yerde yaşamaya boyun eğmişti. Ancak komünistler, salt parasızlığı yüzünden orada oturduğunu açığa vurarak anısını kirlettiler. Hayır, O onlardan birisi, bir proleter değil bir üniversiteliydi. Öğrencilerin parasızlıkları yüzünden proleterler gibi ucuz odalarda oturduğunu hiç duyan var mıydı? Onlar halk tutkusundan böyle yerlerde yaşarlar. Paralarını değilse de yazgılarını paylaşmak isterler (ev sahibesinin söylediğine göre Wessel pek kira ödemezdi). Bu öğrenci halkı kendi seviyesine yüceltmeyi arzuluyordu, başlarını daha iyi konutlara sokmayı değil. Oysa komünistler Büyük Frankfurt sokağında oturanların, nasyonal sosyalistlerin semtlerine taşındığını görmektense, kendilerinin nasyonal sosyalistlerin oturduğu Kaiserhof oteline taşınmayı yeğ tutmalarının mümkün olduğunu söylüyorlardı.

---

[14] Müstehcen hikâyeler yazarı. -ç.n.

Üçüncü Reich'in masal yazarlarıysa, "öğrenci"nin (bir davulcu dana) Mulack sokağındaki viranelere doğru inişini içler acısı bir biçimde anlatıyorlar. Fahişelerin Almanyası da uykusundan uyandırılmalıydı. Peşin parayla uyutulduğu çiftleşme uykusundan uyanması gerekiyordu. Üçüncü Reich'in SA'ları Erna Jannicke'ye nasyonal sosyalizmin yüce ülkülerini öğreteceklerdi. Namuslu çalışmayı,[15] halka bağlılığı, Versay Anlaşmasına karşı mücadeleyi vb. gibi.

Buraya kadar olan kısmı bile, Horst-Wessel Söylencesini yaratmak için geniş bir propaganda çalışması yapıldığını gösteriyor. Bakanın ve pornografın ihtirası, kahramanlarının bazı uygunsuz eylemlerini susarak geçiştirmeye göz yumamıyordu. Aksine kendilerini, tam da bu eylemleri özellikle kahramanca diye yüceltecek kadar güçlü görüyorlardı. Bu meslekteki bir sanatçının her zaman başına gelebilecek bir şeydi bu. Kahramanı, geçmişinde gümüş kaşık çalmıştı. Onun buna rağmen bir kahraman olduğunu kanıtlayacağı yerde, propagandacı gözleri parlayarak Onun bu yüzden bir kahraman olduğunu söyler. Öğrenci üniversiteye devam etmiyordu: Ee, daha yüce planları vardı. Bir fahişeyle birlikte yaşıyordu: Ee, bunu da Almanya'nın hatırı için yapıyordu. Almanya adına olunca, bir fahişenin parasıyla yaşamayı da sineye çekebilirdi. Çıkan sonuç: Orospu parasıyla yaşadıysa bunu Almanya'nın hatırı için yapmış olması gerektiğiydi.

---

[15] Jannicke namuzsuz bir işte çalışıyordu. Ekmeği olup da, bunu Jannicke ile bir cinsel birleşmeye karşı takas edenler namussuz değildi de, ekmeğe el açan Jannicke namussuzdu. Bedeni satın alan ve haz duyanlar ahlâksız değil de, bedenini satan ve haz duymayan Jannicke ahlâksızdı. Bunlar hafifmeşrep kadınlar değil miydi? Hafiflikleri, sınıflarının diğer kadınları gibi bodrum katlarında veremden değil de, Charité otelinde frengiden ölmeyi arzulamalarından ileri geliyordu. Birçoklarının beklediği fabrika kapıları önündeki kuyruğa girmek istemiyorlardı, bunun yerine sevgi hırsızlarının altına yatmak (bu hırsızların çeşitli özürleri olmasına rağmen) çok daha hoş bir işti.

Doğal olarak iş henüz bitmemişti. Söylenceye bir son bulunmalıydı. Genç nasyonal sosyalistin niçin Büyük Frankfurt sokağında yaşamış olduğu bir hayli karartılmıştı. Çözüm bekleyen sorun, ölüm nedeninin ne olduğuydu.

Bir iş kazasına kurban gitmişti. Pezevenk, bir başka pezevenk tarafından kurşunlanmıştı.

Genç dahinin şehit düşmesine isteğe uygun bir yorum yumurtlamak, ha deyince olacak kolay bir iş değildi. Çaba ve titizlik gerektiriyordu. Öncelikle suçlular konusunda bir karara varılmalıydı. Kurşunu sıkan pezevengi suçlu diye göstermek elbette olacak iş değildi. Kadın tüccarları arasında en rezil çatışmalar bile olağandı. Bu işe en uygun olanlar mutlaka komünistlerdi. Yalnız burada bir engel çıkıyordu. Söylencenin ilk bölümü kaleme alınıp bittiğinde -bunun tefrika roman olduğunu unutmayın- bu davaya bakan mahkeme bir karara vararak, adları jurnallenmiş komünistleri serbest bırakmıştı. General Göring, Prusya'daki Augia ahırını[16] henüz temizlememişti ve polis -mahkemeleri de hiç çekinmeden polis kadrosuna sokabiliriz- her geçen gün zayıflığını kanıtlıyordu. Bu zayıflık, ancak generalin ateşli sözlerine dayanarak yok edildikten sonra, propaganda bakanı düzme sakal takıp, gerçek cüppe kuşanıp, yargıç olarak iki komünisti hukuk fakültesi öğrencisine uyguladıkları politik cinayetten ötürü idama mahkûm edebildi. Ancak şimdi bütün Söylence rayına oturmuştu. Bir başlangıcı ve bir sonu vardı. Horst Wessel ülkücü, iç paralayıcı, kahramanca bir yaşam sürdürmüş, ülkücü, iç paralayıcı, kahramanca bir son bulmuştu. Bu gerçekten iyi bir propaganda çalışmasıydı.[17]

---

[16] Yunan mitolojisindeki Herkül söylencesinde geçen bir kavram. "Pislik" anlamına geliyor. -ç.n.

[17] "Ultra Posse nemo tenetur" (Hiç kimseden yapabileceğinden fazlası beklenmemelidir) -ç.n. Söylence bir bütün olarak diğer Söylencelerle kıyaslandığında, zamanın korkunç damgası doğal olarak açıkça görülmektedir.

Bir dizi karanlık nokta bir dizi aydınlık noktaya dönüşmüştü. İşte buna propaganda denilirdi.

Bu, komünist propagandası değildir. Bunun Wessel'inki gibi gözü tok gönlü tok bir davranış biçimini bir türlü anlamayan ve de aç kalıp top tank sahibi olmaktansa, halk için ekmeğe sürecek yağ isteyen komünün, alçak, ayakları yere değen, materyalist propagandasıyla ilgisi yoktur. Ama genç kahramanı hunharca katledenler, zaten bu komünistler değil miydi? Bunu korkularından yapmışlardı. Ev sahibesi bile, kirayı istediğinde hep tabancayla oynadığı için ondan çekinirdi. Gittikçe daha çok sayıda Büyük Frankfurt sokağı sakininin gözlerini açtığı için, komünistler ondan çok daha fazla korkuyorlardı. Topun tankın yağdan önemli olduğunu kavrayan fahişelerin sayısı her geçen gün

---

Yakın Alman tarihinin tanıdığı 1813 ve 1933'teki en büyük iki ulusal başkaldırı, birbirine çok benzeyen iki söylence kahramanı yarattılar. Her ikisi de Theodor Körner ve Horst Wessel, öğrenci, burjuva kökenli ve erkek güzelliğinin örnekleriydiler. Her ikisi de edebi yanı zayıf, politik yanı çok etkili politik şarkılar bestelemişlerdi: her ikisi de kavgaya katılmış ve kavgada can vermişlerdi. Aralarındaki tek ayırım: İlkinin Fransızlara, ikincisinin Almanlara karşı çarpışmış olmasıydı. Bununla birlikte Körner, geri kalmış bir ulus adına ileri bir ulusa karşı; ve Wessel, gerici bir sınıf adına devrimci bir sınıfa karşı çarpıştığı için, bu ayırım da ortadan kalkıyordu.

Her iki kahraman delikanlının tarih sahnesine çıkmaları arasında 120 yıllık bir ara var; ve bu arada yaşama koşulları zorlaşanların arasında burjuva propagandacılarını saymak gerekir. Bugün az çok işe yarar bir kahraman tipi yaratmanın, 1813 yılına oranla ne denli zor olduğunu hiç kimse doğru dürüst göz önüne getiremez. Sakın propagandanın yöneltildiği küçük burjuva seyircilerin daha müşkül bir hale geldiği sanılmasın: Bu kitle önceden olduğu gibi şimdi de alçak gönüllülüğüyle sivriliyordu. Ama övgü düzülecek malın niteliği endişe verici bir ölçüde düşmüştü. Delikanlının ölümü Söylence yazarlarına özellikle güçlük çıkartıyordu. 120 yıl öncesine kıyasla gerçekten her şey çok zorlaşmıştı. Körner savaşta ölmüştü, bu kolay ve kullanışlıydı. Wessel ise bir özel çatışmada ölmüştü. Eğer Körner diyelim ki karısını elinden aldığı bir subayla düello yaparken ölmüş olsaydı. Körner'in ölümü de Söylence yazarları için çetin bir ceviz olabilirdi.

O zaman Almanlarla Fransızlar arasında, ismi var cismi yok bir savaş yaratmak zorunda kalırlardı.

artıyordu; hatta gerçek işçiler bile şimdiye dek inandıkları gibi fabrikatörlerin sırtını yere vurmaktansa, Fransızları tuşa getirmenin daha iyi olduğunu anlıyorlardı. Komünistler, Wessel'in politik bir cinayete kurban gittiğini yadsıyorlardı; Erna Jadnickeyi ayarttığı için bir başka kadın tüccarı tarafından öldürüldüğünü söylüyorlardı. Ama komünistler zaten her şeyi, hatta Führer'in parasız ve villasız olduğunu da yadsımıyorlar mı? Komünistler hiçbir inançları olmayan ve hep kanıt isteyen kimselerdir. Oysa kibar insanlar, namuslu insanlar dürüstlüklerini hep kanıtlamak zorunda değildirler, birbirlerinin dürüst olduğuna inançları vardır. Komünistler ilkel ve imansız, aslına bakarsanız kanundışı kişiler olduğuna göre -bunu en saygıdeğer yargıçların onları idama ve uzun hapis cezalarına mahkûm etmelerinden de görebilirizen iyisi onlara kulak asmayıp Wessel'in bir pezevenk olmadığına inanmalıyız. Peki neyin nesiydi Wessel? Gerçekten salt halkı nasyonal sosyalizme kazandırmak için Büyük Frankfurt sokağına taşındıysa, yoksul bir öğrenci olarak değil, bir nasyonal sosyalist olarak geldiyse, neyin nesi oluyordu?

Öyleyse bir pezevenkti.

Aslına bakarsanız türlü pezevenkler vardır. Birisi, fahişeleri kendisi için çalıştırıp para kazanan adi pezevenktir, bir de politik pezevenk vardır.

Nasıl ki adi pezevenk çalışan fahişelerle kiracıları arasında aracılık yapar, alım-satımı denetler ve işleri yoluna koyarsa, politik pezevenk de işçilerle alıcıları arasında aracılık yapar, işgücü denilen malın satımını denetler ve işleri yoluna koyar.

Gerçekten nasyonal sosyalizm için pezevenklikten daha iyi bir okul düşünülemez. Nasyonal sosyalizm politik pezevenkliktir. Sömürülen sınıfı sömüren sınıfın kucağına iterek geçimini sağlar. Sermaye ile emeğin bağdaştırılması denilen korkunç ırza geçme olayını meşru kılan ve totaliter devlet olarak yasaların, bu ırza geçmeye hizmet etmeyen hiçbir şeyi içermemesini sağlar.

Mülksüz sınıfın pür açlığından ve mülk sahibi sınıfın kâr hırsından yararlanarak, büyük asalak sözde her iki sınıfın da üstüne çıkar; ancak bunu yaparken yalnız ve yalnız mülk sahibi sınıfa hizmet eder.

Adi pezevenk fahişeyi nasıl "korursa", politik pezevenk de proletaryayı öyle "korur" ve ilki fahişeyi fahişelikten değil de, salt oyun kurallarının çiğnenmesine, izinsiz sarkıntılıklara karşı "koruyorsa"; ikincisi de proletaryayı sömürüye karşı değil, yalnızca sömürünün sarkıntılığına karşı "korur". Adi pezevenk, eğer yakındaysa, müşterinin cinsel birleşme sırasında alışa gelmişin, tanrının uygun gördüğünün dışına çıkan uygunsuz taleplerine yerine göre karşı çıkar. Normal bir birleşme ister. Bir fahişeye de insanca davranılmalıdır. Fahişe de namusuna -onun da bir namusu vardır- fazlasıyla dokunulmamasını isteyebilir. Nasyonal sosyalist, uşakların kendi ceplerini doldurmalarına kesinlikle karşı çıkar. Uşaklar, yalnızca efendilerinin ceplerinin dolmasına yardımcı olabilirler.

Adi pezevenk, müşteriden ilişki sırasında belli bir temizlik ister (bu zor bir şey değildir) ve bunun yalnızca müşterinin yararına olduğunu kanıtlar. Müşteriye fahişenin temizliği konusunda güvence verir. Bununla birlikte arada bir müşteriye karşı çok sert davranır, böylelikle müvekkilini çok etkiler. Para karşılığı cinsel ilişkide bulunmayı ahlâksal açıdan çok endişe verici gördüğünü müşteriden gizlemez. Hatta otel odalarında aşırı derecede sevimsiz oyunlar sahneleyerek müşteriyi dehşete düşürür, birdenbire fahişenin nikahlı kocası olarak ortaya çıkar ve ahlâksız ilişkiye öfkelenmesi sık sık öyle bir noktaya ulaşır ki, ancak büyük paraların gönüllü bağışlanmasıyla[18] soğutulabilir.

[18] Gönüllü Bağış (Freiwillige Spendung), emekçi kitleleri bir kez daha soymaya hizmet eden faşist bir yöntem. -ç.n.

Her durumda kararlaştırılmış ücretin tamamıyla ödenmesini ister; bununla birlikte müvekkilinin gelirinde, yine bağış biçiminde büyük paylar alır. Yürekten veriliyorsa -yürekten olmasa da fark etmez- en küçük bağışları bile hoşnutlukla kabullendiğini belli eder. Her tür diklenmeyi zorbalıkla bastırırsa da, müvekkiliyle arkadaşlık yapmaya ve neşe yoluyla güç vermeye[19] -bu güç diğer aşk ilişkileri için gereklidir- hazırdır. Fahişe yeni bir giysi giymişse, kendi parasıyla satın alınmış olduğu halde her yerde bunu dostunun hediye ettiğini söylemek zorundadır.

Fahişeyi tutumluluğa zorlar ve gece gündüz uğraşan eli sıkı, saygıdeğer bir aile babası gibi görünmeye çalışır. Sık sık fahişenin adına açtırdığı banka hesabından söz eder ve her ne kadar rakam vermese de (en ufak güvensizlik onu çok dertlendirir ve el kaldırmasına sebep olur), yokluk günlerinde bir güvencesi olduğunu bilmesini ister. Mızmızlanırsa daha genç fahişelerden söz açar. Gençliği çok tutar, gençlikle işbirliği daha kolaydır.[20] Ancak sağladığı güvence karşılığı fahişeden bazı özveriler ister. Maddi olanı horlamayı öğretir. Hiç ekmeğe sürülecek bir parça yağ onun bir bakışıyla kıyaslanabilir mi? Fahişe dostunun kendisiyle ilgilendiğini yediği dayaklardan anlar. Yalnız tokatlarla değil iltifatlarla da donatılır. Fahişelerin fahişesidir, başkaları eline su bile dökemez. Ve fahişeyi zengin edecek biri varsa o da kendisidir. Zaten kişisel çıkarlarını düşünmeyen bir insandır; ne çiftim çubuğum ne de bankada hesabım var diyerek güvence vermeyi sever.

Bununla birlikte giyinişine çok önem verir, çizme ve boyun bağlarını özenle seçer ve en küçük ayrıntıları bile göz önünde bulundurur. Aslına bakarsanız sanatçı ruhlu bir insandır. İyi

---

[19] Neşe Yoluyla güçlenme (Kraft durch Freude), örgütü tüm toplumsal sportif ya da eğlendirici topluluk ve çalışmaları yönetimi ve denetimi altına alarak totaliter devletin yaşamın her anını gözaltında tutmasını sağlıyordu. -ç.n.

[20] Faşist propagandanın en yoğun biçimde uygulandığı nüfus kesimlerinden biriydi.

günler gelince ona nasıl bir ev inşa ettireceğini saatlerce anlatır. Konuşmak başlıca tutkusudur. İşinden yorgun dönmüş uykuyla savaşan fahişeye, yorulmadan bıkmadan yanılışlarını sayıp döker ve onun için yaptığı hizmetleri anlatır.

Yaptığı ana hizmet ona iş yaratmasıdır.[21] Kendisi olmasa yatağında yalnız yatmak zorunda kalırdı.

Bununla ilgili olarak fahişeye, düşük ücret ve cinsel ilişki sırasındaki eziyetin müşterilere karşı kolayca oluşturacağı belirli bir kini bastırmasını öğretmiştir. Fahişeyle müşteri arasındaki kötü bir ilişkinin, ilki için doğurabileceği çok kötü sonuçları bıkıp usanmadan kanıtlamaya çalışır. Birleşme sırasında -bazen alayla "işyerinde" der- kendisini güvenle müşterinin ellerine teslim etmelidir. Neşeyle peşinden gitmelidir.[22]

Müşteriye, ücret için değil zevk için yattığını göstermelidir diye teori üretir. Öncelikle müşterinin gayretlerini de beğenip alkışlamalıdır.

Müşteri onunla yatmaktan tümüyle vazgeçse, o zaman ne yapacaktır? Bu fahişeliğin sonu olurdu! Bunu elbette aklına getirmemişti değil mi? Özel girişimi onun gibi bir fahişeden iyi değerlendirecek başka kim vardı? Yalnız fahişe bu delillere ister boyun eğsin ister eğmesin, onu ezici bir baskıyla mesleğine bağlar. Fahişelikten uzaklaşma ve sevgisini satmaya zorlayan bu durumdan kurtulma uğrundaki tüm çabaları insafsızca boşa çıkarır. Herkes bildiğini okursa kendisi ortada kalmaz mıydı?

---

[21] İş yaratma (Arbeitsbescuafftung), sloganı gücünü savaş endüstrisini kurmak ve savaşa hazırlanmak için kullanan faşizmin işsizliği ortadan kaldırarak topluma hizmet ettiği iddiasını pekiştirmeye yarıyordu. -ç.n.

[22] Peşinden Gitme (Gefolgscuaft), nüfusun emekçi kesimlerini köleleştirmede, sermaye sahibi sınıfa ve faşist devlet mekanizmasına boyun eğdirmede kullanılan sloganıdı. -ç.n.

Pezevenk budur işte; ve herkes bütün bu nitelikleri, proletaryayı sermayenin fahişesi olarak kullanan politik pezevenkte, diğer adıyla nasyonal sosyalizmde de keşfedebilir.

Wessel'in adi bir pezevenk olup olmadığını araştırmanın yararsız değilse de nispeten önemsiz olduğunu herkes anlayabilir; çünkü o kesinlikle bir politik pezevenkti ve bu, adi pezevenklikten çok daha kötüdür. Wessel, Erna Jannicke'yi mi yoksa Almanya'yı mı "kurtardı"? Jannicke'nin mi sırtından yaşadı yoksa Almanya'nın mı? Bu ikisinden hangisini kendini satmaya gönderdi? Nasyonal sosyalistler, Wessel'i keşfetmekle sağlam bir iş yapmışlardı. Kendisini zevk ve eğlenceye adamış bir öğrenci, ordudan atılmış bir subay ve Kara Kuvvetleri adına hafiyelik yapmış birisinden oluşan üçlü hükümet konseyi, genç kahramanın kişiliğinde hareketlerinin simgesini bulmuştu: Onu düşünen hareketi anımsıyor, hareketi düşünen onu anımsıyordu.

ALMAN HALKININ BÜYÜK KESİMLERİNİN HİTLER'İN POLİTİKASINI NEDEN DESTEKLEDİKLERİYLE İLGİLİ SORU ÜZERİNE KONUŞMA

Zeki yabancılar sık sık şöyle diyorlar: Akla yakın bulmasalar, Alman halkının büyük kesiminin Hitlerin politikasını destekleyeceklerini düşünmek mümkün değildir. Alman halkının aklına büyük saygıları olduğundan, bunu açıkça söylemekten çekinmiyorlar; çünkü aslında kendileri bu politikayı hiç de akla yakın bulmuyorlar.

Acele tedbirler gerektiren çaresiz bir durumu kavrama işlemiyle, böyle tedbirlerin bulunması işlemi arasına bir çizgi çekilir; ve her iki işleme de mantıksal kanıtlar gözüyle bakılırsa, Hitler'in politikasında akla yakın ne olduğu sorusu da yanıtlanabilir. Böyle bir ayırım mümkündür ve sık sık da yapılmaktadır. Bunun aslında safsatayla ilgisi yoktur. Belirli nesnelerin kav-

ranmasına yol açan çok değerli bilimsel çalışmalar, bu nesneye ilişkin tedbirler önerilmeksizin ya da yanlış tedbirler bile önerilerek yapılmaktadır. Tıp ilmi, değeri belirli hastalıkların belirlenmesinden oluşan birçok araştırmaya tanıktır; ve betimleme ne ölçüde doğruysa, önerilen iyileştirme yöntemleri de o ölçüde yanlıştır. Bir kimse gerçek bir sorun ortaya koyup çözümünü istediğinde, buna çok zekice bir işlem gözüyle bakılmalıdır; önerdiği çözüm budalaca olsa da, kendisinin zeki olduğu kabul edilmelidir.

Nasyonal sosyalizm, bu sözcüğü oluşturan her iki alanda da Almanya'da gerçek sorunlara sımsıkı eğildi. Savaştan önce bu ülkenin tüm ekonomik yapısı bakımından emperyalist girişimler gerektiren Alman sanayisi, savaş yitirildikten sonra öylesine taşkın bir biçimde genişletildi ki, emperyalist bir politika güdüsü daha da güçlendi. Talihsiz Versay Anlaşması Alman ordusunu ortadan kaldırırken, Alman sanayisine el atmadığı için, hatta sanayinin bu görünüşüne bakılırsa kârlı birtakım başka anlaşmalarla daha da sağlamlaştırıldığı için, orduya duyulan gereksinim yok olmadığı gibi daha da arttı. Bugün Almanya'nın zorbalık eylemleriyle Avrupa'daki barışı tehdit ettiği açıktır; ancak yalnız çılgınca akan nehrin değil, bu nehre yön veren yatağın da zorbalık uyguladığı açıktır.

Hitler'in Almanya'nın acil ulusal durumuna ilişkin açıklamalarında yeterli ölçüde mantık vardır, bu açıklamaların imla yanlışlarıyla ve başka yanlışlarla dolu olması ve önerdiği tedbirlerin uğursuzluğu da bir şeyi değiştirmez. Bu kadar mantıkla da Hitler'in politikasının Alman halkının geniş kesimlerini neden ilgilendirdiğini kavrayabiliriz.

Hitler'in politikasında mantıksal, yani aşağı yukarı inandırıcı, Almanya'nın gerçek ihtiyaçlarına uygun yanlar bulma uğraşı, Hitler'in sosyal görüşleri ele alındığında daha da pervasızlaşacaktır. İş yaratmanın bir savaş tedbiri olduğu, sayısız ekonomik

planlama deneyinin açıkça savaş hazırlığına hizmet ettiği, Hitler'in iktidarı alışından en çok üç yıl sonra çoğu kimse için açığa çıkmıştı. Bunun Hitler'e getirebileceği zararlar çok kere abartıldı. Elbette şimdi birçokları bu denli bir "iş yaratma" yöntemiyle, ister istemez, insanların beslenmesinin korkunç bir biçimde topların beslenmesine dönüşeceğini görüyordu.[23] Bununla birlikte tüm sosyal sorunlar bu açıdan belli bir mantıksallık kazanıyordu; gerçek acil durumların ortadan kaldırılması için alınan tedbirlerin içerdiği temel yanlış, bu durumu daha da gizliyordu.

Sosyal sorunların ele alınışı savaşın gerekliliğiyle haklı gösterildi; ve böylelikle, savaşların salt sosyal tedbirler uygulanmadığı için gerekli hale geldiği gibi temel bir gerçek daha da örtbas edildi.

Alman halkının nasyonal sosyalizmi coşkuyla karşılayan ya da en azından sineye çeken büyük kesiminin, nasyonal sosyalizmde mantıksal, akla yakın bir şeyler keşfettiği eğer doğrulanacaksa, eleştiriye buradan başlanılmalıdır.

Savaş, ancak bir ulus belirli bir sosyal yapıya sahipse gereklidir. Rus örneğinin kanıtladığı gibi, büyük bir sanayiye sahip olmak ve bunu geliştirmek için diğer uluslarla savaşmak hiç de kaçınılmaz bir sonuç değildir. Yalnızca mülk sahibi belirli tabakaların çıkarları halkın büyük çoğunluğunun çıkarlarına yeğ tutulduğu takdirde, emperyalist bir savaş politikası gereklidir. Almanya'da iş yaratmadan, işadamlarının işçilerden daha çok kazandığı kanıtlarıyla ortadadır. Savaşın kendisi, kaybedilecek olsa bile kazançlı bir iştir.

Girişimlerin olağanüstü bolluğu bugün nasyonal sosyalizme mantıksal bir görünüş vermektedir ve bu önemsenmelidir. Bu dev planlama ve örgütlenmede olağanüstü ölçüde mantık yat-

[23] Brecht, Göring'in ünlü "Yağ yemedik top yaptık" sloganına atıfta buluyor. -ç.n.

maktadır. Zorbalıkla sokuşturulmuş bir mantık. Dışarıdan bakan birisinin bu görüşe kapılması daha zordur. Bununla birlikte sayısız yabancı gözlemcilerin örneklediği gibi, bütün bu tedbirlerin kaçıklığını ve sonuçta hiçbir yararı olmadığını gerçekten kavramak her zaman kolay değildir Bunun nedeni, mantıksal düşünmeyi isteyen ve -eğer tüm Avrupa kıtasının yoksulluk ve barbarlığa yuvarlanması istenmiyorsa- çözümlenmesi gereken gerçek sorunların, böylesine yanılgılı bir biçimde ele alınmasıdır.

MUHTEŞEM MİKROP

Böyle insanların çoğu, en saçma iddiaları bile hiç sızıltı etmeden yutacak mutlu bir durumdadır. Halktan birisi gibi ortaya atılıp, karınca kararınca millete hizmet ettiğini açıklayan bir bankerin gösterişsiz sözlerinin döktürdüğü göz yaşları, bir zamanlar, daha dün ipotek faizleri yüzünden döktükleri yaşlara çok benziyor. Dün kasap diye adlandırılan generali, bugün gazetelerdeki birkaç habere kanıp "eski asker" diye adlandırırken bir zamanlar sokağın köşesinde kış rüzgarına göğüs gerip org çalan bir dilenci için kullandıkları tonla konuşuyorlar. Tek başına 30 düşmanı kuşattığını iddia eden bir başçavuşu çılgınca alkışa boğuyor ve birbirlerine yürekleri kabarmış bir biçimde, böylesi bir kahramanlığın eşsiz bir vatan sevgisi olmaksızın gerçekleşemeyeceğini anlatıyorlar. Harika mikrop onları tepeden tırnağa değiştiriyor. Gençleşiyorlar ve benliklerinde beş yaşındakilerin zihinsel güçlerini seziyorlar.

Bu gençleşmeyi paylaşmamak gerçekten korkunç talihsizlik! Aralarında gözleriniz ölgün, diriliğini kaybetmiş vücudunuzu sürükleyerek dolaşıyorsunuz. Sizi parmakla gösterip: Şuna bakın, bu yaşa gelmiş, iki kere ikinin beş ettiğini hesaplayamıyor diyorlar. İyice bakın, kim olduğunu iyice belleyin, akıl denilen

şeytanın esiridir bu gördüğünüz. Bu şeytan, gece gündüz kafasına en doğal şeyleri sokuyor, o da bunlara inanıyor! Tüm gururunuzu bir araya getirseniz, söylenenlere -belki göz yumabilirsiniz, ama daha da kötüsü halkla bir olamıyorsunuz, kolektif duygulardan yoksunsunuz diye suçlanmaktadır.

Her zaman daha derinlemesine gören birkaç kişi vardır; ve bunlar, genellikle çok çabuk bir teşhis koyuyorlar: Mutlaka bir yerden para alıyor. Öyle olmasa, hükümetin tüm kanıtlarına rağmen iki kere ikinin dört ettiğini hâlâ nasıl iddia edebilirdi? Kelimenin tam anlamıyla bir Yehuda![24]

FAŞİZM VE GENÇLİK

Alman gençliğinin neredeyse toptan Hitler'in safına kazanıldığı söyleniyor. Hitler'in, çocukları ve öğrencileri üzerindeki etkisine karşı katoliklerin başarısız bir mücadele yürüttüğü, hatta işçilerin kendi çocuklarını bile bu yeni ilkeden uzak tutamadığı da genellikle söylenen şeyler arasında.

Eğer bu doğruysa -ki her şey bunun doğru olduğunu gösteriyor- o zaman şu soruyu sormamız gerekir: Hitler'e karşı çıkanların başarı şansı kalmış mıdır? Bir ülkenin gençliği onun geleceği değil midir? Bu gençliğe bakıp konuşan Hitler'in söylediği gibi, nasyonal sosyalizmin ayakta kalması şartıyla Almanya'nın tüm nüfusu 10, 20 yıl içinde nasyonal Sosyalistlerden oluşmayacak mıdır? Nasyonal sosyalizmin sınırsız bir süre iktidarda kalması için, yalnız bu 10-20 yıl mı iktidarda kalması gerekmektedir?

İnsanların varlığının bilinçleri tarafından yöneltildiğine inanan ve düşüncelere, toplumsal çevrenin üzerinde belirleyici bir üstünlük tanıyanlar, bu soruyu herhalde olumlu yanıtlamak zo-

---

[24] Yehuda: İsa'nın havarilerinden biri. Para karşılığında İsa'ya ihanet ederek, Romalılarla anlaşıp İsa'nın tutuklanmasını sağladığı İncil'de yazılıdır. ç.n.

runda kalacaklardır. Alman gençliğinin bilinci, nasyonal sosyalist devlet eliyle her türlü araca başvurularak, planlı olarak biçimlendirilmektedir ve hiç kimse onu bundan alıkoyamaz.

Öğrettiği tarih, dogmalarını pekiştirmekte, hatta betimlediği doğa bile kendi düşüncelerini onaylamaktadır.

Fiziki talimler bu eğitimi bütünlemektedir

Bana öyle geliyor ki başka yorumlara, ancak bu idealist görüş bırakılırsa ulaşılabilir.

İnsanın bilincinin toplumsal varlığına bağlı olduğunu savunan materyalistler, Hitler'in hesap hatasını büyük çaba göstermeksizin keşfetme olanağına sahiptirler. Gençlik neden Hitler'in etkisi altına girdi? sorusu yanıtlanınca, bu hata derhal ortaya çıkacaktır. Yanıt şudur: Gençlik, gençlik olduğu için Hitler'in etkisi altına girmiştir ve bu cümlede "gençlik" toplumsal bir kategoridir. İnsanların toplumsal varlığı üretimdeki yerleriyle belirlenir. Gençliği Hitler'in etkinliğine sokan, gençliğin üretimdeki yeridir.

Genç insanlara ne anlatıldığı önemli, ama belirleyici değildir. Belirleyici önemi olan, onlara seslendiğinde toplumsal açıdan nerede bulunduklarıdır. Üretimden kopuk, yaşamlarını kazanma yükünden kurtarılmış gençlik, yalnızca toplumsal üretim alanında etkisini yitirebilecek bir propagandaya uğruyor. Nasyonal sosyalist düşünceler gençliğe doğrudan doğruya karşıt düşmüyor. Nasyonal sosyalist devlet, gençliği bu alanda üretimden uzak bir alanda tutabilseydi; o zaman bu insanların hep kendine kulak vereceği konusunda gerçekten emin olabilirdi. Oysa şimdiki durumda, gençliğe ve gençliğin dışında kalanlara karşı söz söyleme hakkını, zorbalıkla ve sadece kendi tekelinde tutacağını ummaktan başka çaresi yoktur.

Gençlik genç olduğu sürece, nasyonal sosyalizm onu etkileme olanağına sahiptir. Gençlik yaşlandıkça üretim alanına girer, fabrika ve bürolarda toplanır ve ulusun toplumsal yaşam eğiti-

mine ve pratiğine katılır ve bu dev eğitim ve pratik, nasyonal sosyalist düşüncelere karşı güçlü karşı-düşünceler oluştururlar.

Nasyonal sosyalizm, çabalarını yalnızca gençliğe yöneltseydi ve yetişkinler hiç var olmasalardı, yani üretim -kazanç için kapitalist mücadele biçimi olmasaydı, kulağa biraz aykırı gelse de, bunun nasyonal sosyalizmin eline geçen en büyük fırsat olduğu söylenebilirdi. Salt zoraki kolektifler kurabilse ve nüfusun tümünün, varolma mücadelesinin itelediği fabrika işçileri, memur kitleleri vb. gibi diğer kolektiflere girmesini önleyebilseydi; o zaman şimdiki gençlik gibi yetişkin halk da avucunun içinde olurdu.

Sınıflar olmadığı öğretisi, gençliğe doğal olarak yetişkinlerden kolay anlatılır; çünkü yetişkinler üretime katılma biçimleriyle sınıfları oluştururlar.

ÖĞRENİMİN AMACI

Öğrenimin amacı egemen tabakaların ganimetinden pay almaksa, bu amaca, öğretim bir yana bırakılarak, en azından her türlü bilimselliğin dışında ulaşmak için çaba gösterilebilir.

Alman öğrencilerinin nasyonal sosyalist politika güden kesimi, bu politikanın başarısına katılarak, bu başarının sonucuna da, yani bilimin temelli köleleştirilmesine de katılmaktadır. Ekmek öğrenimi gördü, ekmek politikası uyguladı. Bu ekmek politikasını geniş emekçi kitlelerinin ekmek politikasına karşı yürüttü. Ekmek öğrenimini de, gittikçe bu kitlelere karşı yürütmek ya da değerlendirmek zorunda kalacaktır.

Öğrenim sırasındaki gerçekçi güdülere karşı bir şey söylemiyorum. Hele politika sırasındaki gerçekçi güdülere karşı hiçbir şey söylemiyorum. Öğrenim ekmek getirmelidir. Ama üretim düzenimiz sayesinde başkalarının ekmeğini yok ederek ekmek bulma yolları vardır. Başkalarına yararsız, kendimize yararlı olana ulaşmanın yolu var mıdır?

İhtiyar Menenius Agrippa,[25] mideyle kafa arasındaki benzetmesinde, yüz yıllarca koruduğumuz birçok kaba düşünce yanılgılarını ortaya attı. Mideye, kafasız olamayacağını gösterdi. Kurnazca, midenin, kafanın kendisi için çalışmasına gerek duyduğunu söyledi.

Bu doğrudur; ama konuşmanın yapıldığı bu anda, bu çok devrimci anda midenin sızlanma nedeni, kafanın mide için çalışmamasıydı ve zorla sağlanması gereken de buydu. Agrippa'nın sokuşturduğu gibi kafa yan gelip yatmaya değil, aksine çalışmaya başlamalıydı! Uygulanan, kafanın alışagelmiş düzenbaz demagojisiydi ve kritik durumlarda uzun söylevlere kulak vermeyi gövde için çok tehlikeli yapan da budur; çünkü kulaklar kafanın parçasıdır! İnsanı, düşünen bir gövde diye tanımlamak, çeşitli vücut parçaları ve hizmet eden organlar vasıtasıyla işleyen bir kafa diye tanımlamaktan elbette daha doğru olacaktır.

Nasyonal sosyalizm, bu sapık sosyalizm, sömürülenlerin kutsal kitabının sömürenler adına bu arsızca değerlendirilmesi -bu insanlar genellikle en ilkel hayvan türleri kadar bilinç gösterdikleri için- salt bu yüzden bilinçli bir sapıklık diyemediğimiz bu nasyonal sosyalizm, yukarıda sözü geçen çalışkan halkın önceliği gerçeğini de saptırarak edepsiz bir gerçek bozuntusuna dönüştürür.

İşçi sınıfının, eski ve çürümüş, sapmalara açık, tek yanlı kapitalist ekonomik düzen yerine, veni, daha üstün, daha çağdaş, daha yararlı bir ekonomik düzeni, sosyalist ekonomi düzenini getirmesini engellemenin yanında, egemen sınıfın bu kokuşmuş sisteminin borçları da ödettirmek istenen işçi sınıfına karşı uygulanan ölçüsüz tarihi canavarlığa katılan her öğrenci, her canavar duygulu, egemen sınıf adına yürüttüğü mücadelenin sonunda nereye ulaşacaktır? Onlara uşaklık yaptığı için asla onlardan

[25] Romalı Devlet adamı. İÖ 63-12. -ç.n.

birisi olmayacak, yalnızca meslek tabakasına ya da şimdilerde denildiği gibi, akıl canavarları zümresine ait sayılacaktır. Ancak bu iş için evcilleşmeleri zorunludur. Evcilleştirmenin amacı ne olacaktır? Besleme ve av köpekleri haline gelmelerini sağlamak!

SİSTEMİN ÖMRÜ

Önderlerinden birisi sistemin on bin yıl süreceğini ileri sürdü. Bir ikincisi otuz bin yıl süreceğini hesapladı, daha sonrası için o da kendisini bağlamak istemedi. Bu doğal bir şey, çünkü insanların gezegenimizde bundan daha uzun bir süre varolacağını kim söyleyebilir? Şu anda bile insanların varolduğu su götürür. Bu süreyi aşacak tahminler sağlam olmazdı. Aslına bakarsanız süre yeterince uzundur; Alman nasyonal sosyalistleri için değil; ama başka kimseler için. Ayrıca sistemin yaklaşık süresinin farklı ölçülere vurulmasını da anlayışla karşılamak gerekir; çünkü belirli rahatsız edici olgular, sözgelimi nüfusun onda dokuzunun gerçek yoksulluğu, bir de Almanya'nın dışa karşı belirli ölçüde tecrit olması, sistemin gelecek kışı çıkarıp çıkartamayacağını bile kuşkulu kılmaktadır.

BARBARLIK KARŞISINDA İNSANLIK?

Barbarlığın getirdiği barbarlığa yılgı ya da anlayışla bakmanın ne anlamı vardı? Çok kahve içilen bir gecede, birisi besili, ikisi zayıf üç soluk benizli insan beni ortalarına alıp, sigara dumanından iyice seçemediğim yalvaran mimiklerle, hümanist kalmam ve kültürü kurtarmam için yükümlü kılmaya çalıştılar. (İnsan olunuz) diyordu besili olanı, (insancıl olunuz! Bu barbarları horlayınız, her tür zorbalığı tiksintiyle karşılayınız! Kültürü kurtarmalıyız!) Söz verdim onlara, o an kendimi çok yorgun ve bir o kadar da mahcup hissettiğim için, her sözü verebilirdim.

FAŞİST ZORBALIK ÜSTÜNE KONUŞMALAR

Bir keresinde bir mermer masanın köşesinde otururken ve uzun boylu, kıllı bir insan, Almanya'yı silip süpüren barbarlığın getirdiği barbarlıktan söz ederken, beş yaşlarında, kocamış yüzlü bir çocuk bize kibrit satmaya kalkıştı. Çekçe konuştuğundan, çocuğun söylediğini anlayamadım; ama açlığın ve hoyratlığın izleri çeviri istemiyordu. Konuşma arkadaşımın konusuna -Alman barbarlarının kitap yakmaları- öyle derinlemesine dalmıştı ki, çocuğun ona umutsuz bir çabayla kibrit satmaya çalıştığını -bunu kuşkusuz kitap tutuşturulması amacıyla yapmıyordu- anlamaktan uzaktı. Kültürlü bir yabancının, nasıl Berlin'in kuzeyindeki sokaklardan geçip, kültürlü bir Berlinliye karşı faşistlerin insanları böyle evlerde bitkisel bir yaşam sürmeye zorlamalarını tiksintiyle karşıladığını belirttiğini çok iyi göz önüne getirebiliyordum. Berlinlinin, sıkıntıyla, bunlar eski evlerdir diye mırıldanışını ve her ikisinin faşist zulüm üzerine söyleşi sürdürdüklerini kafamda canlandırıyordum.

NEYE MAL OLURSA OLSUN HAKSIZLIĞA KARŞI ÇIKILMALIDIR

Savaştan sonraki ilk yıl birçoklarıyla birlikte ben de, İnsan Hakları gibi kuruluşların önemi olmadığını düşünüyordum. Yoksulluğun nedeninin üretimin yanlış yapısında yattığını, öyleyse yoksulluğun yalnızca üretimin yapısının bütünüyle değiştirmekle yok olacağını söyleyen bazı kimseler, bu kuruluşu, çalışma biçimiyle sınırsız ve gereksiz yoksulluğun önü alınabilirmiş imgesini yarattığı için özellikle zararlı diye suçluyorlardı. Ben onlar kadar ileri gitmiyordum. Onlar kadar ileri gitmek istemiyordum; ama kökeninde herhangi bir şeyi değiştirebilme şansı olmaksızın, yalnızca sonuçta beliren görünüşler olan sa-

vaşlarla doğrudan doğruya, dolaysız ve örneğin tek tek kişilerin askerlik hizmeti yapmayı reddetmesi gibi en zayıf vasıtalarla mücadele etmeye çalışan bu pasifizmden de hiçbir şey beklemiyordum. Almanya faşistleştiğinde, irili ufaklı kuruluşların haksızlığa karşı mücadeleye atıldığını gördük. Toplumsal yapıyı bütünüyle değiştirmeye yönelik büyük girişimlerin uzun bir süre için tamamen çöktüğünü iddia eden birçokları kadar ileri gitmedim; ama gerçekten birçok insanı kurtaran haksızlığı sürekli olarak ve yorulmadan zayıf sesiyle teşhir eden ve birçoklarını tekrar mücadeleye sokan İnsan Hakları Birliği gibi, sık sık küçümsenerek bakılan kuruluşların dayanıklı ve önemli küçük çalışmasını ben de gördüm. Öyleyse haksızlığa karşı yalnızca en nihai, haksızlığın nedenlerini de kapsayan bir biçimde değil, aksine aynı zamanda en genel bir biçimde, yani tüm vasıtalarla, yani en zayıflarıyla da mücadele edilmeliydi. Gereksiz yoksulluğun nedenleri yok edilmeksizin sonuçları yok edilebilir yanılgısından daha zararlı bir yanılgı, bu nedenlerle sonuçlardan ayrı ve sonuçlarla mücadele edilmeksizin, zayıf ve en zayıf vasıtalara baş vurulmaksızın mücadele edilebilir diyen yanılgıdır. Kötü nedenleri tanımaları yüzünden kötü sonuçlarla mücadelede geri kalan birçok kimseler gözledim.

"TOPLULUĞUN ÇIKARLARI BİREYİN ÇIKARLARINDAN AĞIR BASAR" TÜMCESİ ÜSTÜNE

Birçokları, nasyonal sosyalistlerin bayraklaştırdığı ***topluluğun çıkarları bireyin çıkarlarından ağır basar*** cümlesini, sosyalist bir cümle sanıyorlar. Kış Yardımı tüm anlamıyla sosyalist bir şey midir, maliye bakanı gerçek bir sosyalist midir, sosyalizm yalnızca yardım para toplayarak gerçekleştirilebilir mi, bütün bu konularda emin değiller; ama topluluğun çıkarları bireyin çıkanlarından ağır basar cümlesinin, sosyalist bir cümle olduğuna inanıyorlar.

Bu cümle, topluluğun bireyden daha önemli olduğunu söylemiyor mu? Peki topluluk, halk, hiçbir şeyi olmayanlar değil midir; ve bir şeyi olanlar yalnızca tek tek bireyler değil midir? Cümle, açıkça bir şeyi olanlara karşı ve hiçbir şeyi olmayanlardan yana olduğuna göre, sosyalist bir cümle olsa gerektir. Çünkü sosyalizm birçok yoksuldan yana ve birkaç zengine karşıdır, öyle değil mi?

Görüşümüze göre bu sosyalist bir cümle değildir. Ama nasıl olur? Bu cümlede yine işimize gelmeyen ne var? Bize yaranmak da gerçekten çok zor. Hitler'in böyle güzel bir cümle keşfetmiş olması hoşumuza gitmedi, mutlaka ve bu yüzden cümleyi hemen kötülemek istiyoruz.

Ne kadar da tonton, yuvarlak, iyi huylu bir cümle bu. Kendinden emin koltuğunda oturuyor, dostça gülümsüyor ve küçük insancıklardan yana olduğu besbelli. Yamalı giysilileri, aç gezenleri, dinlenme nedir bilmeyenleri coşkuyla selamlıyor ve tüm iyi yürekliliğine rağmen, arada bir öfkeyle ayağa kalkıyor ve kızgınlıktan pancar gibi kızarıp, zenginlere tehditler savuruyor ve sözünü esirgemeden onlar için neler düşündüğünü söylüyor ve sabrının yakında taşacağını ve kendine karşı yine günah işlediklerini, kendi çıkarlarını topluluğun çıkarlarına yeğ tuttuklarını ve sakın şimdi geri çekileceğini filan sanmamalarını, çünkü ne şimdi ne de gelecek 30 bin yıl için böyle bir niyeti olmadığını söylüyor. Bu da oldukça uzun bir süredir.

Cümlelerin içinde çok kurnaz bir cümle varsa, o da budur. Çetin bir cümledir ve hiç de alık değildir. Çok tutulduğunu, en yüksek mevkilere dek adamları olduğunu çok iyi biliyor, gerçek bir cümle patronu! Ama sosyalist değil.

Topluluğun çıkarları bireyin çıkarlarından ağır basar cümlesi şimdi de banknotlara basılmış. Halkın arasında dolaşan bir söylenti bu. Doğal olarak hiç kimse kesin bir şey bilmiyor. Hiç kimse henüz büyük bir banknotla yüz yüze gelmedi, bu yüzden

bütün bunlar belki de yalnız bir halk söylencesidir. Eğer doğruysa, o zaman bu, cümle için büyük bir onur olurdu. Nasyonal sosyalistlerin en gözde cümlelerinden biridir bu, kulağa bundan daha hoş gelen bir şey düşünülemez! Birçokları onun gerçekten sosyalist bir cümle olduğuna inanıyorlar.

Sosyalist bir toplumda bireyin yararıyla topluluğun yararı arasında çelişki yoktur. Çıkarlar arasında temel ayrımlar yoktur. Bir zümre kötü yaşadığı sürece diğer zümre iyi yaşar diye bir şey olmadığı için, kanlı bıçaklı zümreler de yoktur. Sosyalist toplumda, yalnızca tek tük kişilerin yararlanacağı oto yolları inşa etmez topluluk; çünkü pahalı oto yolları tamamlanacak, ama ucuz otolar yapılmayacaktır. Ve günün birinde topluluk, bu yollarda yine de dolaşmayacaktır, yani tek tük kişilerin savaş vurgunu yapabilmeleri için tanklara binip dolaşmayacaktır. Sosyalist toplumda birey, emeği vasıtasıyla hem kendisine hem de topluluğa yararlı olur, kendisine yararlı olurken topluluğa yararlı olur. Toplum, kendisine yararlı herkes topluluğa yararlı olacak ve topluluk kendine yararlı olduğu sürece bireye de yararlı olacak biçimde kurulduğu için sosyalist toplumdur. Öyleyse ***topluluğun çıkarları bireyin çıkarlarından ağır basar*** cümlesi, sosyalist toplumda yersiz ve işsizdir ve geçerli cümle bir başka cümledir: ***Bireyin çıkarları topluluğun çıkarlarıdır***. Çünkü çok sevilen, iyi yürekli, kurnaz ***topluluğun çıkarları bireyin çıkarlarından ağır basar*** cümlesi düzmecedir. Durmadan yırtınıp, asil niyetlerle dolu olduğunu, topluluğun dertlerini düşünmekten gözünü uyku tutmadığını, değerinin bilinmediğini, herkes tarafından saygı görmediğini, artık iyi çevrelere tanıştırılması gerektiğini, o zaman her şeyin yoluna gireceğini söylüyor. Doğru, iyi çevreler, asaletli kişiler onu tanımıyor, buralarda ağırlığını koyamıyor, hiçbir rol oynamıyor, parti kodamanları bile onu görmemezlikten geliyorlar. Oysa bu çevrelere girse de, bunun kimseye yararı dokunmazdı.

Milyonlarca birey, yine de helak oluncaya dek çalışmak zorunda kalır ve sonunda tanklara ve siperlere tıkılırdı. Artık bir 30 bin yıl burada kalırsınız, bu topluluğun yararınadır denildiğini duyarlar; ama bu mistik topluluğun ne olduğunu asla öğrenemezlerdi. Ücret zarfına göz atan herkes, uzun bir iş haftasından sonra kendine yararı dokunmadığını, ilgili makamlardan gelen ve baba ya da oğullarının şehit düştüğünü bildiren kısa mektubu alan aile, baba ya da oğlunun ne kendilerine ne de aileye bir yararı dokunmadığını bilirdi; ama topluluğa yararları oldu sözü yine de sürüp giderdi.

Bireylerin yararına çalıştığı, çıkarları bireyin çıkarlarından ağır basan topluluk gerçekten kimdir? Bunlar acaba *bu topluluğun çıkarları bireyin çıkarlarından ağır basar* cümlesini yayan ve 60 milyarlık milli gelirin 20 milyarını yutan bir avuç insan, Nasyonal Sosyalist Parti midir?

SEKİZİNCİ AÇGÖZLÜ

Badanacı Hitler, kendileri giysisiz, aşsız, konutsuz olup, tüm ulusu giydiren, besleyen ve tüm ulusa konut diken işçilere çektiği bir nutukta, özveriye hazır olmadıkları ve hep aş, giysi, konuta kafa yordukları sürece, gerçek bir devlete sahip olamayacaklarını söylüyordu. Açları ve tokları, midelerini çok fazla düşünmekle suçluyordu. Hitler'in Bakanı Frick, yoksulları, salt (...) sosyal tırmanma nedeniyle çocuk yapmaktan kaçınmakla suçluyordu. İşçilerin karılarına, çocuklarının ekmek parasını kazanmak için fabrikalara gidecekleri yerde, evlerinde kalıp çocuklarını annelerinden yoksun bırakmamalarını buyuruyordu. Bu seviyesiz kadınlar, çocukları için ekmekten daha az değerli olduklarını sanıyorlardı herhalde...

Birçokları, zihinsel açlığın tok mideyle birlikte güverdiği görüşündeydiler. Ancak aşı olmayan aşı düşünürmüş. Bunlar aşı

olanın, aşı nereden aldığını unutuyorlar. Olan olmayandan alıyor, olmayanınsa henüz yok. Tekrar tekrar yedi tabak ve sekiz yiyici (sonuncuyu itler yiyor) görüşüyle karşılaşıyoruz, oysa gerçek, sekizincinin aşçı oluşudur! Aşçı doğal olarak onlarsız da karnını doyurabilir, onlarsa aşçısız aç kalırlar! Ne biçim zihinsel açlıktır bu, karnı tok adamda güveren? İnsanda, yandaşını katlettikten sonra güveren iyilik de böyle olsa gerek!

ALMANYA MEKTUPLARI

Ziyafetlerle geçen ilkbaharı, ziyafetlerle geçen bir yaz izledi ve sonbahar gelirken ülkenin yoksul durumunda hiçbir düzelme olmadığı için, sistemin zaferini, gelmiş geçmiş tüm ziyafetleri gölgeleyecek bir ziyafetle, görkemli bir parti kurultayıyla kutlamaya karar verildi. Yeteri kadar havai fişek olduğundan, böyle bir gösteri için hiçbir şey eksik değildi.

kadar insanın katıldığı gösteri, şen şakrak ve ciddi iki bölümden oluşuyordu. Havai fişek gösterisiyle ilgili olarak hemen şunu söylemek gerekir: Küçük burjuvazinin ateşle ilgili gösterilere karşı derin tutkusu, birçokları tarafından yeterince önemsenmiyor. Onlarca, bu yapay ateş oluşumları doğaüstü renkleriyle, etkin ama zararsız patlayış ve saçılışlarıyla ve çocuksu simgeselliklerivle, bir hükümetten beklenen güvenilir hizmetler değildir. Hayali görüntülerin hızla geçip gittiğini, yararı olmadığını ve seyircileri, maddi gözlemleri ciddi bir biçimde, yani kaygıyla yürütmekten alıkoyduğunu belirtiyorlar. Böyle kuşkular, ne yazık ki özellikle yazar ve sanatçılar tarafından sık sık ileri sürülüyor, oysa bunların sanat üzerine alışılagelmiş görüşleri, aslında şu kuşkuyla çelişir: Sanat yapıtlarının yararlı olmasını istemeyi kültürsüzlük olarak görüyor ve sanatın yararlılığı aslında insanları daha yüceye itmektir diyorlar. Ancak geçiciliği istemiyorlar, sonsuza dek sürecek bir donanma bayramı istiyorlar. Bu denli donanma şenlikleri

sayesinde halkın kullandığı paranın yine halkın kendi parası olduğunu unutuyorlar. Nazilerin birçok gazetede okuyabildiğiniz bu ekonomik görüşü, sanatçı ve yazarlarımızın Nazilerle paylaştığı ekonomik bilgi seviyesine uygundur.

Bu donanma şenliği için kullanılan paranın (küçük) bir kısmını, üstelik servetlerini Nazilerin el koyması için hazır tutarak, Liberallerimizin kendileri üstlendiler. Bunun başlıca nedeni, Führer'in söylevlerini incelerken sürüsüne bereket mantıksal gaflar yakalamaları ve dil bakımından de pek parlak olmadığını saptamalarıydı: Böyle bir insanın zamanı gelip de servetlerine el koyacak zekâyı gösterebileceğini olanak dışı sayıyorlardı. Ne büyük bir yanılgı! Yine de bu yanılgıya düştüklerini kabullenen birkaç kişiye rastladım. Ünlü Reichstag yangını göz önüne alınırsa bir pirokrasi[26] diye adlandırılabilecek bu yeni biçim demokrasinin özüne götüren donanma şenliği olgusunu böylelikle bir yana bırakıp Führer'in parti kurultayındaki söylevine yönelebiliriz. Bu söylevin konusu ***kültür***'dü.

Bu elbette bir rastlantı değildi, kaçınılması pek mümkün değildi yine de eski bir geleneğe uyuyordu.

Söyleyecek başka bir sözümüz olmadığında kültürden söz etmek çok alışılmış bir durumdur ve bunu başlatan asla Naziler değildir. Kültür, en azından kültür başlığı altında tanıtılan şey, bir halkın başka hiçbir şeye sahip olmadığı zaman bile öz malım dediği şeydir. Açlık, bir halkın yarıdan çoğunu bitkisel bir yaşama mahkûm ettiği ve sömürünün sınırsız ölçülere ulaştığı dönemde, arta kalan tek şey kültürdür. Ve de halkların umutsuz ve sonsuz savaşlara, bu kültürü savunmadan başka nedenlerle giriştiği seyrek görülmüştür.

---

[26] Brecht, burada eski Yunanca ateş anlamına gelen pyro kelimesinden, bürokrasi-demokrasi benzeri yeni bir kavram yaratmış, Nazilerin kundaklama yoluyla kurdukları rejime uygun bir ad. -ç.n.

SOLCU AYDINLAR İÇİN ZEMİN

I) Kültürle ilgili tüm çabaların -ister edebiyatla ister başka biçimlerle, bilinçli ya da bilinçsiz olarak uygarlıkla ilgili olsunlar- etkinliğinin ön koşulu, *herkesi*, yani etki alanında bulunan tüm insanları ilgilendirmesi, kısaca etkilemesidir.

II) Kültürel çabalarımızın ürkütücü sonuçsuzluğunun nedenlerinden birini, "herkes" için kararlaştırılmış "herkes"in mutluluğa hizmet etmesi düşünülen çalışmalarımızda, genellikle fazlasıyla belirsiz olarak *herkese* seslenmemizde görüyoruz. Almanya'daki gelişmenin öğrettiği gibi, kesinlikle herkes için değildir ve yalnızca çok belirli -bu yüzden diğer tabakalardan ayrılan- bir tabakanın insanları herkesin çıkarlarını temsil etmeye hazırdır. Bu tabaka harcanma cezasıyla, daha doğrusu toplum düzeninden ötürü sürekli olarak harcanmaya mahkûm olduğu için -çünkü harcanışı diğerlerinin refahını yaratmaktadır- *herkesin* çıkarlarını temsil *zorundadır*. Ancak bunu yapabilmesi için, bu tabaka da önce örgütlenmeli, bu iş için uygun hale getirilmelidir. Bu tabaka proletaryadır.

III) *Herkesin* çıkarları için seferber edilebilecek böyle bir tabakanın seçimine, seçim, ekonomik kıstaslara göre yapıldığından karşı çıkılabilir. Seçimi başka kıstaslara göre yapmakla bu mücadele grubunun tüm toplumsal tabakalardan denenmesi istenebilir. Örneğin barbarca ve insanca gibi öğelere göre ayırıma gidilmesi önerildi. Biz bu öğelere göre ayrımı, örgütleyici gücü olmadığı için reddediyoruz. Gerek barbarlığı gerek insancıllığı, insanların yaratabildiği, örgütlenebilir bir şey olarak benimsemeyi yeğ tutuyoruz. Böyle olmasaydı, barbarlık yalnızca belirli insan kümelerinin toptan yok edilmesiyle ortadan kaldırılabilirdi -ve insancıllığın ancak barbarlık yok olursa mümkün olacağı açıktır: Barbarlığın ortasında varlığını sürdüren bir insancıllık adası ülküsü sonsuz derecede tehlikelidir. Herkesin tekrar tek-

rar, kısa bir süre önce özellikle belirgin olarak gözleyebildiği gibi, barbarlık böyle adalara asla göz yummamaktadır ve bunları yok edecek güce de pekala sahiptir. Tüm uygarlığı kurtarma görevi bir tek onun eline teslim edebilecek tabakanın seçimi, ekonomik kıstaslara göre yapılmalıdır; çünkü yalnızca böyle bir insan tabakası, herkesin çıkarına olan ve de gerçek bir kültürün temelini oluşturacak durumu yaratmak için gerekli gücü içerecek ve örgütlenme biçimini kazanabilecektir.

IV) Nasyonal Sosyalizm de bir evrensellik oluşturma denemesidir. *Herkesi* ulus temelinde ve çerçevesinde birleştirmeyi dener. Nasyonal sosyalizmi her durumda metafizik bir olgu olarak kabullenmekten, ortaya çıkışını, yanardağ patlaması gibi etkilenmesi olanak dışı ve ereksiz olgulara gösterilen korku ve saygıyla karşılayıp, bir doğa afeti gibi görmekten yana değiliz. İstediği kadar bir afetin niteliklerini göstersin. Bir şey yapabilmek için -ve bir şey yapmak zorundayız-, bu olguyu insanların bir girişimi -toplumsal ölçütleri uyguladığımızda bu daha da kolaylaşır- olarak görmeliyiz. Bunu yaptığımızda, devlet iktidarını gaspetmiş, herkesi bir ulus kalıbına sokarak zorla birleştirmeyi amaçlayan bir küçük burjuva tabakası görüyoruz. Dünya ekonomisinin bugünkü tarihsel yapısı içinde, birleşmiş bir ulus bayrağı altında topladığı grupların çıkarlarını -bu çıkarları saldırgan bir biçimde temsil edebilmesi şartıyla- temsil edebilecek gibi görünmektedir ona. Kaba kuvvete başvurarak diğer insanların ve grupların malına mülküne el koymak, sömürmek, iflasa sürüklemek vb. gibi bir algı, küçük ve büyük burjuvazinin özel algılama çevresinde kazanılmıştır. Ekonomimiz tam da böylesi bir tavra dayanmaktadır.

V) Nasyonal sosyalist birleştirme girişimi, ulusal birliği engelleyen Yahudiler ve işçiler gibi insan gruplarının yok edilmesini, zararsızlaştırılmasını ya da boyunduruk altına alınmasını içerir. Nasyonal sosyalist bir Almanya, savaşlara girişmek zo-

runluluğunu duymayan, ama savaşları doğuran bir ekonomi ve toplum biçimine bağlanıp kalan bir Almanya'dan gerçekten de daha güçlüdür. İç politikası buna elverişli olmadığı halde politik nedenlerden ötürü işçilerini koruyan bir Almanya'dan daha güçlü ve tutarlıdır. Mevcut (kapitalist) toplum düzeni açısından, nasyonal sosyalist devlet, liberal devletten güçlüdür ve üretim araçlarının ve toprağın sahiplerinin doğrudan doğruya, yani politik gücü ellerinde tutarak ya da dolaylı olarak, yani dışa vuran bir politik güçleri olmaksızın, hatta politik bakımdan ezilmiş bir biçimde ekonomik güçlerini bir doğa gücü gibi kullanarak hüküm sürmeleri, o denli önemli değildir.

VI) İster kapitalizmin ekonomik gücünü, orta burjuvaziyi seferber ederek korumak istediği varsayılsın, ister nasyonal sosyalizmde orta burjuvazinin kendisini kapitalist temel üzerinde *devlet* olarak yerleştirdiği, örneğin bu sistemde köylü sorununun çözümlenme olanaksızlığı yüzünden, birbirleriyle ekonomik alanda mücadele eden sınıflar arasına bir tabakanın kayıverdiği varsayılsın (her iki varsayım da birbirleriyle çelişmezler) nasyonal sosyalizme karşı mücadele, ancak kapitalist ekonomi sistemiyle mücadele edilerek yürütülebilir. Nasyonal sosyalizme karşı mücadelede müttefik, yalnızca işçi sınıfı olabilir. Faşizmle mücadele edip, kapitalizmi alıkoymak olanak dışıdır: Bu, kapitalizmi, tutulamadığı için elden çıkarılmış daha zayıf bir pozisyona geri çağırmak olurdu. Kapitalizm proletaryasının "şantajlarına" boyun eğme eğilimi gösteren ürkek liberalist biçimiyle değil, artık yalnızca en çıplak, en azgın devlet biçimiyle, artık istikrar kazanmış krizine karşı ayakta kalmayı deneyebilir. Çok kısa bir zamanda tüm burjuvazi, nasıl liberalizm geçen çağın en iyi kapitalist devlet biçimi idiyse, faşizmin de bu çağın en iyi kapitalist devlet biçimi olduğunu görecektir. Yalnız ve yalnız üretim araçları üzerinde özel mülkiyetten ve buna bağlı her şeyden vazgeçen, yani özel mülkiyete karşı en şiddetli mücadeleyi

veren sınıfla birlikte mücadele etmek isteyen, faşizme karşı mücadele edebilir.

VII) Hitler çok haklı olarak, nasyonal sosyalist birleştirme çabasının düşmanı olarak, ***herkesi*** birleştirme uğrundaki daha köklü bir çabayı, Marksizmi görmektedir. Oysa elbette bu öğreti, ikiliğin nedeni değildir. Aksine bu öğretiyi doğuran neden ikiliğin nedenidir: Birçoklarının eksikliğini, birkaçın avantajı haline getiren bir ekonomik politik düzendir; çünkü kapitalizm birçoklarının eksikliğine karşın değil, bu eksikliklerden ötürü ayakta durur; herkesi kapsayan bir refah onu iyileştirmeyip, yok edecektir.

VIII) Faşizmin de bildiği gibi, faşizmin en tehlikeli, tek gerçek düşmanı, komünizmdir. Komünizmin şimdi yeterince güçlü olup olmadığını tartmak doğru değildir: Gereken, komünizmi güçlendirmektir. Faşizmin ardından -nasyonal sosyalizm bunda da haklıdır- yalnızca komünizm gelebilir, başka hiçbir şey olamaz. Kültür çökecek ya da onunla birlikte ayakta kalacaktır.

KOMÜNİSTLER VE DİN KAVGALARI

Başlangıçta biz komünistler arasında, Hıristiyanların Nazi sistemi tarafından takibine karşı nasıl bir tavır takınacağımız konusunda birlik yoktu. Uygulamada fazla zorlukla karşılaşılmıyordu. Gelip kapılarını çalarsa, Nazilerin kovaladığı herkese bizimkiler kapılarını açacak ve Nazilere karşı konuşan herkesin dinleyicisi bizimkiler olacaktı. Ama bazıları kuramsal bakımdan, Hıristiyanlığın yıkılmasının, faşistlerin ilerici bir yanı olduğunu ve bu işin Nazilere bırakılabileceğini düşünüyorlardı.

Milyonlarca Hıristiyan emekçisi göz önüne alınırsa, bu kuram, en geniş çapta yürütülen mücadelenin pratik gereklerine ters düşüyordu ve tamamen yanlıştı. İlkin, toplumsal temeline

dokunmaması gerektiği için, nasyonal sosyalizmin Hıristiyanlığı yok etmesi olanak dışıydı. İkincisi, radikal tarafsızlık kuramcılarımız, Nazilerin saldırıları dine karşı bir saldırı da, Hıristiyan dinine karşı bir saldırı değilmiş gibi kanıtlar ileri sürüyorlardı. Fark büyük ve tayin edicidir. Aslında Üçüncü Reich'ta dine karşı bir mücadele yoktur, iki dinin birbirleriyle mücadelesi vardır. Yeni-Putperestlik dinsizlik değil, aksine Eski-Putperestlik gibi, bir dindir. Ve Yeni-Putperestlik Hıristiyanlığa kıyasla geri bir dindir. Nasyonal sosyalizm, Hıristiyanlıkla mücadele etmekte ve gerici amaçlarına daha iyi hizmet edebilecek bir dine gerek duyduğu için, Hıristiyanlığı yerine Yeni-Putperestliğini geçirmektedir.

Savaşkan bir dine, bireyin kendisini kahramanca kurban ettiği bir dine, katıksız bir Alman dinine, yani diğer halklara karşı olan bir dine gerek duymaktadır Hıristiyanlık afyondur diye, ezilenleri pasiflikle uyutuyor dediğimiz için mücadele ettiysek, bu yeni dine karşı çok daha şiddetle mücadele etmeliyiz; çünkü bu çok daha büyük bir uyuşturucu madde dağıtım odağı, ezilenlerin ezilmelerine karşı pasifliğini daha da arttıran ve bunun da üzerinde, baskının diğer halklara genişletilmesinde onları bilinçsiz aletler, çok etkin aletler haline getiren devlet tekelinde bir dağıtım yeridir.

Öte yandan Hıristiyanlık bugün kendi içinde, kendi putperest artıklarıyla, çok verimli bir mücadeleye giriyor ve tekrar tekrar savaşları kutsamasına, çağdışı mülkiyet biçimlerini kayıtsız şartsız savunmasına yol açan devlet önünde körcesine boyun eğişini, yeniden gözden geçirmek zorunda kalıyor.

Şu anda içinde bulunduğumuz yeni dünya savaşında nasıl ki demokrasilerin, daha ilerici devletlerin yanında yer almamız gerekiyorsa, Alman din kavgalarında da biz komünistler daha ilerici dinin safında mücadeleye girmeliyiz. İlki sosyalist toplum düzeni uğrundaki, ikincisi de materyalist bir dünya görüşü uğrundaki mücadelemizi yok etmez ve engellemez.

BURJUVA KÜLTÜRÜNDEN KOPUŞ

I) Solcu mültecilerin verdiği bilgilere göre, faşizm, burjuva dünyasını tehdit etmektedir. Gerçekte faşizm burjuva dünyasını kurtarmaya (burjuva dünyası faşizme sığınmaya) çalışmaktadır.

II) Solculara göre, burjuva dünyası faşizm olmaksızın ve de burjuva kültürü kopulmaksızın, örneğin reformlarla korunabilir. Gerçekte burjuva dünyası yalnızca burjuva kültürü kopularak kurtarılabilir.

III) Sol, önceden hesaplara girişmeden, bu gerçeği, burjuva dünyasını kurtarmak amacıyla burjuva kültürünün kısımlarını adım adım kopulan bir tutumla dikkate almıştır.

KÜLTÜREL TALEPLER

Burjuvazinin sol kanadının ideologları, kendi kültürel taleplerinin, ancak gerçekleşebileceği koşulları açıklamaya karşı kayıtsızlık duyuyorlar; çünkü bu gerçek koşulların duyurulması, sözü geçen taleplerin faşistliğini ortaya koyacaktır.

İNGİLİZ MEKTUPLARINDAN

Katılmalarına izin verilmeyen barbarlıktan şikayetçi olan kimseler, sömürünün böylesine duyulmadık bir biçimde canlandığı bir zamanda, bazılarının burunlarının biçimi yüzünden çevrelerindeki insanların sömürülmesine katılma hakkına sahip olmaması, gerçekten de açığa çıkan bir haksızlıktır. Yoksa saçları kara olduğu için savaş ticaretinden de mi yoksun bırakılsınlar? Ne biçim nedenlerdir bunlar, yabancı ellerin emeğinden geçinmelerini engelleyen, sadece daha çok Alman mı, Almanların sırtından gününü gün edebilecek? Bay Baldwin'in son nutkunu biraz şaşkınlıkla okudum, Majestelerinin Başbakanı, Habeşistan ve Alman sorunuyla ilgili sarsak politikayı savunmak zorundaydı.

Kaba kuvvete başvurulmaya hazır olunmazsa, bay Mussolini'nin ödün vermesi beklenmemeli diye şikayet ediyordu. Görkemli nutukta "ben size ne demiştim" diye, bay Baldwin'in çelik fabrikatörü olduğunu öğreninceye dek anlam veremediğim, duyulması imkânsız ikinci bir alt melodi de inliyordu. Nutkunun sonunda, ufkun karanlık olduğunu, ama artık birkaç aydınlık nokta gördüğünü söylüyordu...

Orta sınıftan gelen bir İngiliz'in Hitler'e karşı tutumu çok özgündür. Hitler genellikle savunulmaktadır. Girişimlerinden birkaçı, nitelik olarak çoğunlukla özel yaşamını ilgilendirenleri, yüksek sesle ayıplanmaktadır. Dostu Röhm'ü kurşuna dizdirmiş oluşu, her ne kadar Röhm'ün bir dost olmadığını (bilindiği gibi dostlar kurşuna dizdirilmez) kanıtlayan bir gerçek olarak görülmekteyse de, kızgınlıkla karşılanmaktadır. Daha kötüsü, Hitler'in orda bulunmuş olmasıdır. Bir devlet başkanının sabahın köründe elinde tabanca eski bir arkadaşının evine -hele tam bu sırada bir oturak alemi yapılıyorsa- zorla girmesi, toplumsal açıdan mümkün değildir. Bay Goebbels'in ifadesine göre, bay Hitler'in Röhm'ün evinde görmek zorunda kaldığı şey, İngilizlerin anlayışına göre, bay Hitler'in bunu görmesinden daha az kötüdür. Hitler böylelikle bir skandala karışmıştır. Bir İngiliz, bakanının özel yaşamı üzerine gazetelerde uzun uzadıya yazılar çıkmasından hoşlanmaz. Kolejde eğitildiği için, skandal istemiyorsa, istediği saatte istediği yere giremeyeceğini bilir... Öte yandan İngiliz, yabanıl halklarla haşır neşir olmaya alışıktır. Sık sık, biraz önce amcasını yiyip yutmuş bir kabile reisinden kârlı bir sözleşme koparmak zorundadır. Mali yarar gelmesi beklenmeseydi, böyle bir adamın elinin sıkılmayacağı açıktır. Bu denli görüşlerde derin bir akla yakınlık yatmaktadır: hiç olmazsa bu ülkede akla yakınlık kavramı altında ne anlaşıldığı buradan çıkartılabilir. Bununla birlikte karar kesindir, bay Hitler'in kınanacak bazı yanları vardır. Bir centilmen olduğundan kuşku du-

yulmaktadır. Öte yandan bir centilmenin, edepli bir toplulukta uzun süre kalamayacağı bilinmektedir. Kalabilirse, bir centilmendir. Ve -bay Hitler oldukça uzun bir süredir kalmaktadır. Orta sınıftan bir adamla bay Hitler üzerine söyleştiğinizde, hemen şunu duyarsınız: Evet, onda hoşumuza gitmeyen şeyler üzerine konuştuk, şimdi de onda hoşumuza giden şeyler üzerine konuşalım. Peki, bay Miller ilk karısını zehirlemiş, ama şimdi başka bir şeyden konuşalım, örneğin en büyük kızımla evlenmeye hazır oluşundan. İngilizlerin bay Hitler'de en hoşlarına giden şey, Fransızların... Fransızlardan hoşlanmadıklarıdır.

(1936'lar.)

BAY CAMBERLAYN'IN RÜYASI: FİL, FİLDİŞİ TÜCCARI OLMUŞ...

İngiliz egemen sınıflarına, Alman sorunu mutlaka çok karışık geliyor. Hoş olmayan birkaç olgu, hoş olan birkaç çok olağan olguyla birlikte sunuluyor. Bu, çıbanları olan bir kapitalizmdir. Çıbanları olmasa, bu kapitalizmin gayet güzel, bitkisel bir yaşam sürdürebileceğine inanıyorlar; ve bu çıbanları, kitabına nasıl uydurup da koparabiliriz diye düşünüyorlar.

Yahudilere uygulanan zulmü, çok "fuzuli" bir taşkınlık olarak gördükleri için, özellikle can sıkıcı buluyorlar. Onların gözünde böyle şeyler konu dışı formalitelerdir. Çamberlayn'ların, Yahudi katliamı gibi şeylerde, canavarla anlaşma masasına -bu her zaman bir yemek masasıdır- oturabilmeleri için kendi halklarından gizlemeleri gereken faşizmin ilkel vahşetinin patlamalarını gördükleri sanılmamalıdır. Yahudi katliamlarının kapitalizm için hayati gereklilik taşımadığını, öyleyse program dışı bırakılabileceğini düşünüyorlar.

Faşizmin, sınıf kavgasını ırk kavgasına dönüştürme yöntemini hiç kavramamışlar. Kendi sınıf kavgalarını dönüştürmele-

rine henüz gerek yok. Parlamentolarda çoğunluk hâlâ ellerinde olduğu için, parlamentoları hâlâ açık tutuyorlar.

ALMAN İŞÇİLERİNE, KÖYLÜLERİNE VE AYDINLARINA KONUŞMA TASLAĞI

Bu haftalarda uygar dünya, İspanya'da düşürülen faşist pilotlarının günlüklerini dehşetle okuyor. Bunlar, Almanlar tarafından, Almanca yazılmışlar; bir kez daha "Almanya" sözcüğü, dünyanın dört bir köşesinde "katil" sözcüğü söylenirken duyulan korku ve tiksintiyle söyleniyor. Bizi, ezilen halklar için yeni bir şafağın söküşünü dört gözle beklemeye iten, yalnızca duygular değil, bilimsel düşüncelerdir; bize umut veren, Marksizm'in yüce öğretisidir. Gerek felsefe gerek teknikte ün salmış, en yetenekli müzisyenleri yetiştirmiş, yeni ekonomide önde giden, dünyanın ikinci büyük sanayisine ve on yıllardır en büyük işçi hareketine sahip bir halk, şüpheli bir eğitime ve apaçık bir vicdansızlığa sahip, satın alınmış bir avuç maceracı tarafından yönetiliyor.

Dünya ticaretiyle bağları kasıtlı olarak kesildiği halde, bugün bile her zamankinden çok hammadde ithal ediyor.

Size, sosyalizmi kuran Sovyetler Birliği halklarının aç olduğu söyleniyor, bu bize söylenilen kadar, yani kapitalizmin egemenliği altında sizin durumunuzun iyi olduğu kadar doğrudur.

Ama savaş, yalnızca bir cürüm değil, bir aptallıktır. Ve ekmek karneleriyle başlayacaktır.

ÜÇÜNCÜ REİCH'IN KORKU VE SEFALETİ

Almanya'nın, yurdumuzun görünüşünün, bu yıllarda dünya için (dünya burjuvazininse, burjuva dünyası için) korkutucu olduğundan kuşkumuz olamaz. Üçüncü Reich'in dostları arasında

bile, bu Almanya'yı asla korkutucu bulmayan birisine rastlayamazsınız.

Almanya üzerine konuşan insanlar bilmece çözücülerine dönüşüyorlar.

Bilmecenin değişik zamanlarda, değişik dillerde, kendi dilimizde de okuduğumuz çok tutulan bir çözümü şöyledir: Avrupa'nın göbeğindeki bu ülkede, eski bir kültür kaynağında, neredeyse göz açıp kapayana dek barbarlık, dehşetli, nedensiz, ani bir çılgınlık krizi baş göstermiştir. İyi güçler yenilmiş ve kötüler iktidara gelmiştir.

Bilmecenin bu çözümüne göre barbarlık barbarlıktan gelir. Hareket güdülerden gelir. Güdüler hiçbir yerden gelmezler, zaten vardırlar. Bu çözüme göre Üçüncü Reich, serpilen cennet bahçesini yerle bir eden yanardağ patlamasıyla kıyaslanabilecek bir doğa olgusudur.

İngiliz devlet adamlarının en güçlüsü, Almanların devlete aşırı değer biçtiklerinden söz etti. Doğal olarak devlet onun için doğal bir şeydir; aşırı değer verilirse doğal olmayan bir şey olur. Schiller'in dizelerini ve uyarıcı devamını anımsarsınız: "Ateşin gücü yararlıdır, insan kollar, gözetirse".

Bu çözüme göre, doğal olmayan belirli bir devlet, devlete aşırı değer verilmesinden doğmaktadır. Neden aşırı değer verildiği sorusu ise cevapsız kalmaktadır.

Daha gerçekçi çözümler vardır, örneğin: Almanya güçlü bir sanayiye sahip büyük bir devlettir. Pazarlar ve hammadde kaynakları bulmak zorundadır. Bundan 20 yıl önce pazarlar ve hammadde kaynakları uğruna giriştiği mücadelede yenik düşmüştür. Galipler, devleti devlet olarak kötürümleştirmişler, buna karşın sanayiyi büyük kredilerle daha da genişletmişlerdir. Yetersiz kalan eski pazarlar ve hammadde kaynaklarından, birer parça daha koparılıp alınmıştır. Devletini tekrar işler hale getirmesine şaşmamalıdır. Boşa çıkan deneyini tekrarlayacaktır.

Böyle konuşan kimseler, hiç olmazsa Almanların devlete aşırı değer biçmelerine bir açıklama getirebiliyorlar, bununla birlikte Almanya'daki barbarlığı onlar da açıklayamıyorlar. Barbarlıktan gelen bir barbarlık derlerse başka tabii. Onlarca bu devlet, olağanüstü durumda ve olağanüstü vasıtalara gerek duyan olağan bir devlet olabilir, ancak bu vasıtaların biçimi onları da korkuya düşürse gerek.

Çünkü olağanüstü araçlar, taşkınlığın açık belirtilerini taşıyorlar ve bunları tümüyle olağanüstü duruma mal edemeyiz.

Yahudilere uygulanan zulmü, "fuzuli" bir taşkınlık olarak gördükleri için, özellikle can sıkıcı buluyorlar. Onların gözünde bunlar, konu dışı kalan yüzeysel şeylerdir. Yahudi katliamlarının, pazar ve hammadde kaynaklarını ele geçirmek için gereksiz olduğunu, öyleyse program dışı bırakılabileceğini düşünüyorlar.

Almanya'daki barbarlığı, sınıf kavgalarının sonucu olarak görmüyorlar; bundan ötürü de faşizmin, sınıf kavgaları ırk kavgalarına dönüştürülmelidir, şiarını kavramıyorlar. Kendi sınıf kavgalarını ırk kavgalarına dönüştürmeye henüz gerek duymuyorlar. Parlamentolarda çoğunluk ellerinde olduğu için, parlamentoları hâlâ açık tutuyorlar.

Bununla birlikte burjuva dünyası, bir devletin, olağanüstü durumları denetim altına alabilmek için ne gibi olağanüstü araçlara baş vurduğunu seyretmekten derin bir dehşet duyuyor; bir zamanlar olağanüstü olmamış kurallar zaten yoktur ki. Kültürün, safra haline gelebileceği, bu balonu yükseltmek için dışarı atılması gerektiği doğru olabilir mi?

Almanların devlete aşırı değer biçtiğine sızlanan güçlü İngiliz devlet adamı, yaşamanın anlamsız hale gelebileceği durumlardan söz ettiğinde, duyulan dehşeti dile getirmişti. "Doğal" devletlerde de yaşamları anlamını yitirmiş insanların yaşadığını sezebiliyor mu?

Yurdumuz Almanya, 2 milyonu gözcü, 80 milyonu gözaltında bir halk oldu. Yaşamı, yargılandığı mahkemeden; mahkeme, yalnızca suçlulardan oluşuyor.

Babanın oğula söylediği, tutuklanmamak için söylediği şeylerdir; Papaz, İncilini tutuklanmadan söyleyebileceği cümleler bulmak için karıştırıyor. Öğretmen, Büyük Karl'ın herhangi bir tedbiri için, tutuklanmadan öğretebileceği bir neden arıyor. Ölüm belgesini imzalayan doktor, tutuklanmasını doğurmayacak bir ölüm nedeni seçiyor. Şair, tutuklanmasını engelleyecek bir beyit bulmak için kafa patlatıyor. Ve köylü, tutuklanmadan kaçınmak adına, domuzuna yem vermemeyi kararlaştırıyor.

Görüldüğü üzere, devletin başvurması gereken olağanüstü araçlar şaşırtıcıdır.

Burjuva dünyası, ona yanıldığını, bu araçlara başvurması gerekmediğini kanıtlamak için umutsuzca çabalıyor. Biraz kaba kuvvet belki gereklidir (olağanüstü durum yüzünden) ama bu kadarı değil, yalnızca şu kadar kaba kuvvet. Ilımlı cezalar yeterlidir. Arada bir gözaltında tutmak yeter. Akıl çerçevesi içindeki savaş hazırlıkları daha iyidir.

Ve burjuva dünyası yanıldığını inceden inceye seziyor. Almanya'da ne kadar zorbalık gereklidir sorusu, Alman burjuvazisinin yanı sıra birçok ulusun burjuvazisi tarafından da sorulmaktadır.

Alman büyük burjuvazisinin açısından durum şöyleydi: Büyük mülkiyet her türlü araca başvurularak ayakta tutulmalıydı. Devletin genişletilmesine gidildi. Şimdi büyük burjuvazi, araçlar konusunda pintilik yapıp, devlete yeterince anlayış göstermiyor deniliyor. Birdenbire, artık tüm araçlar değil, yalnızca birkaçı kullanılsın diyorlarmış. Bazı mırıldanmalar duyuluyormuş.

Arada bir, bir baş düşüyor; arada bir, bir mırıldanma yükseliyor. Kaçanlar "bu hoşnutsuzluk demektir" diyorlar. Hoşnutsuzluk mu demektir? 27 yaşındaki annenin ve kız öğrencinin

kafalarının kesilme nedeni, Ren sanayicilerinin muhtırasını yırtma nedeniyle bir mi olmalıdır? Hoşnutsuzluk gerçekten varsa, söyleyin bana, ne kadardır?

Sistem yıpranmış mıdır, "artık yalnızca kendini" mi temsil etmektedir?

"Hoşnutsuzluk vardır" deyişi, yerinde olmayan bir deyiştir. Çünkü hoşnutsuzluk yoktur. Sistem yabancı bir organdır? Oysa haydutların elindeki bıçak da yabancı bir organdır. Sanayiciler bastırılmalıdır? Nereye? İşçilerin üzerine? Özgürsüzlük herkesin sırtına yük olmaktadır? Onun için herkes herkesin özgürlüğünü istemektedir?

Sistem, işçilerini sömürülmeye zorluyor ve bu yüzden sendikalarını, partilerini zorluyor, belirli sömürü biçimleri buyuruyor, sömürüyü planlıyor ve işverenlerin başına Generali oturtuyor. Gördüğünüz gibi, özgürsüzlük duygusu "her yerde" var.

Sistemin güçlülüğü, düşmanlarının ortalıkta boy göstermemesinden belli olur deniliyor. Bu, işçiler için geçerli olamaz: Arada bir, bir işçi kellesi düşüyor. Burjuvazi için geçerli olabilir; arada bir mırıldanma duyulmasına karşın. Mırıldayan, düşman değildir.

Geniş orta sınıfı, küçük burjuva ve köy varlıklarını da elbette unutmamak gerekir. Aralarında öyle bir dağılım var ki, her on kişiden ikisi, diğer sekizini bastırmaktadır. Sistemin, büyük mülkiyetin korunması için kültürü yıkıcı vasıtalardan ne kadarını kullanmasına izin verilmelidir gibi büyük bir soru, onlar için: Küçük mülkiyet büyüğe mi bağlıdır? sorusuna dönüşmektedir. Belirli tabakalar, sömürüden pay alıyorlar ya da almayı umuyorlar. Diğerleri, üretim araçları üzerinde mülkiyetle kendi mülkiyetleri arasındaki ayrımı anlamadılar. Ayrıca onlara soran kimse de yok.

Kültürel imgelere her sarılış tutuklanmaya götürür. Büyük mülkiyetin korunması için yakında izin verilmesi gerekecek en

büyük ve en radikal araç olan Büyük Savaşta, yaşama (bu da kültürel bir değerdir) sarılmak ölümle cezalandırılacaktır. Bu korku, tüm diğer korkuları gölgelemeye başlamıştır.

Sistem ve orta tabakalar, hararetli bir alışverişte karşı karşıya geldiler. Sistem, mülkiyeti korumaya karşılık sağlayacağı hoşlukların bir listesini sallayıp duruyor. Orta tabakalar pazarlığa girişiyorlar. "Peki, Goethe'den vazgeçtik. Ama dinimize sahip çıkamaz mıyız?" -"Hayır" -"Biraz düşünce ayrılığının herhalde zararı olmazdı?" -"Olur." -"Ama evlatlarımız, onları...?" "Ne demek istiyorsunuz?" -"Kendi canımız?" -"O da ortaya konulmalıdır".

Barbarlığın barbarlıktan geldiği düşüncesi, korkunç Almanya bilmecesini çözmüyor. Zorbalıkların ölçüsü, direnişin ölçüsü üzerine bir yargıya varmamızı sağlamaktadır. Buna göre, zorbalıklara meydan veren, başına buyruk güdüler değil, birtakım hesaplardır ve tüm belirsizliğine, tutarsızlığına ve yetersizliğine karşın, akılcı bir yanı vardır. Ancak, baskının türlü biçimleri olduğu gibi; direnişin de türlü biçimleri vardır. Sermaye, toprak, makineler üzerindeki büyük mülkiyeti korumak için, kültürü yok edici araçlardan ne kadarını kullanmak gereklidir, sorusunu korkuyla ortaya atan halkın bu tabakaları, sistem: Tam tamına kullandığımız kadar! diye haykırdığında, belki de doğru bir yanıt almaktadırlar. Bu tabakaların da önce, sosyalist klasiklerin söylediği gibi, proletaryanın insanca yaşam uğraşında karşı koyduğu hayvanlaşmanın en sonuna dek itilmeleri mi gerekmektedir? Ancak sefalet mi korkuyu yenecektir?

AKLIN DİRENME GÜCÜ ÜSTÜNE KONUŞMA

Faşist devletlerin günümüzde akla karşı aldıkları olağanüstü sert, yöntemli oldukları kadar zorba tedbirler karşısında, şu soruyu sormamıza izin verin: İnsan aklı bu korkunç saldırıya karşı

koyabilecek midir? "Sonunda her zaman akıl kazanır" ya da "zorbalığa uğrayan vb. en özgür gelişme olanağını bulur" gibi genel planda kalan iyimser güvencelerle iş bitmemektedir. Bunlar, kendileri de akıldan uzak güvencelerdir.

Gerçekten de insanın düşünme yeteneği şaşırtıcı bir biçimde zedelenebilir.

Bu, bireyler kadar tüm sınıflar ve halkların aklı için de geçerlidir. İnsan düşünme yetisinin tarihi, kısmi ya da tam kısırlığın, ürküntü veren gerileme ve körelme örneklerinin görüldüğü uzun dönemlere tanıktır. Budalalık, uygun araçlarla geniş ölçüde örgütlenebilir. Yerine göre insan, iki kere iki dört eder kadar iki kere iki beşi de öğrenebilir. İngiliz felsefecisi Hobbes, daha 17. yüzyılda şöyle der: "Bir üçgenin açılarının toplamı iki dik açıya eşittir, cümlesi, ticaret erbabının çıkarlarına ters düşseydi, tüm geometri kitaplarını o anda yaktırırlardı"

Halkların, asla gereksindiklerinden fazla akıl üretmediklerini (daha fazla üretilse bile almazlardı), sık sık da daha az ürettiklerini varsaymak zorundayız. Bu durumda, akıl için çok belirli bir kullanış, varolan koşulların korunması için çok belirli bir güncel gereklilik gösteremezsek, aklın bugünkü zorlu takipten sağ salim çıkacağını savlayamayız.

Akla biraz olsun şans tanınacaksa, varolan koşulları korumak için akla başvurmak zorundayız derken, sözümü tartarak konuşuyorum. Bir bildiğim olduğundan, varolan koşulların değiştirilmesi için başvurmak zorundayız demiyorum. Akıl, varolan çok kötü koşulları düzeltmek için gereklidir diye, herkesin aklını başına alacağını ummak kanımca yanılgılıdır. Kötü koşullar, inanılmayacak kadar uzun sürebilirler. "Koşullar ne denli kötüleşirse, akıl da o denli azalır" demek, "koşul demekten daha doğru olur.

Yine de söylediğim gibi, varolan koşulları korumak için gereksinilen akıl kadar akıl üretileceğini sanıyorum. Öyleyse soru,

bu aklın ne kadar olacağıdır. Çünkü, bir kez daha tekrarlayalım, yakın gelecekte ne kadar akıl üretileceğini soruyorsak, bunun ne kadarının var olan koşulları korumak için gerekli olduğunu da sormak zorundayız.

Faşist ülkelerde koşulların çok kötü olup olmadığını sormak, sanırım yersizdir. Yaşam seviyeleri düşüyor ve ayakta kalabilmek için, ayrıksız hepsi de savaşlara gerek duyuyorlar. Bununla birlikte, böylesine kötü koşulları korumak için, özellikle az akıl gereksindikleri sanılmamalıdır. Burada kullanılması, sürekli olarak üretilmesi gereken ve uzun süre kısılamayacak akıl, özgül bir yapıya sahipse de az değildir.

Bunu şöyle de söyleyebiliriz: Kötürümleştirilmiş bir akıl olmalıdır. Ayarlanabilir, durumdan duruma az çok mekanik bir biçimde çoğaltılıp azaltılabilecek bir akıl olmalıdır. Uzun ve hızlı koşabilmeli, ama her an ıslıkla geri çağırabilmelidir. Kendini ıslıkla geri çağırma, kendine saldırma, kendini yok etme yeteneği olmalıdır. Burada gereksinilen akıl biçimini bir araştıralım.

Fizikçi, savaşta çok uzağı gören optik araçlar inşa edebilmeli; aynı zamanda burnunun ucunda, diyelim üniversitede olup biten, varlığını çok büyük tehlikeye sokan olguları görmeme yeteneği olmalıdır. Yabancı ulusların saldırılarına karşı korunma silahları inşa edebilmeli; ama yöneticilerinin kendisine saldırılarına karşı ne yapacağı üzerine kafa yormamalıdır. Doktor, kliniğinde hastalarını tehdit eden kanseri iyileştirme olanaklarını araştırmalıdır; ama onu kliniğinde tehdit eden zehirli gaza ve uçakların bombalarına karşı herhangi bir şey araştırmamalıdır. Çünkü gazla zehirlenmeye karşı tek araç, savaşa karşı bir araç olurdu. Kafa işçileri, kendi alanlarında tek tek sorunları işleyebilmek için mantıksal yeteneklerini sürekli geliştirmeli; ama bu mantıksal yetenekleri, temel sorunlarda uygulama yeteneğini göstermelidirler. Savaşın korkunç olması için ellerinden geleni yapmalı; ama savaş ya da barış için alınacak kararı, açıkça kendilerinden

daha az akıl sahibi kişilere bırakmalıdırlar. Bu iki temel alanda, fizik ve tıp gibi kendi bilim alanlarında uygulansa Ortaçağa ait olacak yöntem ve kuramların uygulandığını görüyorlar.

Egemen tabakaların günlük işlerini yürütmek için gereksindikleri aklın niceliği, onların özgür kararına bağlı değildir; bu nicelik, modern bir devlette hatırı sayılır büyüklüktedir ve işleri yürütmek için başka araçlara başvurmak gerektiğinde, yani savaşta daha da artar. Modern savaş, akıl yiyen bir oburdur.

Modern ilk ve ortaokullarının kuruluşu, o zamanki egemen tabakalar, ülkücü gerekçelerle akla hizmet etmek istediklerinden değil, modern sanayide hizmet görebilecek geniş halk tabakalarının akıl seviyesinin yükseltilmesi amacıyla olmuştu. Emekçilerin akıl seviyesi şimdi aşırı ölçüde düşürülse, sanayi ayakta tutulamazdı. Öyleyse, her ne kadar belirli nedenler yüzünden egemen tabakaların işine geliyor gibi görünse de, seviyesi fazlasıyla düşürülemez. Savaş, okuma yazma bilmeyenlerle yürütülemez.

Gereksinilen aklın niceliği nasıl egemen tabakaların isteğine bağlı değilse, gereksinildiği için niceliği güvence altına alınmış bu aklı, egemen tabakaların hoşlanacağı bir nitelikte tutmak da öyle kolay bir iş değildir.

İlk ve ortaokulların kuruluşuyla çok yaygınlaşan akıl, sanayinin kalkındırılması yanında, geniş halk kitlelerinin taleplerinin de her bakımdan olağanüstü ölçüde artmasını doğurdu; halk kitlelerinin egemenlik talebi böylelikle sağlam temellere oturtuldu. Burada şöyle bir teorem getirebiliriz: Egemen tabakaların, geniş kitleleri ezmek ve sömürmek amacıyla bu kitlelere vermek zorunda kaldıkları aklın niceliksel ve niteliksel ölçüsü, ezme ve sömürüyü tehlikeye düşürür.

Bu denli soğukkanlı düşüncelerle, faşist hükümetlerin akla karşı giriştikleri saldırıların, bir kez daha Don Kişot'luklar olarak kanıtlanacağı sonucuna varabiliriz.

Büyük nicelikte akla izin vermek, hatta onu bizzat kendileri eğitmek zorundalar. Aklı istedikleri gibi karalayabilirler. Bir hastalık diye gösterebilir, barbarca diye gammazlayabilirler; ama bu nutukları çekmek için bile, yalnızca akla dayanarak inşa edilmiş radyolara gerek duyuyorlar. Egemenliklerini korumak için kitlelerde olması gereken akıl, bu egemenliği yıkmak için gerekli akıl kadardır.

(Kasım 1937.)

ÖZGÜRLÜK ÜLKÜSÜ ESKİMİŞ MİDİR?

Almanya'da *özgürlük* kavramı her zaman büyük rol oynamıştır –ama baskının rolü de ondan aşağı kalmamıştır (*Engels*'den).

Zihin devrimi eksik değildi, bu derin, kapsamlı ve bir bakıma sürekli bir devrimdi. Alman felsefe tarihi, yüzyıllarca süren bir tek büyük savaşın, Katalanya savaşının tarihidir: Öldürülenler, çiğnenip geçilenler. Sakatlananlar, boğulanlar savaşlarını göklerde sürdürdüler: Kazandılar bu savaşı, özgürlüklerini elde ettiler göklerde, temiz havalı ve esintili bir özgürlüktü bu. Birbirlerinden, zincire vurulmuşken nasıl özgür olunabileceğini öğrendiler ve birbirlerine öğrettiler; ne kadar büyük bir hüner (Mycroft Holmes, Sherlok'un kardeşi)[27] Alman tarihi, Almanların şimdi özgürlük istediğini duyan herkesin algılayabileceği her türlü kuşkuyu haklı çıkarmaktadır.

Orta tabakalar, esnaf, küçük tüccarlar, memurlar, küçük çiftçiler, tüm köylüler önce ezici *tedbirlerin* anlamını kavramalıdırlar. Bu onlar için çok zordur. Doğrudan doğruya *saçmalığını* kavramak daha kolaydır ("Bu ya da şu gereksizdir, bu olmasa da olurdu, bu olmamalıydı").

---

[27] Sir Arthur Canon Doyle'un ünlü tipi Sherlock Holmes'un çok az tanınan kardeşi. -ç.n.

Görünüşe bakılırsa, her şeye karşı, gaddar, *devleti* oluşturan, tüm kötülüklerin kaynağı, kendi bildiğini okuyan, tamamıyla başıboş sürüler görüyorlar. Sürülerin önderleri yalnızca kendilerinden, ***kendi*** düşüncelerinden ***kendi*** istemelerinden, ***kendi*** hizmetlerinden söz ediyorlar En yüksek generaller, devlet adamları, din adamları, hatta ekonominin ileri gelenleri zorbalığa uğruyor, denetleniyor, kapı dışarı ediliyor, uzaklaştırılıyorlar.

Bir görüntüden yararlanmak istiyorum. Birkaç kişi bir at arabasını bir oto haline getirmişler. Ancak atları çözmeyip hâlâ arabanın önüne koşuyorlar. Başlangıçta motoru çalıştırıyorlar, ama yeni taşıt arkadan atlara bindirince, motoru kapatıyorlar. Oysa yeni taşıt, motor yüzünden çok daha ağırlaşmıştır. Derhal çamura saplanıp kalıyor. Şimdi ne yapmalı? Yapılan şudur: Atlar kamçılanır. Bu, birkaç kişinin hoşuna gitmez. Ama sürücü şöyle der: Yalnızca kamçılamıyor, önlerine bir çuval da saman sürüyorum. Ama ikisini birden yapmalıyım, yoksa çamurdan çıkamayız. Kısaca: önüne atlar koşulmuş taşıtı çamurdan çıkarmak için yapılanların hiçbiri, motor çalıştırılıp atlar çözülmediği sürece, gereksiz ya da anlamsız, çok zor ya da çok zaman alıcı, ya da çok barbarca değildir.

Alman köylüsü Alman toprağını işler. "Reich Köylüleri Başkanlık Dairesi"nin bir memuru olan Dr. Foag, faşist egemenliğin 6. yılında şöyle yazıyor: "Alman tarım bilançosu her yıl milyarlarca Reichsmark'lık bir açıkla kapanmaktadır. Bu üretim durumunun bir sonucu olarak birçok köylü ve ziraatçı, borç yükümlülüklerini ancak çok büyük özverilerde bulunarak karşılamakta ve bir kesimiyse hiçbir şekilde altından kalkamamaktadır."

Banka sermayesinin istediği, bazı özellikle ağır durumlarda (!), şimdiye dek (en genç oğulları proleterler olarak kentlere süren bir yasaya dayanarak) zorla el konmadan korunmuş babadan kalma çiftliklerin, tekrar açık arttırmaya sokulmasına izin

verilmesidir. Önümüzde duran, gerçek bir sorunun örneklik faşist çözümüdür. Biçimciliği meydandadır. Banka sermayesine, emreden bir sesle Dur! denilmiştir. Devlet, köylülerin yararına işe el atıyordu. Bununla birlikte, tüm diğer süreçler sürüp gidiyordu. Tıpkı diğer kapitalist ülkelerde olduğu gibi, kötü ünlü makasın ağzı biraz daha açılmıştır. Köylü, sattığının karşılığında, aldığından daha fazlasını satın aldığına ödemek zorundadır. Böylelikle, babadan kalma çiftlikler her zamankinden daha çok borçlanmış, daha çok banka sermayesinin (Yahudilerden arınmış) eline geçmiştir ve işi bitirecek elin yeniden serbest bırakılması bir zaman sorunudur ve "Führer'in istemine" bağlı bir sorun değildir.

Köylünün kendisini baskı altında gördüğü ve özgürlük istediği kuşkusuzdur. Ancak özgürlüğü niçin istemektedir?

Burada küçük köylülerden, tarım işçilerinden değil, baba malı çiftlikleri işleten çiftçilerden konuştuğumuz açıktır. Çiftliğinden henüz kovulmamıştır, hâlâ "ağır özverilerle" borç yükümlülüklerini karşılayabilir (bunu yapamadığı yerde, kredi alamayacağı için çok daha zor koşullar altında kalacaktır) ama büyük "Dört Yıllık Planın Kalkınma Çalışması"nda yeteneksiz olan ve esnafın büyük bir kesimi gibi "işletmeyi bir başına yönetecek teknik ya da ekonomik talepleri karşılayamayan" odur. Bu esnaf, "taramanın" kurbanları olmakta ve fabrika proletaryasının seviyesine inmektedir. Onları tutan ele, son yumruğu indirmesi için izin verilmiştir.

Engels yüz yıl önce, küçük burjuvazinin devrimden ne umduğunu tahmin etmişti. Örneğin: "Büyük sermayenin küçük sermaye üzerindeki baskısının, devlet kredi kuruluşlarıyla ve tefecilere karşı yasalarla giderilerek, kendilerinin ve köylülerin, kapitalistler yerine devletten elverişli koşullarla kredi alma olanağının sağlanması" Bu yönde pek çok şey yapıldı, ama şimdi Almanya'da özel krediler için yüzde 10 ile 12 faiz ödenmek zo-

rundadır; ve bu, Batı Avrupa ülkelerindekinin çok üstündedir. Öyleyse devlet "desteklemektedir", yamalamakta ve us dışı çalışmaktadır. Daha ne kadar derseniz, bu bir zaman sorunudur.

1939'larda.

KÜÇÜK BURJUVA VE HATTA PROLETER TABAKALARIN FAŞİZME KAYMA TEHLİKESİ NEREDEN KAYNAKLANIR?[28]

Çünkü yaklaşan dünya savaşı ulusal soruyu, ulusun tehdit edici askeri ve ekonomik sataşmalara karşı savunulması sorusunu ortaya atmaktadır. Çünkü sosyaldemokrasi ulusu gözden çıkarmakta (işleri kurtarmak için, oysa ulusla birlikte işlerin de gözden çıkarıldığı biliniyor) savaşta tarafsızlığı kabul ettirmek için zayıf değil güçlü olunması gerektiğini unutmaktadır. Ülkeyi, tarafsızlığı kabul ettirecek güce (sağlam birleşmelerle, savunma isteminin pekiştirilmesiyle, bağımsız pazarlarla vb.) getirmemektedir. Demek ki nüfusun belirli kesimleri, güçlü komşu ulusun boyunduruğu altına girmeyi istemektedirler, sosyal demokrat politikanın sonucu, yani faşizme kayıyorlar.

Çünkü sosyaldemokrasinin gelecek için hiçbir programı yoktur. Ne dış ne de iç politikada İskandinavya idesine toplumsal içeriğini veremez, sosyalizmi tüm İskandinavya'yı kapsayan geniş bir temele oturtamaz. İç politikası açısından sözgelimi tıbba ilişkin mesleklerdeki fazlalık sorusuyla ilgili tutumuna bakın! Gereğinden fazla doktor varmış gibi! Yeterince doktor varmış gibi! Meslek yolları tıkanan genç insanların nereye kayacağı sanılıyor?

---

[28] Brecht, bu yazıları yazdığı dönemde sanatsal ve anti-faşist eyleminin gerektirdiği yolculuklar dışında, beş yıl Danimarka'da, bir yıl da İsveç'te kaldı. Bu yazı, herhalde söz konusu iki ülkeden birinin, ya da tüm İskandinavya'nın sosyaldemokrasisini eleştirmek için yazılmış. -ç.n.

Çünkü sosyaldemokrasi, sosyalist ülkülerin propagandasını yapmamakta ve sosyalist programı uygulamamaktadır. Bütün üretim düzenlenmeden, orta tabakalar ve proletarya için politika yoluyla yararlar koparmak yetersizdir. Sosyalizm dağıtım değil, meta üretimi sorunudur. Üretim, artırılmalı, planlanmalı, artık değer ve kâr koparmadan kurtarılmalıdır. Faşist ülkülerle yalnızca sosyalist ülküler boy ölçüşebilir ve yalnızca gerçek olanları. Olumlu nitelikler gizlenerek savaş kazanılmaz. Proleter ve orta tabakalar, kendilerine açıklansa sosyalist ülkülerden çekinecekleri hiçbir şey yoktur.

Çünkü sosyaldemokrasi, komünistler sosyalist ülkülerin propagandasını yaptıkları zaman, sürekli olarak komünistlerle kendi arasına set çekmekte, onları ütopyacı, işçi ve orta tabakalar için tehlikeli diye karalamakta, yani bizzat kendisi komünizmden korkmayı ve böylelikle sosyalizmden de korkmayı öğretmektedir!

Çünkü mülkiyet (şimdiye kadarki bireysel biçimiyle) faşizm tarafından sosyaldemokrasiden daha iyi korunmaktadır; çünkü sosyalistler mülkiyeti ancak sosyalist biçiminde koruyabilir ve çoğaltabilirler. Faşizmle mücadele edebilmek için, komünizmle mücadele edilmemeli, aksine faşist mücadele birlikleriyle boy ölçüşebilecek ve onlardan üstün mücadele birlikleri yaratılmalıdır. Kendi sosyalist ülkülerimizin propagandası, yararlılık ve üstünlüğünün ve ilericiliğinin propagandası yapılmalı ve uygulamalarla kanıtlanmalıdır. Dış ve iç politikayla ilgili olarak geleceğe açık büyük bir program olmalıdır (İskandinavya birliği ve sosyalist ekonomi). Dış ve iç politikada birleşmelere gidilmeli, yani İsveç, Norveç ve Danimarka ve aynı zamanda işçiler, köylüler, aydınlar ve küçük esnaf birleştirilmelidir (örneğin tarım ürünlerinin fiyatlarının ancak işçilerin ücreti yükseldiği zaman yükselebileceğini vb. göstererek).

Yeni bir diktatörlüğün boyunduruğu altına mı girsinler? Onlar için yeni bir özgürsüzlük mü öngörülüyor? İşçi sınıfının temsilcileri yeni bir diktatörlüğün boyunduruğu altına girmeyeceklerini, onlar için yeni bir özgürlük öngörülmediğini söylüyorlar. Ama özgürlüklerini, yalnızca konulan bir yasayla, tepeden inme kazanamazlar. Kendileri kazanmak zorundalar. Genel özgürlüğün koşullarının yaratılmasına yardımcı oldukları ölçü de özgür olacaklar ve istediklerini yaptırabileceklerdir. Özgürlük bir üretimdir ve bir üretim sorunudur. İnsanlar, üretime bağımsızlığını vermeli, zincirlerini sıyırmalıdır; o zaman kendileri de özgür olacaklardır. Ancak insanların tümü, tüm insanlar için üretiyorsa, insanların tümü özgür olur. Köylü, işçi için özgürsüzlük anlamına gelecek özgürlüğü kazanamaz. Memur, işçinin ezilmesi demek olacak yüksek yaşam seviyesine ulaşamaz. Ve Alman halkının tümü, diğer halkların baskı altına alınması özgürlüğü anlamına gelecek bir özgürlüğe asla kavuşamaz.

Öyleyse bastırıcı tedbirler yalnızca saçmalık değildir; kapitalist düzendir. Tedbirlerin keyfiliği, keyfi bir düzende, sistemleştirilmiş keyfilik olan bir ekonomik ve toplumsal düzende bütün keyfiliğini yitirir.

Sosyalistlerin, göz kamaştırabileceği için meziyetlerini gizlemek zorunda olduklarını sanmaları çok ters olurdu. Karanlık olduğundan kamaştırabilir. Göstermeleri gereken şey, kurtuluş yoludur. Durumun nasıl üstesinden gelinebileceğini gösteren, hükmetme ihtirası olan bir kimse midir? Eğer öyleyse, bırakalım ihtiraslı olsun!

İşçi sınıfı, yalnızca bir sınıf (işçiler) için ya da yalnızca bir halk (Almanlar) için iyi planı olan bir sınıf değildir. Faşist Almanya'nın savaşa gereksinmediğini söylemek ne denli yanlışsa, kapitalizmden kurtarılmış Almanya'nın savaşa gereksinmediğini

söylemek de o denli doğrudur. Kapitalist sistemin savaşlara gereği vardır; içindeki bazı devletlerin, yerine göre savaşa gerek duymadığı ve ötekilerinin gerek duyduğu uluslararası bir ekonomik sistemdir. Tıpkı halkların içindeki egemen sınıfların, egemenliği ellerinde tutabilmek için egemen olmayan sınıflara karşı sürekli bir savaş vermeleri zorunluluğu gibi. Hitler'in dış politika barışı, isteklerinin yerine getirilmesi durumundaki barıştır. Aynı şey onun sınıf barışı için de geçerlidir. İçte ve dışta bir savaş alanı vardır; ve barış, direnişin parçalanmasıyla yaratılmak istenen kaba kuvvet barışıdır.

Köylüleri, esnafı, memurları, aydınları, küçük tüccarları proleterleştiren ya da proleterleştirmek isteyen proletarya değildir, aksine onları proleterleştiren, proleterleştirmek zorunda olan kapitalizmdir.

GÖRÜŞME

Hayır, ben Yahudi değilim. Artık kitapları satılamayacak yazarlardan yalnızca kadarı Yahudi'dir. Yasaklananların listesi, Alman edebiyatının listesinden başka bir şey değildir. Belki birkaç yazar eksik, ama çoğu listededir. Yasağın gerekçesi olarak, bu yazarların Alman olmayan bir zihniyetin temsilcileri olduğu belirtiliyor? Öyleyse Alman edebiyatı Alman olmayan bir zihniyeti temsil ediyor? Söylenilmek istenen bu mudur?

Hitler, hareketini gerçek bir halk hareketi gibi gösterebilmek için her şeyi yapıyor. Oysa hareket yalnızca çok belirli bir anlamda böyle bir harekettir. Yeterince büyük bir alacaklılar toplantısına bir halk toplantısı denebileceği ölçüde, hareketi de bir halk hareketidir.

Ve gerçekten de şimdi Almanya'da, devletin kendilerine bir şey borçlu olduğuna inanmış ya da inandırılmış çok büyük bir insan kitlesi vardır.

Bundan böyle "Alman olma" kararı, ardında daha derin ya da daha az derin bir anlam yatsaydı -istediğiniz yana çekebilirsiniz- bundan böyle "mavi gözlü" olma kararına benzeyebilirdi. Çünkü şimdi Almanya'da hangi tabakalar kendileri için özel birtakım şeyler bekliyorlarsa, bunu ancak kendileri gibi Alman olan diğer tabakalardan bekleyebilecekleri için, birdenbire Alman olma kararı; daha Alman olma, yani diğer Almanlardan daha Alman olma kararıdır.

Daha Almanlardan daha az Alman oldukları anlaşılan tabakalar, garipliğe bakın ki ellerinden daha bir şeyler alınabileceğine inanılan tabakalar, yani işçilerdir. Hoş onlar da Alman, ama bunu henüz bilmiyorlar; çünkü "Alman olmak" onlar için "özveriye hazır olmak" demek olurdu. Ve diğer tabakaların rüyaları gerçekleşecekse, o zaman gerçekten de bu anlamda "Alman" olmaları gerekecektir.

Bir örnek: Büyük topraklar göçmenlerin yararına bölünmek istense bile, yine de birisinin, birçok ufak çiftliğin kuruluşunu, ilkin ev, ağıl, araçlar ve göçmenlerin geçimi için gerekli ana sermayeyi ve elbette Junker'lerden alınan toprağın karşılığını ödemesi gerekecektir. O zaman bu ödeme, küçük çiftliklerin üretebilecekleri ürünlerin fiyatları artırılarak yapılmalıdır; çünkü böylesi küçük çiftlikler şu anda bile ne yaşar ne ölür durumdadırlar ve sayıları çok az değil çok fazladır. Peki bu fiyat artışlarını kim karşılayacaktır? İşçiler şimdi bir yandan pohpohlanırken, aynı zamanda temsilcilikleri ve iktidar organları ellerinden alınıyorsa, bunlar garip pohpohlamalardır: Bu, o kadar çok süt verdikleri ve yavruladıkları, o kadar iyi et verdikleri için inekleri övmeye benzer.

Öyleyse yakında "devrimin üçüncü evresi" başlayacaktır. Birinci evrede işçilerin elinden (haklarına geçici olarak dokunulmaksızın) yasal araçları alınmıştı, ikinci evredeyse parti artıkları temizlenerek orta tabakalar daha vuruculaştırılmıştı. "Üçüncü

evre" işçi sınıfına karşı büyük değişimi getirecektir: Bu tabakanın köklü bir biçimde sömürülmesine geçilecektir. Oysa bu ilerleme olmayacaktır. Bilim, teknik, politika ve sanattaki en ilerici aydınların hepsi, belki henüz yeterince açık olmasa da bunu biliyorlar. Nasyonal sosyalist hareket, küçük burjuvazi tarafından, ekonomik ve ideolojik açıdan bütünüyle bağımlı olan ve bu teknik çağının büyük görevlerini ilerici bir anlamda çözümlemekten uzak bir tabaka tarafından yönetilmektedir. İlerici aydınların bildiği gibi, korkunç ve gittikçe artan zorlukların gerçek çözümü, işçi sınıfının elindedir; yalnızca işçi sınıfı, bir yandan öteki halk tabakalarını ezmeyerek ve sömürmeyerek, öte yandan da dışa karşı savaşlardan kaçınarak oluşan çözümleri amaçlayıp gerçekleştirebilir. Bu gerçek çözümler tamamiyle barışçıdır; çıkış noktaları üretimdir; kendileri de üretkendirler.

Kafa işçilerinin çıkarları, gerçekten üretici oldukları her yerde işçilerin çıkarlarıyla birleşir. Her yazar ve biliminsanının her ilerici yapıtı, işçilerle derin bir bağlılığı dile getirir; işçilerin kurtuluşunu ve belirleyici rolünü öngörür; ve bu türden yapıtların hepsi, salt üretkenlikleri yüzünden şimdiki sistem tarafından, yazan kişisel bakımdan "işçilerden yana" olsun ya da olmasın, kuşkuyla karşılanmaktadır. Anlaşılması ilkin zor olan, nitelik olarak ötekilerinin üstünde olan her şeye karşı girişilen genel saldırının nedeni budur. Bu sistem, aslına bakarsanız üretime karşıdır! Bildiği ve talep ettiği tek iş, kendini zorlamak, kendini kurban etmek vb. anlamındadır; ama gerçek bir üretim anlamında değildir.

Geleceği nasıl mı görüyorum? Almanya'nın geleceği değildir. Hitler, Almanya değildir. Hitler'in çabası başarısız kalacaktır. Gerçek kökenlerine inmediği için, Almanya'daki korkunç yoksullukla başa çıkamayacaktır.

FAŞİZM SONRASINDA AVRUPA*

İLYA EHRENBURG

NÜRNBERG

Alışılmadık şeylere merakı olan bir yazar, Nürnberg'de az garipliğe rastlamayacaktır. "Grand Hotel"de kalıyorum; çeşitli ülkelerden gelen gazeteciler, bilirkişiler ve Amerikalı subaylar konaklıyor burada. Akşamları her ulustan konuklar barda kokteyl içiyor, yarı çıplak kızlar baskın bir Alman şivesiyle İngilizce şarkı söylüyorlar; "ari ırk" zenci dansları yapıyor. Otel birinci sınıf sayılıyor; ama damı yok, merdivenler süprüntülerle kaplı, üst katlara ancak cambazca numaralar yaparak çıkılabiliyor. Nürnberg'den geriye çok az şey kalmış; tramvaylar yıkıntıların arasında işliyor, birkaç dükkanda akla gelen her türlü hatıra eşyası satılıyor. Mahkemelere ilgi duymayan şehir sakinleri bu tür işlerle uğraşıyor; savcı kamu tanıklarının adlarını açıklamayı reddediyor; ve buna sebep olarak da, Nürnberg'in faşizmin kuluçka yeri oluşunu gösteriyor. Yıkılmış evlerin altında bir sürü fare, farelerin arasında ise "Werwölfe"[1] var. Mahkeme salonu çok iyi donatılmış; yine de uzun koridorlarda moloz yığınlarıyla ve soğukla karşılaşıyorsunuz.

---

* Çeviren: Salim Kaya.

[1] Kurt adamlar: Savaş sonrası Almanya'da kurulan gizli bir Nazi örgütü. -ç.n.

Naziler neden Nürnberg'e özel bir sevgi beslemiş bilmiyorum; parti kongreleri burada yapılırdı; daha sonra Avrupa'yı çiğneyen beyinleri yıkanmış otomatlar, makineli tüfekleriyle buradaki resmi geçitlerde yürüdüler. Kimisi, bu seçimin faşistlerin Alman geçmişine karşı besledikleri sevginin bir ifadesi olduğunu söylüyor, böylece askeri seferlerle geçmiş arasında bir bağ kurmak istiyorlardı. Başka kimseler ise, Nürnberg'in sayısız lüks otelleriyle büyük bir demir yolu kavşağı olmasının bu seçimde etkili olduğunu ileri sürüyor... Herhalde faşistlerin ilgisini çeken bunlardan daha farklı olan bir şeydi: Nürnberg'de Ortaçağdan kalma işkence aletlerini gösteren bir müze vardı; bu şehir, bir zamanlar cellatlarıyla ün salmıştı. Birleşmiş Milletler'de Nürnberg'in uluslararası savaş mahkemesinin yeri olarak seçilmesinin asıl nedeni ise, canilerin cinayetlerini hazırladıkları yerde yargılamaya karar verilmesiydi.

Birkaç yıl önce Hitler şöyle demişti: "Ruslar, Çekler, Polonyalılar değil, sadece Almanlar bilecek silah taşımayı!" Mahkeme binasının önündeki kulübelerde Sovyet nöbetçileri duruyor. Peki, Nürnberg harabelerinin üstünde, "Efendi Irk" ne yapıyor? Kahve dağıtıyor, çizme temizliyor, mahkeme salonlarını boyuyor (bu, kendini dünya önünde temize çıkarmaktan daha kolay).

BİR

Duruşmaların "yıldız"larından, Führer'in veliahtı Rudolf Hess, uzun süre kendini aklını yitirmiş gibi göstermeye çalıştı. Ne megalomaniyi (çünkü artık çok geçti), ne de bunaklığı (bu da çok aşağılatıcı bir şeydi) seçmişti. Belleğini yitirmişliği seçti. Bu moda hastalık af sağlayacaktı ona. Hess, böyle oyunlar oynayıp gösteriler yaparken, kendini Führer'in temsilcisi olarak sunmuyordu.

Hess, belleğini, ilk kez, Alman ordusunun Stalingrad önlerinde uğradığı felaketi öğrenince "yitirdi". Almanlar dünyayı is-

tila ettiği sürece, Hess hem unvanını, hem de servetini çok iyi hatırladı. Faşist yargıçlarla buluştuğunda, hatırlaması gerekli olan şeyleri hatırladı. Sonra hastalık oyununa ara verdi ve "iyileşti". Kızıl Ordu Almanya'da ilerlerken yeniden "hastalandı".

Yalnız Hess değil, unutkanlığa düşkün olan. Ribbentrop da, çok sinirli olduğundan Brom kullandığını ve belleğini yitirdiğini bildirdi. Hess, Ribbentrop'un açıklamasını dinlerken, kendini tutamadı ve güldü: Bu hırsızlık eğlendirmişti onu.

Kötek yiyen faşizm, kendini bellek zayıflığıyla savunmaya çalışıyordu. Rütbe ve unvan takmayan canilerden birine, Beyaz Rusya'da kundaklanan evler, ateşe atılan çocuklar sorulduğunda, şöyle kısa yoldan yanıtlamıştı yaptığı işi: "patates yerleştiriyordum" Nürnberg'de tesadüfen ayakta kalan ve savaş malzemesi üreten bir fabrika, şimdi sigara tabakaları yapıyor, üzerinde "Uluslararası Savaş Mahkemesi Hatırası" yazan bu tabakaların tanesi iki marka satılıyor. Tabii fabrikanın müdürü, daha kısa bir süre önce tank yaptığını hatırlamıyor bile...

Faşistler, "Nazi partisinin vicdanı" derlerdi Rudolf Hess'e. Vicdansız bir vicdan nasıl olursa! İlk günkü duruşma sırasında, Hess, cinayet romanı okuyordu. Herhalde, kendi cinayetlerini başka birinin cinayetleriyle unutmaya çalışıyordu? İngiliz bayrağının yanında asılı duran Sovyet bayrağını görünce, belki de İskoçya'ya üzerine paraşütle indiği Mayıs gecesini hatırlamıştır. Herhalde viski içeceğini, Astrakan havyarı yiyeceğini umuyordu. Ama bunun yerine, Nürnberge gönderildi. Talihsizliğin bir türlü peşini bırakmadığı "veliaht", şimdi kendini zararsız Rudolf diye ilan etmeye çalışıyor.

Dünyanın önde gelen psikiyatristleri uzun süre aklını yitirip yitirmediğini tartıştı; nabzı üstüne geniş incelemeler yapıldı. Sonra Hess, Ruh hastası oyunundan usandı, büyük bir rahatlık içinde oyun oynadığını açıkladı.

Her şeyi unuttuğunu söyleyen Hess, sonunda her şeyi hatırladı. Ve her şeyi hatırladığını söylediği halde, gerçekte her şeyi

unutan insanlarla dolu dünya. Nürnberg duruşmalarının önemi, bellekleri güçlendirmesinde; korkaklığın, yalanın, kötülüğün ve zalimliğin korkunç öyküsü geçiyor insanlığın önünden. Ölüler, milyonlar, yok olan milyonlar bağırıyor: "Bu öykü içinde yok olduk bizler!" Çocuklar, yeni doğanlar, daha doğmamış olanlar bağırıyor: "Koruyun bizleri!"

İKİ

Sanıkların kişilikleriyle herkesi şaşırttığı, delillerin karartıldığı, parti tartışmalarıyla dolu, karmakarışık duruşmalar oluyor. İnsanlık, faşizme verilecek olan cezayı çok önceleri biçti; eğer duruşmalar oluyorsa, bu, Hitler faşistlerinin cinayetleri karşısında gazaba gelen halklar, kötülüklerin kaynağını kurutmaya yemin ettiği için. Şaşılacak bir şey yok bunda; içindekileri son sözüne dek bildiğimiz bir kitap önümüzdeki: Hayatımız pahasına, kanla yazıldı bu kitap.

Herhalde, sanıklar ilgi çekicidir diye sorulabilir. Hayır, ağır suçlar işleyen, aşağılık dolandırıcılar var önümüzde. Herbiri, psikolojik ve zihinsel bakımdan o kadar sıfırlamış ki, insan kendi kendine soramadan edemiyor: Gerçekten bu dejenereler mi Avrupa'yı harabeye döndürdü, milyonlarca insanı katletti? Bir şeyleri yaratmak için dehaya gerek var; ama iş yıkmaya geldi mi, basit bir kundakçı da Akropolis'i yakabilir. Nürnberg'de mahkeme önüne çıkarılan kimseler, kendilerine benzeyen yüz binleri hem zihinsel hem de ahlaki açıdan aştılar. Basit faşistlerden, sadece daha aç gözlü, daha zalim olmalarıyla, içlerinde kötülüğün böylesine yoğunlaşmış olmamasıyla ayrılıyorlar.

Sanıkların büyük bir baskı altında olduklarını söylemek istemiyorum: Mahkemenin ortamı rahatlatıyor onları -ölüm cezası dışında ceza vermeyen, cellatların yönettiği kendi "mahkemelerini" unutmamışlar hâlâ. Fotoğraf flaşları tarafından son kez aydınlatılan değersiz, aşağılık kimseler bunlar; sıkıntılarını bir an için unutuyorlar, yeniden "Bakan", "Feld Mareşal",

"Diplomat" sanıyorlar kendilerini. Amerikan elçisinin Berlin'de yaptığı görüşmeler üzerine verdiği ifade okunurken, Göring başını sallayarak onayladı ve gülümsedi geçmişi hatırlamıştı.

Sabahları duruşma başlamadan, sanıklar birbirleriyle ateşli ateşli konuşuyorlar. Göring öne eğilmiş Dönitz'e gülümsüyor. Rosenberg Frank'la bir şeyler tartışıyor, Papen ise Baldur von Schirach'a akıl veriyor. Sanki o anda hiçbir şey olmamış da, Führer'in bekleme odasında toplanmış, şimdi hangi ülkeyi bıçak altına yatıracaklarını tartışıyorlarmış hayali içindeler. Sonra birden korku sarıyor hepsini: Artık onlara göz kırpan, yağmalar, nişanlar değil, bir kirişle tutturulan iki direk, yani darağacı. Bir anda, Ribbentrop yirmi yıl birden yaşlanıyor, Streicher sinirli sinirli kaşınıyor, Rosenberg'in alt çenesi gevşeyip düşüyor. Ateş içinde yanıyorlar: İçlerindeki boş umutlar, birden hayvansı bir korkuya dönüşüyor. Sanıklardan hiçbiri Alman halkını düşünmüyor; on iki yıl boyunca devlet adamlığı taslayan, önümüzde duran bu gangsterlerin gerçek yüzünü hiçbir etiket gizleyemez.

Hapse düşmüş sıradan bir Fritz[2] gibi, hepsi bütün suçları Führer'in üstüne yıkma eğiliminde. General Feld, Mareşal Keitel, sanki basit bir bombacıymış gibi davranıyor: Pek tabii, sadece verilen emirleri yerine getiren bir zavallıdır kendisi! Ribbentrop, yeminlerle Hitler'in diplomatlar tarafından verilen öğütleri dinlemek istemediğini tekrarlıyor. Generalin avukatları her şeyden dolayı, SA'nın suçlu olduğunu söylüyor; SA'nın avukatları ise, hemencik, SA'nın kuzular kadar suçsuz olduğunu, bütün suçun SS'lerde olduğunu savunuyor.

Sanıklardan biri, Seyss-Inquart bir zamanlar avukattı; tabii, Hollandalı rehinelere işkence yaptırırken, Roma hukukunu falan düşündüğü yoktu. Şimdi ise ağır başlı hakimler var önünde, yasaları hatırlatıyorlar bu cellada. Çarpık yorumlar yapıyor bu gangster. Savunmalarda sık sık kanunlardan alınan paragraflara

[2] Hitler askerlerine, Sovyetler birliğinde takılan isim.-ç.n.

başvuruluyor. Bu katillerden birinin suçunu ispatlayan bir mektup okunurken, avukatlardan biri ayağa kalktı ve "mektubu yazanın, bunun delil olarak mahkemede okunacağını bilseydi, hiçbir zaman bu mektubu yazmayacağını" söyledi. Tanık Lahusen mahkemede dinleniyordu, Keitel, ona General Weygand'ın öldürülmesini emretmişti; Keitel'in verdiği yanıt şu oldu: "Böyle bir emrin yazılı olarak verilmesine imkan yoktur"

Olayların ne kafayla, ne de yürekle uyuşan trajik anlamsızlığı, sanıkların içinde bulundukları ahlaki çöküntüyü çok açık bir biçimde ortaya seriyor. Böylece, Avrupa'nın yarısını yağmalayan Göring'in bir çay takımı alırken pazarlık yaptığını öğreniyoruz. Muhabirler sanıkların ahmaklıklarıyla uğraşıyor; çünkü ilgi çeken başka bir yanları yok. İzlenimlerini aktarıyorlar: Göring stenocu kızlara gülümsüyor, Streicher jambonlu sandviç yiyor. Von Papen üstüne başına bakıyor... Alman haber alma servisi Generallerinden kamu tanığı Lahusen, Sovyet savaş esirlerinin ve İngiliz paraşütçülerinin öldürülmesi için Keitel'in emir verdiğini açıkladı. Yine de bu generalin duyarlı, ince bir yüreğe sahip olduğu sanılmasın. Keitel'in emrinden niye hoşnutsuz olduğunu da açıkladı: "Biz, haber alma servisi, savaş esirlerinin bize canlı olarak teslimini isteriz".

Niçin bütün dünya, Nürnberg'deki küçük mahkeme salonundan çıkan kağıt hışırtılarına kulak kesiliyor? Sanık iskemlesinde oturan, sadece yirmi kana susamış gangster değil. Sanık iskemlesinde, aynı zamanda, faşizm, faşizmin hayvansı ideolojisi, iki yüzlülüğü, ahlaksızlığı, cehaleti ve alçaklığı oturuyor. Eğer bu yıkık şehirde tüm ülkelerden gelen insanlar toplanıyorsa, bu, sadece katilleri yargılamak için değil, yüreği titreyen halkların önünde cinayet fermanlarını dürmek ve veba mikrobunun yeniden yayılma tehlikesi karşısında çocukları korumak içindir, aynı zamanda. Yıkıntılara bakıyor ve geleceğin şehirlerini düşünüyoruz; çocuk katillerinin takındığı maskelere bakıyor, beşiklerdeki bebekleri düşünüyoruz.

ÜÇ

Sanık sıralarında gördüm onları! O anda Rshev'i, yanıp yıkılan Brjansk'ı, sonra Kiev'i, Babi Yar'ı, Minsk'i, Vilna'yı geçirdim kafamdan. Sanıklara baktım ve her şeyi hatırladım yeniden: Madrid'deki ölü çocukları, Keitel'in askerlerinin resmi geçit yaptığı Paris sokaklarını, Sauckel'in köle olarak sattığı genç kızlarımızı, Frank'ın yarattığı Majdanek trajedisini, alt üst olan toprakları, çocuk cesetleriyle dolu olan mezarları düşündüm. Onları yargılayan sadece altı yargıç mı? Hayır, erkek ve kız kardeşlerim, açlıktan ölen tutuklular, arabalarla taşınan zehirlenmiş çocuk ölüleri, Oswiencim'in ve Treblinka'nın gölgesi, rehinelerin kanı, kül haline gelen şehirler ve Leningrad'ın kapkara gölgesi de var Nürnberg'deki salonda. İnsanlık izliyor bu mahkemeyi, herkes izliyor.

Mahkeme salonunda bir kabartma var; Adem ile Havva ve yılan. Herhalde bir zamanlar burada yargılanan hırsızlar ilk günahı düşünmüşlerdi gerçekten. Faşist katillerin böyle anılara ihtiyacı yok: Kimse baştan çıkarmadı onları, tersine milyonlarca insanı kandıran onlar oldu. Göring'e hangi işlerle uğraştığı sorulduğunda parmaklarını saydı ve ona geldiğinde gülerek, "tamam" dedi. Hiçbirini unutmamıştı, ne 'Reich Orman müfettişi' ne de 'Reich başavcısı' olduğunu unutmuştu, tabii, "Herman Göring fabrikasını" utançla susarak geçiştirdi.

Öğle yemeğinden sonra sanık iskemlesinde oturan Göring'in gözleri bir hayvan gözüne benziyordu. Bu besili soytarının Reichstag yangınından, tüm Avrupa'nın yakılışına kadar bütün cinayetlerle ilişkisi var. Göring, faşist çıraklara ölümün ne kadar önemsiz olduğunu göstermek için şöyle demişti. "Bütün sorumluluğu üzerime alıyorum" Şimdi ise sorumluluktan kaçmak için elinden gelen her şeyi yapıyor. Sevimli görünmeye çalışarak, dünyayı olmasa bile en azından gazetecileri şaşırtmaya çalışıyor; sürekli iç çekmek ve gülümsemek huyundan vazgeçemi-

yor; daha önceleri de şeker yemekten vazgeçemeyişi gibi. Uslu uslu sandviçlerini çiğniyor. Soğukkanlı bir hesaplılık içinde Avrupa'yı nasıl talan ettiğini kimse unutmadı. Savaştan önce makalelerinden birine, "Baskın Sanatı" diye başlık koymuştu. Şimdiyse gözleri sürekli olarak avukatı Zettel'in üzerine dikilmiş; yeni bir sanat üzerine çalışıyor. Elbette savunduğu Almanya falan değil; o kendini, şişko Herman'ı savunuyor.

O, "yeşil haritanın" hazırlayıcısı olan Göring, Rusya'yı bir Alman sömürgesi yapmak istiyordu. Şimdi, sahte bir üzüntüyle Sovyet subaylarının apoletlerine bakıyor. Kızıl Ordu'daki komiserlerin öldürülmesini buyuran emir okunurken ellerini kaldırdı ve Ribbentropa, "Ne kadar korkunç!" dedi. Kötü bir komedyen bu. Ve faşist güruhun bu kumandanı, her şeyden önce aşağılık bir hırsız. 1940 yılında, daha Almanya'nın Avrupa'yı yağmalamaya başladığı sırada, Göring, Ribbentropa öğünerek şöyle yazmıştı: "En zengin resim ve heykel koleksiyonu benim elimde". Şehirleri yakıp yıkarken, evine tablolar taşıyordu, genç kızları astırırken bir yandan da Nympha heykelleri topluyordu.

Yaşlı bir kadına benziyor, kulaklıkları sanki bir baş örtüsü. Birkaç milyon insanı tesadüfen öldüren, iyi yürekli bir amca rolü oynuyor. Bir kasaba gazetesine yaptığı açıklamada, kendini "sadece Almanlar önünde" sorumlu saydığını açıklamıştı. Tabii halkı önünde, kendini bir kere bile sorumlu hissetmediği açık. Alman şehirlerine tek bir düşman bombasının bile düşmeyeceğini açıklayan kendisi değil miydi? Şimdi ise önünde Nürnberg yıkıntıları duruyor. Ama o, oturuyor, bir şeyler çiğniyor ve gülümsüyor. Eme eme şişmiş olan bu sülük, hapishane perhizine rağmen hâlâ şişman, "Reich başavcısı" için ip değil, kalın bir halat gerekli.

General Feld Mareşal Keitel tipik bir kışla yetiştirmesi, köşeli bir yüz, köşeli hareketler. Führer'in sadık bir hizmetçisiydi; Führer'in uşak odasında oturan generaller, lakeitel adını tak-

mıştı ona. Elbette basit bir uşak değildi, ılımlı olması için hiçbir neden yoktu. Alman ordusunun bel kemiğiydi. Sovyetler Birliğine düzenlenen baskının planını hazırladı. "Petersburg'un yerle bir edilmesini" emretti. "Doğu'da insan hayatının değeri yoktur", dedi. Tabii şimdi kendi hayatına büyük değer veriyor; bu toprağın üzerinde kalabilmek için her şeyi yapıyor. Sovyet savaş esirlerinin kızgın damga vurularak işaretlenmesini buyuran, Keitel'in imzaladığı bir emir okunurken, eski General Feld Mareşal: "Kötü bir yanlış anlama", diye açıklamada bulundu. Kül ve kan, gaz odaları ve parçalanmış çocuklar, hepsi hepsi "kötü bir yanlış anlamaydı" sadece.

Sovyetler Birliğini yok etme planının ikinci yaratıcısı olan General Jodl, Keitel'i birçok bakımdan geride bırakmıştı. Şimdi Jodl, Keitel'in geniş omuzlarının ardına saklanıyor. Yedi yıl önce, Nürnberg'de başladı Jodl'un yükselişi; Çekoslovakya'yı istila planını Jodl hazırlamıştı. Batışı da Nürnberg'de oldu, kaderin oyunuydu bu.

Joachim von Ribbentrop geçmişin alacaklarını unuttu. Seyyar satıcı olduğu sıralar bir dolandırıcıya benzerdi, diplomat olduğu sıralarda da bir seyyar satıcı gibiydi: Hep bir gecikmeyle varırdı bulunduğu yerin bilincine. Şimdi ise geleceği yaşıyor vaktinden önce. Şimdilik bir sanık, ama daha çok asılmış birine benziyor. Açıkça söylemişti şu sözleri: "Rusya'nın tahılı ve hammaddeleri çok işimize yarayacak" Diplomat giysilerinin altında küsküyle, maymuncuk gizliydi hep. Şimdi ise hiç kimseyi rahatsız etmek istemeyen, ağırbaşlı bir ihtiyarı oynuyor.

Alfred Rosenberg, Faşistler arasında, "Rus sorunları uzmanı" sayılırdı; bir zamanlar Moskova'da okumuştu ve Rusçayı Baltık Almanları ağzıyla konuşurdu. Bu ölü yakıcılığı teorisyeni, aynı zamanda da soygunculuğun filozofuydu. Tarihte eşi benzeri bulunmayan çapta bir hırsızdı. Şuydu öğretisi: "Yirmi ya da yüzyıl sonra Rusların kendi de, Rusya'nın Almanya için bir ha-

yat sahası olduğunu anlayacak". Hem toptan, hem de perakende soygunculuk yaptı. Rusya'nın buğdayını gasp etti, ama daha küçük çapta işler yapmayı da ihmal etmedi, "Operasyonun iki saat içinde tamamlanmasını" (Kitle katliamlarına operasyon diyordu), Yahudilerin altın dişlerinin sökülmesini emretti. Göring'in rakibiydi; bir hırsızlık işletmesi kurdu ve zapt edilen ülkelerin kitaplarını, tablolarını, heykellerini çaldı.

Bu sanatseverler galerisini gezmeye devam edebiliriz: Polonya kasabı Hans Frank müzelerden tablolar yürüttü, bunlar arasında Leonardo da Vinci'nin de bir tablosu vardı. "Bunun fiyatı nedir bilmiyorum, uzman değilim, tabii markın değerine göre fiyatlar da değişiyor" dedi, bu tablo konusunda. Frank, korkunç ölüm kampları kurmuştu, milyonlarca Polonyalıyı ve Yahudiyi öldürdü. Alman temerküz kamplarını gösteren bir filmi seyrederken mendille sildi gözlerini, sanki Majdanek'deki bostanlarda, neden öyle kocaman lahanalar yetişiyor bilmiyordu. Frank, Varşova gettosunun yok edilmesini yazılı olarak emretmişti; Yahudilerin kurtulmak için kaçtıkları kanalizasyon borularının suyla doldurulmasını ve soğuk bir çıkarcılıkla, gettodaki ganimetin -eski elbiseler- toplanmasını emretmiş ve şunları eklemişti, "Yıkıntıların altında kalan hurda demirler çıkarılacaktır". Şimdi tabii her şeyi Himmler'in üstüne yıkıyor. Kimseleri öldürmedim diye yeminler ediyor, sadece insanları bir ülkeden alıp diğerine yerleştirmekti bütün yaptığı iş. Çok da alçakgönüllü, "Aslında yönetimde sadece bir cüceydim", diyor. Ve bu cüce her gün on bin insan yutuyordu. Duruşmalar sırasında koyu renkli kocaman bir gözlük takıyor, sadece bir kere gördüm gözlerini -kapana düşmüş bir sansarın gözleriydi.

Julius Streicher, yaşlı bir kurbağaya benziyor. Karanlık geçmişiyle, kaba bir taşralı: Yirmi yıl kadar önce Nürnberg'de, çocukları, iğfal etmekten ötürü hakkında soruşturma açılmıştı. Streicher "Akıncıları" yaratmıştı, tek bir işle uğraşırdı bunlar.

Yahudilerin yok edilmesi. Streicher'in sıkı çalışmasıyla faşistler altı milyon Yahudi'yi öldürdü. Peki, ya şimdi orada kafesin içinde otururken ne diyor? "Theodor Herzl'in fikirlerinin ateşli bir taraftarıyım, ben Siyonist'im. Yahudilere sadece Filistin'in değil, Suriye ve Ürdün'ün de verilmesi gerektiği düşüncesindeyim. Yanlış anlaşıldım ben". Nürnberg Sinagogunun yıkılması için verilen emrin altındaki imzanın kendine ait olup olmadığı sorulduğunda verdiği karşılık: "Doğu üslubunda bir yapıydı ve şehirin görünüşüne uymuyordu"... Tam bir "estetikçi!"

Baldur von Schirach klasik bir aryen boğası sanki; "Hitler Gençliği" teşkilatını örgütleyen bu yeteneksiz şair bozuntusunun boğayı andıran bir ensesi ve patlak gözleri var. Daha kısa bir zaman önce, "Biz hepimiz faniyiz, sadece Hitler ölümsüz", demişti. Şimdi ise hırsla hayata sarılmış, Führer'in tüm fikirlerinin budalaca şeyler olduğunu söylüyor.

Wilhelm Frick içişleri bakanıydı; Himmler uzun süre onun emrinde çalışmıştı. Balık gözlü, kalın kafalı, zalim, Bavyeralı eski bir polis. Sayss-Inquart da rehinelere işkence yapmakla ün yapmış. Kızıl saçlı Sauckel, kadın ve erkek köle ticareti düzenlemiş. Çekoslovakya kasabı sayın von Neurath ise tesadüfen kasap olduğunu ispatlamak için didindi durdu: "Olanlardan hiç haberim yoktu. Olaylar gafil avlamıştı beni. Hitler beni çağırttı ve 'siz çağdaş, yani soğukkanlı bir insansınız, Çeklerin yanında bulunmaya hazırlanın' dedi" Ve gafil Neurath soğukkanlılıkla öldürdü Çekleri.

Hepsi, çağdaş insanlardı ve kılları kıpırdamaksızın çocukları boğdular; kapandı artık dönemleri, o korkunç dönem bitti. 1937'de Göring, savaşın Alman savaş planlarına göre yönetileceğini ve diğer ülkelerin fethinin 1945'e kadar tamamlanması gerektiğini söylemişti. Kızıl Ordu, Alman planlarını suya düşürdü ve 1945'te "üstün insanların yakasına yapışıldı. Şimdi hepsi sanık iskemlesinde oturuyor.

DÖRT

Frank, Neurath, Seyss-Inquart son ana kadar, kendi cinayetlerini ölülerin ya da birbirlerine yıkmaya çalıştılar. Göring, Keitel, Jodl kendilerini Gestaponun çalışmalarından ayrı tutmaya çalıştılar; saldırıda bulunmadıklarını, sadece savunma yaptıklarını ileri sürdüler ısrarla. Pişkin vurguncu Schacht söylediklerine kulak kesilmiş dinliyordu. O, elbette kimseyi yollamamıştı gaz odalarına, Majdanek'in manzarasını bilmiyordu, bir kez olsun görmemişti. Eşkıyaların ve cellatların maliyecisiydi sadece. Şimdi hızla ayrılıyor arkadaşlarının yanından, bir kez olsun selamlamadı onları, sanki onlarla hiçbir tanışıklığı yokmuş, tesadüfen yan yana bulunuyorlarmış süsü veriyor kendine. Hitler faşistlerinin vahşetini gösteren bir film mahkemede gösterilirken, Schacht perdeye döndü sırtını: Onunla hiçbir ilgisi yoktu bunların.

Eğer Hitler faşistleri Polonyalıları, Fransızları, Rusları öldürebildiyse, elbette bu, Schacht'ın saldıranları parayla beslemesinden ötürüydü. O, bunu reddetmiyor, hatta işinden gurur duyarak, paravana kuruluş "Schefo" aracılığıyla Reich'ın yeniden silahlanması için nasıl on iki milyar para sağladığını anlatıyor. Kimseyi öldürmedi, ama milyonların yok olmasından sorumlu. Avrupa'daki yıkıntılara sırtını dönüp, beni ilgilendirmez diyebilir mi?

Eski zamanlarda da, o ya da bu cani, savaş suçu denen şeylerden ötürü yargılanırdı bazen. İlk kez büyük caniler büyük suçlarından, yani savaşı başlatmış olduklarından ötürü yargılanıyor. Başka ülkelerin nasıl yağmalanacağı planlarını açıklayan "*Kavgam*"ı, soyut bir edebi eser saymak çok zor. Hitler'in savaştan önce yaptığı açıklamalar hâlâ soyutlamalar gibi ele alınabilir mi? "Görevlerimizi ancak saldırı ile yerine getirebiliriz, sorunlara sadece kılıçla çözüm bulunabilir". Keitel ve Jodl Führer'in bu sözlerini, "tank saldırılarının", "kuşatma harekatla-

rının" ve "kıskanç harekatlarının" diline çevirdi. Ribbentrop yaratılacak olan duman perdesinden, dekordan, yani görüşmeler ve anlaşmalardan sorumluydu. Ve barışsever Schacht'ımız da para sağlıyordu. Schacht, bunu yaparken, Keitel'in neye hazırlandığını çok iyi biliyordu; Ribbentrop yeni bir saldırmazlık paktını imzalarken, kafasından Hitler'in şu sözünü geçiriyordu: "Ancak faydalı oldukları sürece, anlaşmalara uyarız"

Faşistlerin istila planlarına taktıkları adlar da canice. Avusturya'nın ilhak olunması, "Otto Planı"ydı, Çekoslovakya'nın ilhakı ise "Yeşil Plan"dı, Yugoslavya'nın ki "Köpek Balığı" ya da "Zıpkın", Polonya'nın yok edilmesi "Himmler Olayı", Gibraltar baskını ise "Felix Girişimi" idi. Rusya'ya karşı düzenlenen baskın planının adı önce "Fritz Planı" idi. "Fritz" kelimesinin, Fritzlerin Sovyetler Birliği'nden püskürtülmesinde oynayacağı rol, bu baylarının içine o zamandan doğmuş olsa gerek. Sonra Sovyetler Birliği'nin istilası için yeni bir ad saptadılar: "Barbarossa Harekatı".

Birbiri ardı baskınlar düzenlediler. Batıdaki savaşların başarıyla sonuçlanması üzerine, Hitler, generallerini kutlarken şöyle demişti. "Şimdi bizi Doğudaki görevler bekliyor". 1940 Ağustosu'nda Rusya'ya karşı düzenlenen baskın planı üzerinde çalışmaya başladılar. Amiral Raeder'in açıkladığına göre, 1941 Nisan'ında Alman baş kumandanlığına Bakü ve Jaroslav'daki iktisadi kuruluşlar bildiriliyordu. Hitler'e savaştan çok önceleri Kafkaslar'da yapılan büyük sanatoryumlar hakkında bilgi verilmişti. Führer bu konuda şunları söylemişti: "Bu sefer elimizi çabuk tutmalıyız". Acele etti, çünkü biz sanatoryumlar, okullar, şehirler yapıyorduk; çünkü o kadar yorularak kocaman bir sevgiyle, bir sürü fedakarlıkla diktiğimiz, baktığımız ağaçların ilk meyvesini alacaktık 1941 yılında.

Bütün bunlar karşısında ölümün adil bir ceza olduğunu sanmıyorum: Yüz ölü çok az. Ama, barışsever Schacht gibileri

asılırsa, o zaman çok şeyi kurtarabilir bu. Çünkü bir ülkeye saldırıp saldırmamayı düşünen, çok bilmiş bir maliyeci, o zaman, birden ipin ucundaki maliyeciyi hatırlayacak ve sinirle yakasının düğmelerini çözecektir.

BEŞ

Sanıkların ve avukatlarının açıkladığına göre, uluslararası savaş mahkemesi "yetkili değilmiş" Ben hukukçu değilim, söylemek istediklerim yasalardan alınma paragraflar olmayacak. Çok basit bir şeyi, bir kere daha hatırlatmak istiyorum: İstilacıların alçaklığını ve zalimliğini bilen Sovyet halkı ve diğer ülkelerin halkları, ister tek başımıza, isterse hepimiz birden, bu yirmi caniyi, Almanı ordusunu, Reich'ı, maliyeci Schacht ve Nazi partisi yöneticilerini yargılamaya yetkiliyiz. Bu hakkı kimse alamaz elimizden. Ve bu hakkı yargıçlara verdik; çünkü yasayla vicdanın el ele yürüdüğüne inanıyoruz.

Yaz boyunca dolaştım durdum ülkemizde, Orel'in yıkıntılarını, yok olan Kseşçatik'i, Odesa'yı Leningrad'ın Smolensk'in ve Brjansk'ın yaralarını gördüm yeniden. Birbirimizi anlamak için çok söze gerek yok, her şeyi hatırlamak için şehirlerin adını söylemek yetiyor; her şeyi yeniden kurmaya çalışıyoruz. Bütün dostlarımız arasında, bayram masasında boş bir sandalye olmayan bir ev bulmak çok zor. Bir sürü edebiyat öğrencisi tanırdım, ilk gençliğin pervasız ve çekingen şiirini yazarlardı. Yerle bir oldular. Belki yeni bir Puşkin çıkacaktı aralarından? Bilmiyorum. Ama bu insanların anaları, Keitel'i ya da Gönrig'i yargılama hakkına sahip, bunu çok iyi biliyorum. Ben bu hakka sahibim ve bütün halkımız da sahip. Novgorod'daki yıkıntılardan, Leningrad'ın açlık içinde geçen kışından, yanıp kül olan Vassilkovo ya da Petuşki köyünden ötürü, Almanların Nürnberg'de ölünceye kadar işkence ettiği bir Olga'dan ya da bir Tanya'dan ötürü, uykusuz geçen gecelerden ötürü, cephe-

den mektup gelmeyince çektiğimiz acılardan ötürü, "oğlumuz, cephede..." sözlerini okumak zorunda kalan anaların duyduğu korkunç acıdan ötürü, Schacht'ı yargılama hakkına sahibiz.

Ve yalnız değiliz. Birçok ülke dolaştım ve her yanda istilacıların işlediği korkunç cinayetleri gördüm. Çocuğu param parça olan, evi yakılan ve şimdi kayaların arasında tek başına yaşayan Karadağlı kadın mı, "Maritza Planını" hazırlayanları yargılamaya yetkili değil? Prag'dan geçtim, eski belediye binasının yıkıntılarını gördüm; eski dostlarla buluştum –Vançura yoktu aralarında, faşistler kurşuna dizmişti. Bulgarların, Sırpların, Romenlerin ne elbisesi, ne de ayakkabısı var. Kim aldı ayakkabılarını? Kim aldı elbiselerini? Güzel kılıklı Bay von Papen ile, açık sözlü Schacht. Faşistler altı milyon Yahudiyi öldürdü -dizgi hatası değil bu- altı milyon. Zagreb'de, Szeged'de, Prag'da büyük 'bir mucize sonucunda kurtulan Yahudileri gördüm. Yok olan bir ormanda tek başına kalan ağaçlar gibiydiler: Ne karıları, ne çocukları, ne de hayatları kalmıştı artık. Her halde bunların da yetkisi yok, Streicher'i ya da Frank'ı yargılamaya? Kar ve yağmur içinde kasvetle yükseliyor Flume'nin Niş'in, Zadar ve Sofya'nın, Brno ve Varşova'nın yıkıntıları. Budapeşte, Avrupa'nın en güzel şehirlerinden biri sayılırdı; yıkıntılar içinde bırakıldı bu şehir, yukarı kısmı, yani Buda artık yok. Şurada, küllerin arasında tesadüfen bir kızın bronz heykeli kalmış; bu heykel ne yürüyebilir, ne de gözleriyle görebilir ölüleri. Başka bir heykeli, Puşkin Parkındaki barış tanrıçasını hatırladım, mermerdendi... Ve ne kadar çok hayat dolu genç kız öldürüldü! Başları traş edildi, gaz odalarına sokulmadan önce: Alman deniz kuvvetlerine gidiyordu bu saçlar. Her halde, Raeder'i, ya da Dönitz'i yargılamaya yetkili değiliz biz? Yugoslavya'da bir bölge var. Adı Lika bu bölgenin; bir kadın gördüm burada, yedi çocuğu vardı; ve yedisi de faşistler tarafından öldürülmüştü. Heykellerden konuşuyordum, ama bu bir kadın; capcanlı bir Niobe

bu. Şimdi Nürnberg'de değil, ama o da yetkili Ribbentrop'u yargılamak için. Prag'da iken Bedrich Fritt'in desenlerinden oluşan bir sergiye gittim; Theresienstadt gettosunda 150.000 silahsız insanla birlikte, Almanlar ölümüne işkence etmişti sanatçıya. Korkunç desenleri bunlar: Ölülerin kucaklanmasıyla geçen son günler. Sanatçı bu desenleri toprağa gömmüştü, desenler kısa bir süre önce bulundu ve sergilendi; cehennemden çıkma resimler arasında birden bir çocuk resmi görüyorum sanatçının, büyük bir mucize sonucu kurtarılan oğlu. Dört yaşında, ama o da Neurath'ı yargılamaya yetkili.

Kurtuluştan sonra sevdiğim şehre -Paris'e gitmedim; ama Nürnberg'de başarılı ve yürekli bir Fransız kadın gazetecisine, Andrée Violis'ye rastladım; ve bütün bir gece bana büyük bir acıyla, dört yıl boyunca alçaklıkların kol gezdiği Paris'in şimdiki halini anlattı. Herhalde Notre-Dame'ın taşları ve Paris'teki sokak çocukları da Sauckel'i, Rosenberg'i, Frick'i yargılamaya yetkili değil? Uzun yıllar önce Nürnberg'de kalmıştım, olağanüstü sanat yapıtları hatırlıyorum; tüm insanlığındı onlar. Führer'in türeyişinden Führer suçlu değil. Eski Nürnberg yerle bir oldu. Ve hâlâ düşünen, yargılayan, kavrayan birkaç sağduyulu Alman kalmışsa, biz onların yerine söyleyelim: Nürnberg'deki yıkıntılardan dolayı, Jodl ve Frunk, Baldur von Schirach ve Rosenberg suçludur. Hem onlar, hem de Goebbels'in emrindeki süprüntüler suçlu, Almanların düşünmeyi, yargılamayı, kavramayı unutmasından; onlar suçlu, bu şehirdeki yıkıntıların içinde insan yıkıntılarının onursuzca geleceği olmadan, inançsızca dolaşmasından. Biz, özgür ülkelerin insanları, bu suçlarından, yani Avrupa'nın ve Almanların yüreğini bir çöle döndürdüklerinden dolayı da faşistleri yargılamaya yetkiliyiz.

Uluslararası Savaş Mahkemesinin yetkisini hukukçular saptayacak. Yine de daha basit olan başka bir görüş var: Halkların katili olmak çok daha korkunçtur. Almanlar "Barbarossa Hare-

katı"nı hazırlarken, biz çocuk yuvaları ve okullar yapıyorduk; barış için yetiştiriyorduk çocuklarımızı, yaratıcı çalışma, mutluluk için büyütüyorduk onları. Faşistler okullarımızı yıktı, çocuklarımızı öldürdü. Daha o zamanlar yemin ettik, hepimizin hayatı pahasına olsa da, bu hakkı elde edecektik; sevdiklerimizin üstünden geçen yol, Kerç'deki tank mezarlarından, Volokolomsk'daki dar ağaçlarından, Istra'daki yangın yerlerinden geçerek Nürnberg Savaş Mahkemesine kadar uzandı. Bu kasvetli binaya adaleti biz getirdik; ve her Sovyet insanı, gerçek ve yaşama adına bu katilleri yargılama hakkına sahiptir.

AVRUPA YOLLARINDA

Avrupa yollarında binlerce kilometre bıraktım ardımda. Buda'nın yıkıntılarını, Dalmaçya'da düşmanın kestiği zeytin ağaçlarını gördüm; çocukları için ağlayan Karadağlı kadınları ve Nürnberg'deki çocuk katillerini gördüm. Yolcu, artık sevinçle karşılamıyor doğayı, doğada gezinirken dinlenmiyor: Her kaya düşünmeye zorluyor, her mezar yanıt istiyor. Korkak insanlar kolayca geçiştirebilir bunları: İnsan hayatında o kadar çok yıkıntılar var ki deyip. Avrupa'nın korkunç yaralarını gördüm, yine de yıkıntıların, çalıların ve mezarların ardında yeni bir günün doğduğunu fark ettim.

Gün ağarırken eşyadaki zıtlıkları seçmek zordur. Fotoğraf makinesi için şafağın sökmesiyle, gün batımı arasında çok az bir fark vardır. Günün saatlerini tanımak zorunda yazar. Prag belediye binasında kocaman bir saat vardı: Öğlenleri saatin üzerinde kanatlı bir kapı açılır ve buradan çıkan uzun bir alay, güneşin en yükseğe çıktığı anı kutlardı. Bir bombayla yok oldu bu saat; Prag'daki bu meydanda, eski belediye binasının yıkıntıları önünde, Avrupa'da artık şafağın söktüğünü biliyordum. Olgun meyvelerin, klasik romanların, zenginliğin zamanıdır öğle; ama

şimdi daha yeni sabah oluyor dışarıda, hava serin ve Loş Günün saatlerini karıştırmıyoruz artık -yeni aydınlanan sabahı, akşamın inişi sanmıyoruz.

Ne kadar çok acı getirdi faşistler şu toprağın üzerine! Sağa sola bakıp kendini gizleyerek bir kibrit çöpünü birden çakan kundakçının hiçliği ile ateşin gücü arasındaki oransızlık habire kafama takılıyor. Nürnberg'de yargılanan katiller korkak ve hiçbir ruhi özellikleri yok. Yakından inceleyebildim onları, saatler boyunca bu maskelerin ardında ne gizli, onu çıkarmaya çalıştım inatla. Azgınca bir zalimlikten ve utanmazca bir korkudan başka bir şey yoktu. Hiç şüphesiz -küçük ve değersizdiler; insan ülkeden ülkeye gezerken ovalar dağlara, bozkırlar denize dönüşüyor; ama her yerde aynı enkazlarla, aynı küllerle, aynı acıyla karşılaşılıyor: Bu iğrenç suretler işledi bu büyük cinayetleri.

İnsanlar farklı oluyor birbirinden, kocaman bir yaşama sevinci var herhalde içlerinde. Yine de, bir mezarı diğerinden ayıran sadece üzerindeki isimler; zaman geçiyor, rüzgar mezar taşını deviriyor ve yakında kimse, artık burada kimin yattığını bilmeyecek... Ne kadar farklıydı Avrupa'nın şehirleri birbirinden! Şimdiyse, bir mezarlıktaymış gibi yürünüyor yıkıntıların arasında ve insan otuzuncu, ellinci, yüzüncü yıkılmış şehri görüyor ve artık hiçbirini diğerinden ayırt edemiyor; tüm yaşam, küller içinde, molozlar içinde geçmiş gibi sanki. Niş'deki yıkıntılar Oral'dekilere benziyor. Şimdi Sofya'nın merkezindeyiz, şimdi Zadar'da, şimdi Podgorica'da, şimdi Ploeşti'de, şimdi Budapeşte'de, şimdi Nürnberg'de, şimdi Korça'da, şimdi sadece dörtte biri ayakta kalan Bmo'dayız... Nasıl seçebilsin insan, nerde olduğunu?

İlk çocuğu için ağlıyor bir ana, büyük bir ozan mıydı acaba oğlu, yoksa dünyanın tanımadığı alçakgönüllü bir genç miydi, ana kendi içinde taşıyor acısını. Faşistler tüm insanlığın değer verdiği eski şehirleri, sanat eserlerini yok etti. Ama görülecek

hiçbir yer kalmasa da, yabancılar, her şehirde yine de insanların olduğunu ve bu şehirlerin oturanların sevgisiyle ısındığını fark ediyor ve alışılmış, basit bir sokak gördüğünde ağlıyor; çünkü tüm insanlar gibi bütün sokaklar da alışılmışın dışında: İçlerinde uzun bir yaşamı, çalışmayı, elem ve sevinci, bir kaderi saklıyor her biri.

Artık otlaklarda çok seyrek bir inek görülüyor. Akşamın serin sessizliği içinde çok ender bir piyano çınlıyor. Evet, yoksullaştı Avrupa. Ah, evet Bükreş sokaklarında hâlâ, bir sürü şık züppeye rastlanıyor; yine de yağmurun ilk yağışına kadar sürüyor bu sahte parıltı. Bu yaz kuraklık kurtardı onları; ama "sentetik kumaştan" dikilme elbiseleri bir yağmurla dökülünce, şaşkına döndüler. Birbirinden en farklı olan ülkelerde, dükkanlarda kimsenin pek ihtiyaç duymadığı şeyler satılıyor: Mumsuz şamdanlar, yağsız yağ kapları, yalınayak yürüyenler için ayakkabı bağı, kağıt çiçekler, vanilya tozu, kasalar ve zayıflama hapları. Şişmanların, daha uzun bir süre boyunca doktora baş vurmadan iyileşeceği ortada... Kadınların pazara giderken kullandığı file her yerde moda; belki satın alacak bir şey bulurum diye herkez yanında taşıyor; ve şık bayanlar için incilerle süslüyorlar bu fileleri, fermuarla donatıyorlar; hatta Almanya'da fileleri "Demir Haç" nişanı ile süslüyorlar, o kadar çok var ki bu nişanlardan.

Faşizm Avrupa'yı yağmaladı, iliğine dek sömürdü, darmadağın etti. Yugoslavya deri ihraç ederdi; şimdi köylüler yalın ayak dolaşıyor orada. Macaristan tüm kıtanın tahıl ambarı sayılırdı; şimdi orada insanlar küçücük bir beyaz ekmek parçasına hasretle bakıyor. Bırakın bir ülkeden diğerine seyahat etmeyi, bir şehirden öteki şehre gitmek bile çok zor, kömür yok, lokomotif yok, vagon yok.

Nürnberg'deki caniler, her şeyden önce akıllı insanları, halk öncülerini, insanlığın bayraktarlarını öldürdü: Bilginler, yazarlar, öğretmenler, üniversiteliler, gerçeğe susayan, gerçek için ya-

şayan tüm insanlar... Faşistlere şehirleri karanlığa boğmak yetmedi, insan bilincini de karartmak istediler. Kısa bir süre önce, altı yıllık bir aradan sonra. Üniversite amfilerini yeniden öğrenciler doldurdu; karayı gören Colomb sanıyorlardı kendilerini; bunu da görmüşlerdi sonunda, bilimin ufku açılıyordu önlerinde. Ama ne kadarı yok oldu bu gençlerin? Yugoslavya'nın en iyi oğul ve kızlarından kaçı kavgada vurulup düştü? Kaç Bulgar öğretmeni ölümüne işkence gördü? Bütün yolculuğum boyunca beni ölülerin gölgesi çevirdi; ve içimden bir konuşma tuttururdum ölülerle, küçük ama yine de büyük olan kıtamızın geleceğini anlamağa çalışarak.

Karanlık yıllar daha sonra da, çok keresinde karışıklığa yol açmadı mı? Güçlüler dağa çıkarken, ya da yer altına inip, yakalanan bir radyo yayınından fırlatılan bir bildiriden herkese bir hayat iksiri ve bir canlılık verirken, zayıflar bir yalan dünyasında, Nürnberg'deki canilerin "yeni düzen" dedikleri, rezil ve zalim bir düzen içinde çürüyordu. Her ülkede kurtlarla yaşayan ve kurt gibi ulumasa bile kurt gibi melemeyi beceren koyunlar da var; bunlara rastlayınca insan şaşırmıyor... Faşizm vebadır, Kızıl Ordu salgını yok ettiği halde, mikroplar hâlâ yaşıyor.

Akşama doğru geldim Berlin'e; ortalık kararmıştı; bu şehri iyi tanırdım, yine de saatlerce yolumu şaşırdım, meydanları bulamadım, moloz yığınları içinde kaybettim kendimi. Yavan bir kibir taşıyan bu şehrin yasını tutmak zor; evet, kendine "efendi ırk" diyen insanlar küçümsenmeyi hak ettiler. Ama yine de şunu söylüyorum: yalnızca bir faşist yıkıntılar karşısında coşar. Benim dilediğim başka bir şey: Berlin'deki yıkıntılar gibi çöksün istiyorum faşizm; çünkü taşlar değil insanlar söz konusu, düşünce ve düşüncesizlik, duygu ve duyarsızlık söz konusu.

Faşizm ne kadar kendini maskelese, kılık değiştirse ve başka bir isim taksa da, yine hep aynı tiksintiyi uyandırıyor; bu zehir, küçük ölçülerle sürekli olarak alındı mı çok daha korkunç olu-

yor; ve bazı yerlerde hâlâ bu zehirden insanlara kova kova yutturuluyor. Kimden çıkarsa çıksın ve kime karşı olursa olsun, iğrenç ve korkunç bir şey, ırk öğretisi. Eğer insanların düşüncesi insanlığın erdem ve hatalarıyla, toplumun çıkarıyla değil de jenealoji ile uğraşırsa, budanmış bir ağacın uğursuz tohumları türer o zaman! Ulusal gurur yüce bir duygudur; ama bu duygunun saptırılması iğrenç ve pis bir şey. Bir Macar milliyetçisi Petöfi'nin şiirlerinden gurur duyar mı? Hayır, o tek bir şeyden gurur duyar: Kendi soyundan. Böylece halkların zengin ve dopdolu tarihi, yeniden insan toplumundan çok hayvan ahırına yaraşan ilkelerin içinde hapsolundu. Dünya üstünde, onca görüp geçirmeden sonra hâlâ halk kahramanlarının kanına değil de, ırk kanına inanan kimselerin bulunması ne kadar acı; tüm batıl inançların en aşağılık olanıdır bu. Ne yazık ki yeryüzünde hâlâ, bir insan karaderiliyse onun sanatçı olamayacağına, ya da "r" harfini telaffuz edemeyen birinin orkestra yönetemeyeceğine inanan insanlar var. Askerler savaşı sonuçlandırdı; yine de Avrupa yollarında dolaşan bir yazar, eski fresklerden ya da genç kızlardan ötürü kaygısızca bir sevinç duyamıyor: dünün gölgesi düşüyor hâlâ tarlaların ve insanların üzerine.

Mal mülk kaybı meselesini çözmek, ahlaki çöküntü meselesini çözmekten çok daha kolay. Budapeşte'de bulunduğum sırada, Tuna üzerindeki köprüler törenle yeniden ulaşıma açıldı. Güzelim Buda'dan ne kadar az şey kaldı geriye; oradaki harabeler ayrı bir elem veriyor insana, belki de ince ve uçarı bir barok tarzı orada doğup geliştiği için; param parça olmuş bir uçurtmadan daha mahzun görünüşlü ne olabilir? Buda da yeniden kuruluyor -ama bilmiyorum, eski havasında olabilir mi?.. En güç olan da, Szalasy ile Horty'nin bıraktığı mirası temizlemek: insanların özünü onarmak, evleri onarmaktan daha zor. Ve gün doğarken, toprağın üstünde sürünen ve geceyi uzatmak isteyen sis, yani günlük gazetelerdeki "gericilik" denen sis perdesi, faşist bataklı-

ğın saldığı bir dumandan başka bir şey değildir. Bütün Avrupa'da ve tüm dünyada "ilerleme" kelimesi yepyeni bir anlam kazandı. Temel sorunla birbirine sımsıkı bağlı olan bir kelime bu: en iyilerin hayatı pahasına kazanılan zaferi sürdürecek mi insanlık? Bunu gerçekleştirmek için çok yıllar gerekli, ama bir mucize zorunlu değil Avrupa'nın yaralarının sarılması için. İnsan geçici bir süre için eskisine oranla daha kötü yaşayabilir, daha basit giyinebilir, daha az yiyebilir; ama kim onurunun, duygularının alçalmasına ve insan özünün çoraklaşmasına razı olabilir? Atasözlerinin tersine, kötülüklerin, yani faşist şeytanın, faşist ya da yarı-faşist bir iblisle kovulmayacağını söylüyorum. Sadece ilerici fikirler, bilim merakı, özgürlük sevgisi ve insana gösterilen saygı yok edebilir, faşizmi, ahlaki yönden. İnsanlığın ileriye ve refaha yürümesi için elinde büyük olanaklar var.

Faşizm mikrobundan söz ederken, sadece faşistlerin ya da yarı-faşist komplocuların yaşadığı yeraltı dünyasını kastetmiyorum; aynı zamanda, dışardan basit biri gibi görünen insanların bilinçaltından söz ediyorum. İçlerinde taşıdıkları bu yeraltı dünyasında, o karanlık yıllarda doğan önyargılar ve yanlışlar kaynaşıyor; bu karanlık dünya insanların kendini toparlamasını, bir çocuğa güvenle bakmasını bir ağaç dikmesini, bir ev yapmasını engelliyor.

Son zamanlarda bir dizi ülkede cinayet oranları yükseldi; faşizm bundan ötürü de suçlu; son günlerini Nürnberg'de yıkıntılar arasında geçiren insanlara uzun süredir sadece soygunculuk teorisi öğretilmişti. Faşizmin ahlak anlayışı her türlü ahlakın ayaklar altında çiğnenmesi esasına dayanır. Mikropların bazen uyanık gümrükçüleri alt etmelerine şaşmamak gerek. Basit haydutlar da, kendilerince bir "hayat sahası" teorisi uyduruyor; ve küçük çapta, kaba kuvvete ve soygunculuğa başvuruyorlar.

Faşizm, ardında sadece kan dökme hırsını değil, kolay ganimet ele geçirme hırsını da miras olarak bıraktı. Her yanda, geri-

ciliğin "karaborsa" ile. Yahudi düşmanlığının piyasayla, provokasyonların ise istifçilikle ilişkisi var. Romanya'da toprağı köylünün elinden geri almak için yanıp tutuşanlar kim? Dolar piyasasını dikkatle izleyen, her şeyden, hatta atom çekirdeğinin parçalanmasından bile bir çıkar sağlamayı düşleyen kimseler. Budapeşte'de şevkle çalışan yığınla insan var; aynı zamanda istifçilikten başka bir şeye inanmayan çakallar da var orada, istifçilik yapamayınca da, ilerleme ve reformları lanetliyorlar ve yeni bir Horty'nin doğmasını bekliyorlar büyük bir özlemle.

Alman faşistleri Üçüncü Reich'in çöküşünü kaçınılmaz olduğunu görünce, "Werwölfe" (Kurt Adamlar) adlı bir yeraltı tedhiş örgütünün kurulduğunu ilan ettiler. Sovyet ve Amerikan birliklerinin işgal ettiği Alman topraklarında dolaştım, tek bir kurt adama rastlamadım. Ama diğerlerine, yani görünüşte barışsever olanlara çok rastladım; hem Almanya'da, hem de diğer ülkelerde gözüme çarptılar: faşizm kendini maskeliyor, kılık değiştiriyor, sahte belgeler düzenliyor. Kızıl Ordu, diğer halkları faşistlerden kurtarmayı başardı; her namuslu insan da kendini faşizmin pençesinden kurtarmağa bakmalı.

Savaşta harabeye dönen, yaralarla kaplı Yugoslavya'da insan neden bu kadar özgür soluyor? İnsan özünü sakatlayan milliyetçilik orada soylu bir sloganla, yani kardeşlik ve birlik sloganı ile karşılanmış. Her renkten bayrak görebiliyor insan bu ülkede: Sırp, Hırvat, Sloven, Makedon, Arnavut, İtalyan; eski ulusal renkler; küçük bir değişiklik var sadece; uzun bir süre birbirleriyle kan davası güden bu çeşitli bayraklar, küçük bir yıldızla süslenmiş, kör gözlü kinlerin yenilgisini simgeliyor bu kızıl yıldız. Küçük Arnavutluk düşüyor aklıma; bu ülkenin gerçek tarihi yeni başladı. Her mezarın, her yıkıntının hakkı verilmiş orada; insan kendine; bu ülkede hâlâ düşmanın zehirlediği insanlar var mı acaba diye sormuyor? Yeniden başlatılmak istenen Ortaçağ iyice püskürtüldü; her başlangıçta, her sözde bir atılım gö-

rüyor insan. Bulgarları sevmeyi öğrendim, onların kendini belli etmeyen coşkunluğunu tanıdım... İşte bu coşkuyla dağladılar faşizm çıbanını. Kör talihin yüklediği acıları yendiler, kendilerinden onur duyarak vardılar başarıya. Faşizme karşı duyulan kin, ancak yerli faşistlere karşı da duyuluyorsa gerçektir; bunu Bulgarlar hatırlattı bütün dünyaya.

Yedi ülkede dolaştıktan sonra geldim Nürnberg'e; önce canilerin yaptığı şeyleri, sonra kendilerini gördüm. Cinayetler çoktan ispatlandı, bir gün bile sürmeyecek cezalarını saptamak. Yargılamanın önemi başka bir konuda: halkların önünden, lırsın, vahşeti, budalalığın, utanmazlığın ve sadizmin tarihi geçti. Hepimiz ayrı ayrı yaşadık bu tarihi, yine de duruşmalar her insanın yaşadığına, yenilerini katıyor. Bu duruşmalar sadece Sırp ve Beyaz Rus köylüsüne değil, Amerikan köylüsüne de başına neler gelebileceğini gösterdi, halkımızın faşizme karşı direnmede nasıl başı çektiğini anlattı. Duruşmalar geçmişin tekrarından, hoşgörüden, adamsendecilikten sakınılmasını ihtar etti; çünkü ikinci bir baskın sonunda, yeni Dachau ve Oswiencim'lerden (temerküz kampları) sonra, Avrupa'nın ayakta kalmasına imkan yok... Her halk ve her namuslu insan veba mikrobuna karşı kavgaya girerse, Üçüncü Reich'ın sonu olan Nürnberg Mahkemeleri, faşizmin de sonu olacak.

Gerçek hastalıkların karşısına sahte doktorlar da çıkıyor, bunlar organizmanın sağlıklı kısımlarını bertaraf etmek istiyorlar, böylece hastalığın gelişmesini kolaylaştırıyorlar. Yaşayan Avrupa faşizme karşı dövüşüyor, karanlık yılların en hastalıklı geçtiği ülkelerin iyileşme süreci de uzun sürüyor. Ama Macaristan'da sadece istifçiler yok, işçiler de var bu ülkede. Zaferimizin taşıdığı önem burada, bu zaferi her yanda soylu düşünceleri olan bir halk yaratıyor; ve durmadan yenilerini elde ediyor. Bütün ülkelerde eskiden de, yabancı tekellerin avukatı olduğu halde, halk adına yeminler eden avukatlar vardı; sanki evrak

çantaları çeşitli vekaletnamelerle doluydu tıka basa, ama bunlar arasında halkın vekaletnamesi bulunmuyor. Korkunç bir dönem yaşadı Avrupa; halklar artık vasi istemiyor, kendi adına başkalarının konuşmasını istemiyor; mağaralardan, gecekondulardan şehirlerin meydanlarına çıktılar; konuşmaya başladılar artık; kurtuluş sonrası Avrupa'nın güvencesi de bu işte.

Bir sürü şehirde askerlerimiz anısına yapılan anıtların, projesini gördüm: sanat halkların duygusunu tunçla ve taşla biçimlendirme eğiliminde. Kurtuluş ordularına adanan seçkin şairlerin yazdığı dizeleri ve sade halk türkülerini dinledim. Ama heykeller ve şiirler olmadan da herkesle anlaşabiliyordum, el sıkarken sıcaklık, gözlerdeki parıltı yetiyordu anlaşmak için.

Kötü niyetliler uzun süre Avrupa ile Sovyetler Birliğini birbirine düşürmeye çalıştılar inatla; ve şimdi Batının eski taşlarını ve geleceğini faşist vandalların elinden kurtarmak için Uzakdoğu'nun, Volga kıyılarının, insanları geldiler. Avrupa'nın yollarından yürür, Avrupa'nın bombaları, top mermileri ya da "yangın bombaları" tarafından yaralanan, görkemli eski şehirlerinden geçerseniz, ister istemez sonunda, dünya tragedyasının doruğunu yaşayan şehre, yani Stalingrad'a varırsınız. Avrupa orada kurtuldu, hem Prag'ın hem Paris'in, hem de Roma'nın kaderi orada belirlendi. Burası, Sovyet halklarının hayalinde, sadece coğrafi ya da politik bir kavram değil, aynı zamanda manevi bir kavram oldu. İnsanlara Volga'dan Elbe'ye kadar ilerleyen hangi gücün yardım ettiğini herkes biliyor. En uzaklardaki Arnavutluk'ta kimse tek bir Kızıl Ordu mensubu görmediği halde, orada özgürlük için dövüşen insanlar, Stalingrad üzerine yemin ediyordu. Son birliğimiz ayrılırken Prag'da idim. Halk, akrabaları gibi vedalaştı onlarla, kadınlar ağlıyordu. Ama kahramanların mezarları kaldı ve bu mezarlarla birlikte kalan çok daha belirgin bir şey var -halkın bilincinden sökülmeyecek olan fedakarca eylemler. Karpatlar'da, Alpler'de, Adriyatik kıyılarında Sovyet

mezarları gördüm: bir görev, bir namus ve bir kardeşlik anısıydı bunlar. On ülkede ardımızda kahramanların gölgesini bıraktık; ve bu gölgeler, bu anılar, faşizmin kendini maskelemek istemesine, "1930-1940'lardaki korkunç dönemin yeniden yaşamasına izin vermeyecek.

Doğuya gidiyordum. Soğuktu; erkenden koyulmuştuk yola; kısa, çabucak sona eren bir Aralık günüydü. İnsan bir şehre sislerin arasından baktı mı, yıkıntıların acısını daha fazla duyuyor. Yine de gün başlamıştı. Sis çözülürken, güneşin kızıl yuvarlağı belirdi. Bir kulübenin önünden çocuk sesleri yükseliyordu; okula gidiyorlardı; ve herhalde bu yoksul bir kulübeydi; çocukların okulu da kötüydü, yine de neşeyle oyun oynuyorlardı, her yanda birbirine benzer bu oyunlar. Ve yeniden savaşın yaraladığı bir sokağa geldik; yine de o anda bu sokak başka bir sokak gibi, sanki yaşama sokağıymış gibi göründü bana: Yeni Avrupa'yı görecekti bu çocuklar.

(1945-1946.)

TOPLUMSAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Ur-Faşizm'in ilk özelliği, *gelenek kültüdür*... Gelenekçilik, *modernizmin reddi*ni ima eder...

Ur-Faşizm, *farklı olana karşı duyulan doğal korkuyu* kullanarak ve abartarak görüş birliği arar... Hiçbir sinkretist inanç, analitik eleştiriye dayanamaz... Akılcılık karşıtlığı, eylem için eylem kültüne dayalıdır...

Ur-Faşizm, bireysel ya da toplumsal düş kırıklıklarından türer... Sistemin yandaşları, kendilerini düşmanlarının gereksiz bir gösterişle sergiledikleri servet ve kudret tarafından aşağılanmış hissetmelidirler...

Ur-Faşizm, seçmeci bir popülizme dayalıdır, bir tür nitesel halkçılık denebilir buna...

Ur-Faşizm'de yaşam için mücadele yoktur; mücadele için yaşamak vardır... Kendilerini belirgin bir toplumsal kimlikten yoksun insanlara Ur-Faşizm'in söylediği, tek ayrıcalıklarının en sıradan olanı, yani aynı ülkede doğmuş bulunmaları olduğudur. Milliyetçiliğin kökeni budur...

Umberto Eco

ISBN-975-8382-46-2
9 789758 382460